

PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE

...Monografija *Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine* kreativni je pothvat vrijedan divljenja. Iza prethodne emocionalne klasifikacije skriva se autentično uvjerenje recenzenta da je u zemlji najviše razine političke složenosti monografija vrhovne zakonodavne vlasti uspjeh koji zaslužuje najšire odobravanje. U tom kontekstu, urednički tim koji stoji iza ovog konstruktivnog edukacijskog, kulturnog i političkog čina može biti ponosan na projekt čija je vjerodostojnost neupitna; štoviše, vjerodostojnost je osnažena samom sposobnošću stvaranja znanstvenih, političkih i profesionalnih uvjeta koji su omogućili izlazak iznimne publikacije o parlamentu jedne iznimne zemlje...

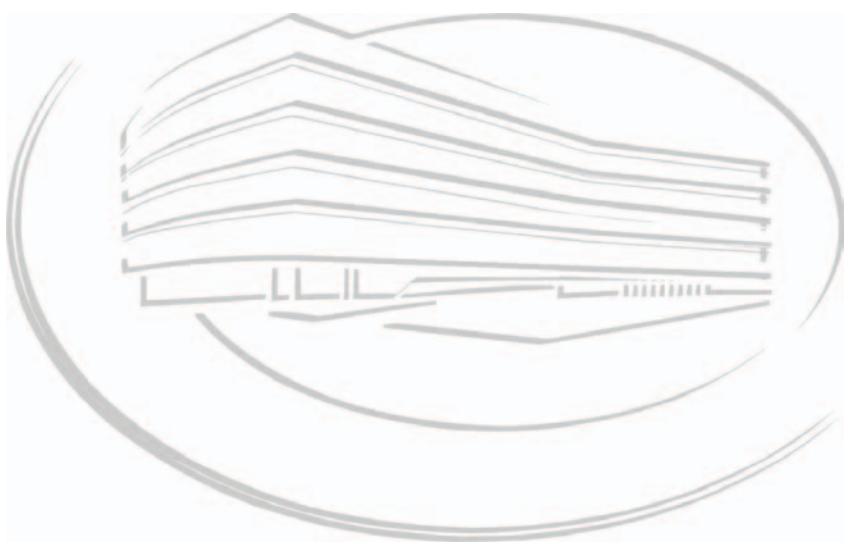
Prof. dr. Nerzuk Čurak

...Opći je dojam da su autori rukopisa, pojedinačno i zajedno, manifestirali osobnu i etičku odgovornost i umijeće da na ograničenom prostoru istaknu bitno, izbjegavajući ekskurzije u šire kronološke epohe. Pritom je neosporno da su se u svome radu pridržavali tradicionalnog spisateljskog načela: *Sine ira et studio*. Time su potvrdili svoje akademsko znanje i ljudske vredline. Vrijednost je rukopisa u činjenici da su autori budućeg monografskog djela dozirano apostrofirali putove i stranputice parlamentarnog života na području Bosne i Hercegovine kroz podulje povjesno razdoblje do novijih dana, navodeći prijelomne trenutke na tome putu i nezaobilazne osobe koje su dale obilježje radu i razvoju ovog najvišeg instituta legislative...

Prof. dr. Živko Sekulić

...Ova će publikacija popuniti veliku prazninu u našoj znanstvenoj, politološkoj i ustavnopravnoj literaturi. Svi koji će budu čitali u cilju stjecanja novih znanja i proširivanja vlastitih spoznaja imat će od njezina sadržaja i poruka velike koristi. Ali, ona će biti izuzetno korisna i onima koji budu stremili novim i dalnjim istraživanjima bosanskohercegovačkog parlamentarizma, jer će im dobro poslužiti kao nezaobilazna baza podataka od kojih nužno moraju poći, kako ne bi istraživali ono što je već istraženo pa nepotrebno trošili sredstva, vrijeme i istraživačku energiju. Kao recenzent, ni u jednome trenutku nisam imao dvojbe da pred sobom imam izuzetno korisno štivo, koje će prije svega pomoći nama da više znademo o političkom sustavu zemlje u kojoj živimo, ali također i svima onima u inozemstvu koji o nama i našim parlamentarnim iskustvima i specifičnostima žele nešto više saznati...

Prof. dr. Božo Žepić

Nakladnik
Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine

Za nakladnika
Aljoša Čampara

Glavna i odgovorna urednica
Lejla Tafro-Sefić

Izvršni urednik
Omar Filipović

Recenzenti
prof. dr. Nerzuk Ćurak
prof. dr. Živko Sekulić
prof. dr. Božo Žepić

Autori povijesnih priloga
doc. dr. Edin Radušić
dr. Vera Katz
mr. sc. Aranđel Smiljanić

Autori ostalih priloga
Vlatka Dangubić
Edina Fazlagić
Omar Filipović
Vedran Hadžović
Dragica Hinić
Lejla Tafro-Sefić
Dejan Vanjek
Sonja Vrcić
Zlatko Vukmirović

Redakcijski odbor
Vlatka Dangubić
Edina Fazlagić
Omar Filipović
Vedran Hadžović
Dragica Hinić
Lejla Tafro-Sefić
Dejan Vanjek
Sonja Vrcić
Zlatko Vukmirović

Lektura
Tamara Čapelj

Autor fotografija
Dejan Vekić

Dizajn i DTP
Narcis Pozderac

Istraživanje podataka
Edin Isanović

ISBN 978-9958-516-02-3

PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE

Sarajevo, 2010.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

342.53(497.6)(084)

PARLAMENTARNA skupština Bosne i Hercegovine /
[autori Edin Radušić ... [et al.] ; autor
fotografija Dejan Vekić]. - Sarajevo :
Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, 2010.
- 184 str. : ilustr. ; 30 cm

Tekst na hrv. jeziku. - Bibliografija: str.
182-184.

ISBN 978-9958-516-02-3
1. Radušić, Edin
COBISS.BH-ID 18520326

Kazalo

- 9 O Bosni i Hercegovini
- 17 **PARLAMENTARIZAM U BOSNI I HERCEGOVINI DO USPOSTAVLJANJA PARLAMENTARNE SKUPŠTINE BOSNE I HERCEGOVINE**
- 20 Antičko razdoblje
- 21 Srednjovjekovna bosanska država
- 24 Razdoblje osmanske vladavine
- 27 Razdoblje austrougarske uprave
- 38 Političko predstavljanje Bosne i Hercegovine u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca /Kraljevini Jugoslaviji (1918.–1941.)
- 48 Drugi svjetski rat i uspostavljanje Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine
- 55 Parlamentarizam u Bosni i Hercegovini u razdoblju 1945.–1990.
- 69 Parlamentarizam u Bosni i Hercegovini u uvjetima političkog pluralizma (1990.–1995.)
- 79 **PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE**
- 82 Nadležnosti, struktura i način rada Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
- 100 Prvi saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (1996.–1998.)
- 106 Drugi saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (1998.–2000.)
- 110 Treći saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (2000.–2002.)
- 116 Četvrti saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (2002.–2006.)
- 124 Peti saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (2006.–2010.)
- 130 Na putu euro-atlantskih integracija
- 138 Međunarodne aktivnosti
- 144 Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine i građani
- 150 Knjižnica Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
- 156 Tajništvo Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
- 164 Zgrada Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
- 180 Registar političkih stranaka
- 182 Bibliografija

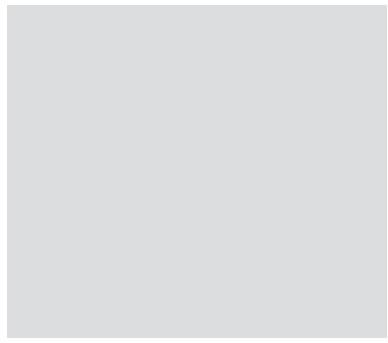
*Sarajevo, glavni grad
Bosne i Hercegovine*

*Mostar, administrativno, kulturno i
gospodarsko središte Hercegovine,
čiji je simbol Stari most iz XVI.
stoljeća, a koji se nalazi na UNESCO-
ovom popisu zaštićenih spomenika*

*Gospodska ulica u središtu Banje
Luke, administrativnom središtu
entiteta Republika Srpska*

O BOSNI I HERCEGOVINI

Prvi zapis u kojemu se spominje Bosna potječe iz 950. godine, a nalazimo ga u djelu bizantskoga cara Konstantina Porfirogeneta *De administrando imperio* ("O upravljanju carstvom"), koji piše o zemlji Bosni koja se protezala na području oko izvora rijeke Bosne, te u njezinom gornjem i srednjem toku. Krajem X. stoljeća pop Dukljanin u svojoj *Kronici* piše da se Bosna prostirala "od Drine do Gornjeg Vrbasa i Jadranskog razvođa". Naziv regije Hercegovine veže se za srednjovjekovnog vladara toga podneblja Stjepana Vukčića Kosaču, koji se 1448. godine okitio titulom *hercega od Huma i Primorja* istaknuvši svoju neovisnost. Teritorij pod njegovom vlašću protezao se od Lima do Cetine i od Rame do Kotorskoga zaljeva, a kasnije će dobiti naziv Hercegovina.

Bosna i Hercegovina je zemlja u jugoistočnoj Europi, smještena na području Balkanskog poluotoka ukupne površine 51.129 km². S obzirom na

Zemljopisna karta
Bosne i Hercegovine

Vodopad Kravice na rijeci Trebižat

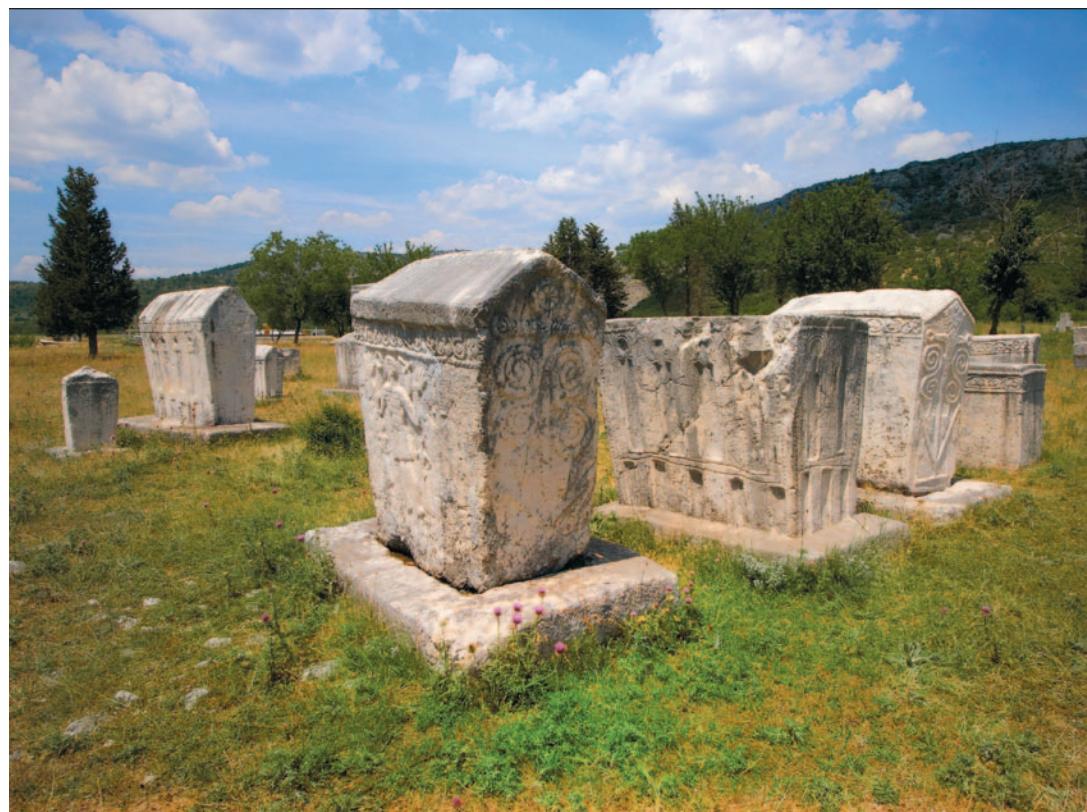
to da na krajnjem jugu Bosna i Hercegovina izlazi na Jadransko more u dužini od 20 km na teritoriju općine Neum, ona se svrstava i u mediteranske zemlje. Granice Bosne i Hercegovine uglavnom su prirodnog podrijetla i najvećim je dijelom čine rijeke Drina, Sava i Una, te Dinarski masiv na jugozapadu zemlje. Na sjeveru se planinsko područje spušta u blago brežuljkasto područje

Špilja Vjetrenica u Hercegovini

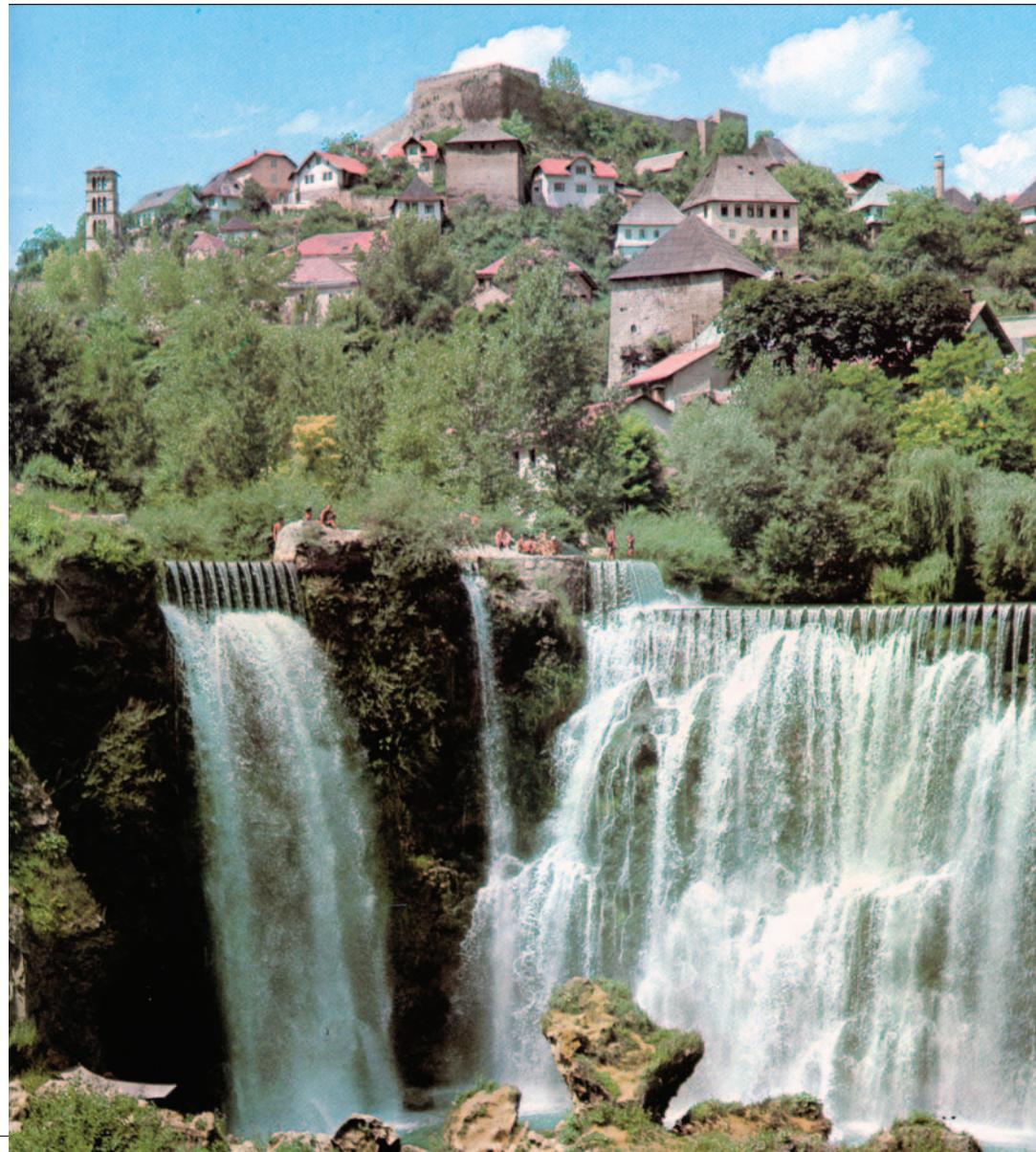

Planinsko selo u Bosni i Hercegovini

Posavine, odnosno dalje prelazi u Panonsku nizinu. Dinarski dijelovi Bosne prostiru se od zapada k istoku. Hercegovina se sastoji iz planinskog i primorskog dijela, koji užim pojasom između Neuma i poluotoka Klek izbjija i na Jadran-sko more. Kroz povijest život se najintenzivnije odvijao u dolinama najvećih bosanskih rijeka (Una, Vrbas, Bosna, Drina), od juga k sjeveru, odnosno u slučaju rijeke Neretve u Hercegovini od sjevera k jugu, a karakteristična obilježja krajoliku daju i prostrana kraška polja na jugozapadu, jugu i jugo-istoku zemlje (Livanjsko polje, Duvanjsko polje, Popovo polje). Najviši vrh Bosne i Hercegovine je planina Maglić (2.386 m), dok je najniži dio zemlje na razini mora. Klima Bosne i Hercegovine je umjerena kontinentalna s toplim ljetima i hladnim zimama, a u pojedinim regijama planinska i sredozemna.

Prema posljednjem popisu stanovništva (1991.), Bosna i Hercegovina imala je 4.377.033 stanovnika. Od toga, 44% činili su Bošnjaci, 31% Srbi i 17% Hrvati, 6% građana

△
Radimlja – nekropola stećaka, srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika

◁
Jajce, grad povijesnog značaja i ambijentalne vrijednosti, u čijem je središtu zo metara visok vodopad gdje se rijeka Pliva oborušava u rijeku Vrbas

izjasnilo se kao Jugoslaveni, a 2% kao ostali. Prema istim podacima, u Bosni i Hercegovini žive pripadnici 17 nacionalnih manjina. Vjerska pripadnost uglavnom se preklapa s nacionalnom, tako da su najzastupljenije vjerske skupine muslimani, pravoslavci i katolici, te manji broj pripadnika židovske religije.

Bosna i Hercegovina je decentralizirana država sa specifičnim i složenim državnim uređenjem. Sastoјi se iz dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske te Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine koji je samostalna administrativna jedinica pod suverenitetom Bosne i Hercegovine.

U Bosni i Hercegovini u službenoj su uporabi tri jezika – bosanski, hrvatski i srpski jezik, te latinično i cirilično pismo.

Glavni grad države Bosne i Hercegovine je Sarajevo s oko 500.000 žitelja. Drugi grad po veličini je Banja Luka s oko 200.000 žitelja, dok je najveći i najznačajniji grad na području hercegovačke regije Mostar s oko 125.000 žitelja. Značajna regionalna središta su i Tuzla, Zenica, Bijeljina i Bihać.

△
*Neum, bosanskohercegovački grad
na jadranskoj obali*

▷
Štrbački buk na rijeci Uni

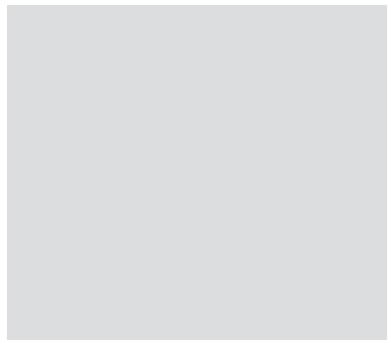

I.

**PARLAMENTARIZAM
U BOSNI I HERCEGOVINI
DO USPOSTAVLJANJA
PARLAMENTARNE SKUPŠTINE
BOSNE I HERCEGOVINE**

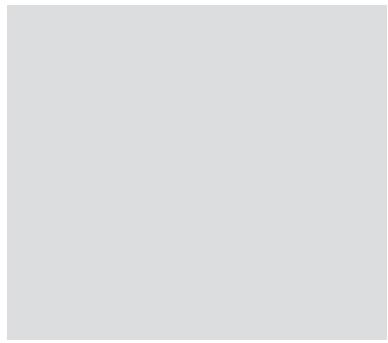
Kroz povijest Bosne i Hercegovine susrećemo se s brojnim predstavničkim tijelima od državnog značaja koja su se razlikovala po tome je li Bosna bila srednjevjekovna država, je li imala pokrajinski/zemaljski značaj kao dio većih država ili je uživala status pune samostalnosti i neovisnosti. Tako je uspostavljanju Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine 1996. godine prethodio svojevrstni kontinuitet koji čine narodna ilirska skupština, sabor srednjovjekovne bosanske države, ajansko vijeće i vilajetska skupština u doba osmanske vladavine, Sabor Bosne i Hercegovine u doba austrougarske uprave, političko predstavljanje Bosne i Hercegovine u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/ Kraljevini Jugoslaviji, Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine u vrijeme Drugog svjetskog rata, Skupština Narodne/Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i Skupština Republike Bosne i Hercegovine.

ANTIČKO RAZDOBLJE

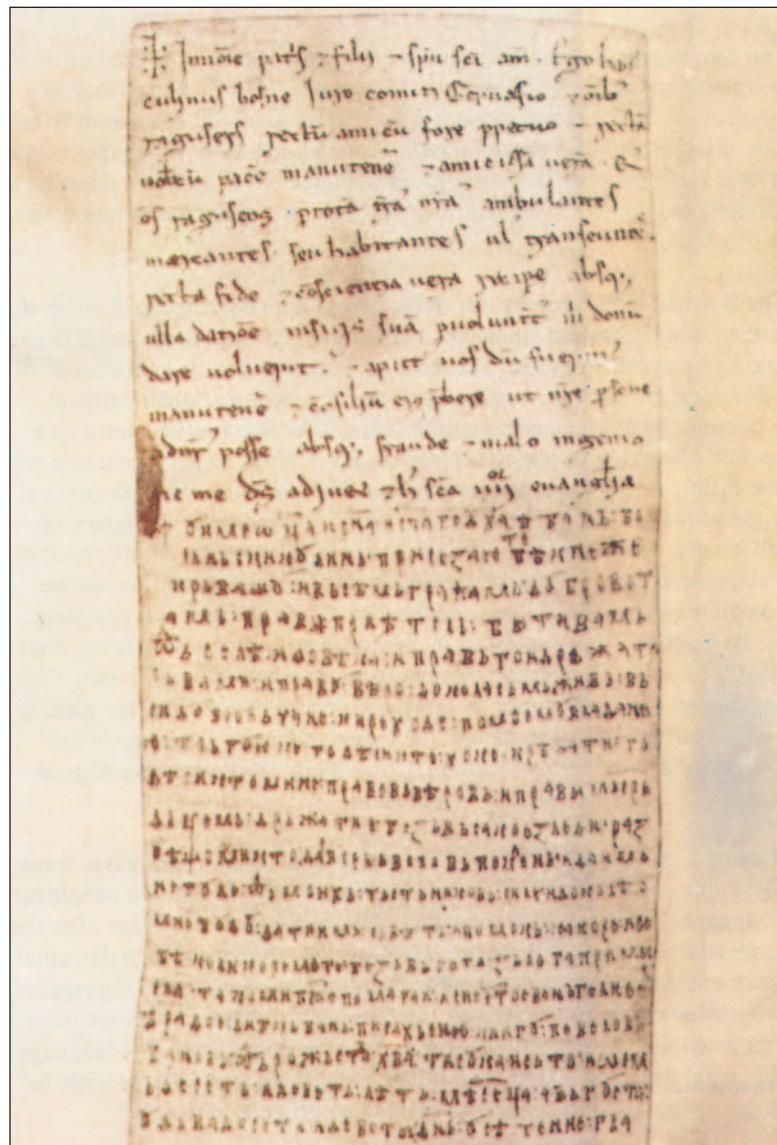
*Spomenik ilirskog plemena Dezitijata
iz III. stoljeća*

Neki podaci pokazuju i da je među ilirskim plemenima na ovom prostoru postojala institucija pučke skupštine, koja je odlučivala o najvažnijim pitanjima od interesa za cijelu zajednicu. Osobit je primjer plemena Dezitijati do kojega se došlo analizom jednog podatka rimskog povjesničara Diona o suđenju Batonu Breučkom u vrijeme Batanova ustanka u prvom desetljeću naše ere. Dionov podatak o tome da je Baton Dezičatski predao Batona Breučkog okupljenoj vojsci na suđenje i donošenje presude, jedan je od bitnih pokazatelja koji na posredan način omogućuju sagledavanje temelja unutarnjeg uređenja dezitijatske društveno-političke formacije. Okupljena vojska predstavljala je svojevrsnu instituciju pučke skupštine, koja se u ovom konkretnom slučaju pojavljuje kao vrhovno suvereno i sudbeno tijelo pred kojim odgovaraju i najviši politički dužnosnici.

SREDNJOVJEKOVNA BOSANSKA DRŽAVA

Bosna se u srednjem vijeku prvi puta spominje kao zemljica smještena vjerojatno u gornjem toku rijeke Bosne. Prvo se formirala kao područje u sastavu jačih susjednih država, a potom postaje poluzavisna ili samostalna država sa svojim banovima (XII.-XIV. st.) i konačno od 1377. godine s kraljevima, sa znatno proširenim granicama. Osim vladara, u srednjovjekovnoj bosanskoj državi veoma važna institucija bio je državni sabor, poznatiji kao *stanak*. On se u izvorima susreće i pod nazivima *zbor*, *sva Bosna, sav rusag bosanski*, a ponekad i samo *Bosna, te consilium, universale colloquium, collatio, adunacio* i dr. Izraz *stanak* prvi puta se spominje u povelji bana Tvrtka I. Kotromanića 1354. godine. Stanak je sazivan po potrebi, a obično ga je sazivao vladar koji bi predsjedao njegovim radom i vodio sjednice. U vrijeme krupnih unutarnjih problema u zemlji, do kojih bi povremeno dolazilo, kao što je primjerice bila smjena vladara, stanak bi sazivala krupna vlastela. Stanak je održavan najčešće tamo gdje je bio vladarev dvor: u Milama, Milodražu, na Bobovcu, Sutjesci i u Jajcu. Pravo sudjelovanja u radu stanka imali su *vlastela i velmožani, dobri Bošnjani, dobri ljudi, gospoda rusaška* – a ti su izrazi u izvorima na latinskom i talijanskome jeziku imali isto značenje – *baruni Bosne*.

Povelja bosanskog vladara Kulina bana (29. kolovoza 1189. godine) prvi je pisani dokument koji upućuje na postojanje bosanskoga državnopravnog subjektiviteta

Ostaci srednjovjekovnog kraljevskog grada Bobovca iz prve polovice XIV. stoljeća s obnovljenom kapelom. Na lokalitetu Bobovac pronađeno je pet grobnica s posmrtnim ostacima bosanskih kraljeva.

Bosanski srednjovjekovni novac

Povjesna karta srednjovjekovne bosanske države

Tadašnji bosanski sabor bio je skup vlastele koja je kao državna institucija zajedno s vladarom odlučivala o važnim državnim poslovima. Njegove funkcije i nadležnosti obuhvaćale su najvažnije državne poslove poput: popune bosanskoga prijestolja, krunisanja bosanskih vladara, vanjske politike, prodaje ili ustupanja bosanskoga državnog teritorija susjednim državama, sklapanja i potpisivanja ugovora sa susjednim državama, odlučivanja o ratu i miru i drugih važnih pitanja. Vladari bi temeljem odluka sabora izdavali povelje. Koliko će stanak imati utjecaja na državne poslove ovisilo je o odnosu snaga između vladara i vlastele, koji se u srednjovjekovnoj Bosni mijenjao.

RAZDOBLJE OSMANSKE VLADAVINE

Bosna i Hercegovina je i za vrijeme osmanske uprave povremeno imala neku vrstu kolektivnog zemaljskog tijela koje, istini za volju, nije imalo zakonodavnih i drugih prerogativa koji pripadaju skupštini u suvremenom razumijevanju toga pojma, ali je imalo svoje mjesto u hijerarhiji vlasti toga vremena. Dok se naša zemlja nalazila pod vlašću Osmanskoga Carstva, bosanski kao i ostali namjesnici imali su svoj divan, koji je trebao biti neka vrsta njegovog savjetodavnog tijela. Po imenu pokrajine, divan bosanskoga valije nazivao se Bosanskim divanom. U njega su ulazili glavni službenici uprave, sudstva i financija, a vremenom su počeli ulaziti i drugi dostojanstvenici i visoki časnici. Kada bi se zemlja našla u posebnim prilikama ili je trebalo donositi odluke o veoma važnim stvarima, bosanski bi valija na vijećanje u sjedište ejaleta, osim stalnih članova divana, pozivao i ugledne i utjecajne ljude iz cijelog ejaleta. Ti ugledni ljudi, nazivani ajani, bi zajedno s članovima divana raspravljali o tim posebno važnim stvarima. Ovi skupovi su se u Bosni nazivali ajansko vijeće, a imali su tako veliku potporu i ugled u cijelom ejaletu da su se njegovog mišljenja morali držati bosanske valije. Najpoznatije ajansko vijeće održano je 1737. godine, kada je upravo ono prisililo predstavnike osmanske vlasti da se Bosna digne na noge kako bi se pružio otpor austrijskoj vojsci. Ishod je bila pobjeda nad Austrijancima pod Banjom Lukom. Takoder, ponekad bi domaći uglednici i bez dopuštenja i znanja osmanskih vlasti preuzimali sudbinu zemlje u svoje ruke i na savjetovanjima donosili sudbonosne odluke. Tako su, primjerice, bosanski prvaci nezadovoljni odnosom sultana prema Bosni, početkom 1831. godine održali savjetovanje u Tuzli i donijeli odluku o zajedničkom djelovanju u borbi za prava u odlučivanju o poslovima koji se tiču Bosne i vođom pokreta izabrali Husein-kapetana Gradaščevića, najuglednijeg bosanskoga kapetana. Nakon što su Bošnjaci iste godine porazili carsku vojsku na Kosovu, u Sarajevu je sazvan sabor na kojem su uglednici, ulema, službenici i prvaci sela iz svih krajeva Bosne jednoglasno izabrali Husein-kapetana za valiju Bosne u rangu vezira. Ovim činom službeno je proglašena autonomija Bosne, koja nije bila dugoga vijeka, jer su središnje osmanske vlasti relativno brzo uspjele pobijediti bosansku vojsku i vratiti stanje na staro.

▷
*Kula Husein-kapetana Gradaščevića u Gradačcu,
kojega su za bosanskoga valiju izabrali lokalni uglednici, ulema, službenici i seoski prvaci*

Bosna je bila službeni list Bosanskog vilajeta koji je izlazio od 1866. do 1879. godine u Sarajevu, u kojem su objavljivani tekstovi svih važnijih zakona i uredbi donesenih u ovome razdoblju osmanske uprave u Bosni i Hercegovini.

Preustrojem Bosanskog ejaleta i njegovim pretvaranjem u vilajet 1865. godine te Uredbom o ustrojstvu vilajetske uprave i za Bosanski je vilajet predviđeno osnivanje Općeg vilajetskog vijeća (*Medžlis umumii vilájet*) ili vilajetske skupštine. Prema spomenutoj uredbi, svaki je sandžak delegirao po četiri predstavnika, dvojicu muslimana i dvojicu nemuslimana. Bilo je predviđeno da se skupštine održavaju jedan put godišnje i da najviše traju 40 dana. Mandat biranih predstavnika trajao je jednu godinu, a mogli su biti birani više puta. Vilajetska skupština raspravljala je o pitanjima koja bi delegirali izabrani predstavnici, pod uvjetom da je valija smatrao da skupština može raspravljati o tim pitanjima, ili o onim pitanjima koja bi joj valija podnio na razmatranje. Na skupštinskim se zasjedanjima raspravljalo o javnim radovima, o izgradnji i održavanju prometnica, javnih i vojnih objekata, o osiguranju javnog reda, mira i sigurnog prometa, o unapređenju gospodarstva, zdravstva, prosvjete i kulture, o poreznim obvezama, razrezivanju i ubiranju poreza, o nekim pitanjima iz područja zemljšnjih posjeda. Odluke koje bi donijela skupština i ono što je ona zaključila stupalo bi na snagu tek nakon potvrde Porte. Iako je u reformskom duhu formirana vilajetska skupština imala znatna ograničenja, od načina biranja predstavnika, vjerskog sastava skupštine koji je išao u korist muslimana, načina odabira pitanja za raspravu, ovisnosti o izvršnoj provincijskoj vlasti, do obveze potvrđivanja zaključaka donesenih od strane središnje vlade, ona je predstavljala značajan nepredak u sudjelovanju domaćih ljudi, osobito nemuslimana, u odlučivanju o važnim pitanjima koja su se ticala Bosne i Hercegovine i bila je nagovještaj formiranja zrelijeg, kompetentnijeg i ovlaštenijeg političkog narodnog predstavničkog tijela do kojega će doći za vrijeme austro-Ugarske uprave u našoj zemlji.

RAZDOBLJE AUSTROUGARSKE UPRAVE

Bosna i Hercegovina bila je od Kongresa velikih sila u Berlinu 13. srpnja 1878. godine pod okupacijom Austro-Ugarske, koja je imala privremeni karakter, uz formalno zadržavanje sultanova suvereniteta. Od 1908. do 1918. godine Austro-Ugarska je, protivno odredbama Berlinskog kongresa, i formalno anektrala Bosnu i Hercegovinu. Od proglašenja aneksije, koja je opravdavana potrebotom donošenja ustava i demokratizacijom političkoga života uvođenjem sabora, do izdavanja ustava za Bosnu i Hercegovinu prošlo je više od 15 mjeseci. Nakon dugih priprema i ustavne ankete, on je i proglašen 20. veljače 1910. godine pod nazivom Zemaljski ustav (Štatut) za Bosnu i Hercegovinu. Statut je svim zemaljskim pripadnicima jamčio jednakost pred zakonom. Iako je ovaj ustav bio prilično ograničen i nije davao domaćim ljudima i institucijama mnogo ovlasti, već je vrhovna uprava ostala u rukama Zajedničkog ministarstva financija u Beču, njegov je značaj neosporan jer je označio početak ustavnoga poretku u našoj zemlji. On je u politički život zemlje unio tri nove institucije, od kojih je Sabor svakako najvažnija. Iako s ograničenim legislativnim pravima, Sabor

Zemaljski statut za Bosnu i Hercegovinu

Landesstatut
für
Bosnien und die Hercegovina.

§ 1.
Bosnien und die Hercegovina bilden ein einheitliches besonderes Verwaltungsgebiet, welches in Gemäßigkeit des Gesetzes vom 22. Februar 1880, R. G. Bl. Nr. 18, ung. Ges.-A. VI ex 1880, unter der verantwortlichen Leitung und Oberaufsicht des k. u. k. gemeinsamen Ministeriums steht.
Die Verwaltung des Landes sowie die Vollziehung und Handhabung der Gesetze obliegt der Landesregierung für Bosnien und die Hercegovina in Sarajevo, welche damit die Leitung der

Zemaljski ustav (štatut)
za
Bosnu i Hercegovinu.

§ 1.
Bosna i Hercegovina jesu jedno jedinstveno zasebno upravno područje, koje stoji po zakonu od 22. februara 1880., drž. zak. I. br. 18., ug. zak. el. VI.:1880., pod odgovornim vodstvom i vrhovnim nadziranjem e. i kr. zajedničkog ministarstva.
Upravljati zemljom kao i vršiti i primjenjivati zakone dužnost je zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu. Ona je podregjena zajedničkome ministarstvu, kojemu je povjereno vodstvo bosansko-hercegovačke uprave, te mu je odgovorna za svoje cijelokupno zvanično poslovanje.
Sudske i upravne vlasti, koje postoe u zemlji, ostaju u svome dejakošnjem sastavu i smazi. Preinaćeju dopušteno je samo prema § 2. zakona omanutih u t. m. stavku.

je bio institucija bez koje se nisu mogla riješiti bitna pitanja. Imao je pravo surađivati u onim pitanjima koja zakonom o upravljanju u Bosni i Hercegovini nisu bila u isključivoj nadležnosti parlamenata Austrije i Ugarske. Donošenjem Ustava i početkom rada Sabora bila je dovršena izgradnja ustavnopravnog poretku u Bosni i Hercegovini u doba austro-ugarske uprave.

Ograničenja Sabora bila su višestruka. Sabor nije mogao samostalno predlagati i donositi zakone, a o nekim pitanjima nije mogao ni raspravljati. Zemaljska vlada za svoj rad nije odgovarala Saboru niti je sastav Vlade ovisio o Saboru. S druge pak strane Vlada je ovisila o ovomu predstavništvu u pogledu sredstava kojima je raspolagala, jer je visina godišnjeg proračuna ovisila o Saboru. Iako Sabor nije mogao samostalno odlučivati o najvažnijim pitanjima za zemlju i narod, ipak su se iz istupa saborskih zastupnika mogle uočiti težnje pojedinih društvenih slojeva koje su oni zastupali, o čemu su austro-ugarske vlasti vodile računa.

Mada je kurijalni princip kao neučinkovit bio napušten u Austriji 1907. godine i prešlo se na opće pravo glasa, Bosanski je sabor zbog posebnih okolnosti bio utemeljen na konfesionalnom i kurijalnom principu. Imao je 20 virilnih članova i 72 izborna zastupnika. Svaka od tri konfesije davala je po pet virilnih članova u Sabor, dok je Židovima dan jedan virilni glas. Virilni članovi Sabora bili su reis-ul-ulema, direktor vakufsko-mearifske uprave, sarajevski i mostarski muftija i po imenovanju najstariji muftija, četiri mitropolita, potpredsjednik Velikog upravnog i prosvjetnog savjeta Srpske pravoslavne crkve, rimokatolički nadbiskup, dva provincijala franjevačkog reda, sefardski nadrabin sarajevski, predsjednik Vrhovnoga suda, predsjednik Odvjetničke komore u Sarajevu, zatim načelnik grada Sarajeva i predsjednik Trgovačke i obrtničke komore u Sarajevu.

Prema Izbornom redu (zakon), stanovništvo je bilo podijeljeno u tri kurije. Prvoj kuriji pripadale su sve osobe koje svojim posjedom, općim poreznim obvezama ili svojim obrazovanjem čine poseban socijalni sloj stanovništva. Ona je obuhvaćala muslimanske zemljoposjednike begove i age, bogate trgovce i industrijalce, diplomirane visokoškolce i vojne osobe. Pripadalo joj je 18 mandata u Saboru. U drugu kuriju ulazilo je gradsko stanovništvo onih mesta koja imaju gradski statut ili se upravljaju po zakonu od 21. ožujka 1907. godine, a koje nije spadalo u prvu kuriju. Ova kurija davala je 22 zastupnika u Sabor. Trećoj kuriji pripadalo je svo seosko stanovništvo koje nije pripadalo ni prvoj ni drugoj kuriji. Ovoj su kuriji pripadala 43 mandata. Prema konfesionalnom zemaljskom ključu, pravoslavnima je pripadao 31, muslimanima 24, katolicima 16, a Židovima jedan mandat (u drugoj kuriji). Predsjedništvo

▷
Otvaranje Bosanskohercegovačkog sabora

General Varešanin čita carev patent na otvaranju Sabora

Sabora nisu birali zastupnici, nego ga je postavljao car. Vlada je u svome radu bila potpuno nezavisna od Sabora, koji je imao pravo Zemaljskoj vlasti samo upućivati peticije.

Nakon provedenih izbora, redovitih u svibnju i naknadnih u rujnu 1910. godine, u Sabor su ušle četiri političke stranke. Sve mandate predviđene za pravoslavne dobila je Srpska narodna organizacija (31), Muslimanska narodna organizacija sve mandate predviđene za muslimane (24), dok su mandate predviđene za katolike podijelili Hrvatska narodna zajednica (12) i Hrvatska katalistička udruga (4). U pogledu socijalnog sastava Sabora, dominirali su intelektualci (45) i zemljoposjednici (24). U Sabor je izabrano i više poznatih kulturnih i javnih radnika toga vremena. Članovi Sabora bili su, primjerice, književnik Svetozar Ćorović, jedan od najvažnijih vođa bošnjačko-muslimanskog autonomnog pokreta Ali-beg Firdus, nadbiskup dr. Josip Štadler, srpski kulturni, nacionalni i politički radnik Petar Kočić, kulturni stvaratelj Safvet-beg Bašagić, dr. Nikola Mandić, dr. Jozo Sunarić, dr. Murad Sarić, dr. Nikola Stojanović, dr. Jefto Dedijer, dr. Mustaj-beg Mutevelić, dr. Milan Srškić, Šerif. ef. Arnautović i drugi.

Predstavnici Zemaljske vlade, iako nisu bili članovi Sabora i nisu sudjelovali u glasovanju prilikom donošenja određenih zakonskih osnova, bili su veoma značajan činitelj u saborskom radu i nerijetko su njihova stajališta određivala pravce saborskih rasprava pa i izglasavanje određenih prijedloga i zakona. Ovako značajnu ulogu Zemaljska vlada dobila je Ustavom Bosne i Hercegovine, kojim je Saboru onemogućen nadzor nad njezinim radom.

Poslije svibanskih izbora zemlju je posjetio car Franjo Josip. Tom prigodom je 31. svibnja izdao patent i za 15. lipnja 1910. godine sazvao Sabor koji se i okupio u zakazani dan. Prvi predsjednik Sabora bio je Ali-beg Firdus, a potpredsjednici Vojislav Šola i dr. Nikola Mandić. S obzirom na to da je Ali-beg Firdus bio na umoru, dužnost predsjednika Sabora tijekom cijelog prvog zasjedanja obnašao je Vojislav Šola. Kasnije će predsjednikom Sabora biti imenovan Safvet-beg Bašagić. Otvaranje Sabora bilo je popraćeno neuspjelim pokušajem ubojstva generala Marjana Varešanina na Carevoj čupriji, prilikom povratka s otvaranja. Atentator, srpski omladinac Bogdan Žerajić, ubio se kako bi one mogućio istragu.

U početku rada Sabora svi zastupnici su, bez obzira kojoj političkoj stranci pripadali, uglavnom zajednički nastupali prema Zemaljskoj vladi i složno radili. Radilo se u želji da se u okviru postojećih ovlasti iskoristi Sabor

Rezidencija Konak bila je sjedištem zemaljskog poglavara za Bosnu i Hercegovinu u vrijeme austrougarske uprave. Svoju je rezidencijalnu namjenu zadržala i do danas.

za poboljšanje političkog i ekonomskog položaja zemlje. Uslijedio je i zajednički zahtjev zastupnika za proširenje ustavnih ovlasti Sabora rezolucijom od

23. lipnja 1910. godine. Zastupnici su složno radili i na nekim konkretnim pitanjima poput ukidanja zabrane održavanja analfabetskih tečajeva, zahtjeva da se ne postavljaju mađarski natpisi na željeznici, zahtjeva za ukidanje njemačkoga jezika u unutarnjem prometu, za donošenje novog zakona o šumskim globama koji je značajno olakšao položaj seljaštva, kao i na drugim pitanjima. Sukobi u Saboru započeli su prilikom rasprave o Nacrtu zakona o poštanskoj štedionici koncem 1910. i početkom 1911. godine, a pokretanje agrarnog pitanja u Saboru definitivno je prekinulo sporazumno rad i dovelo do pregrupiranja i traženja saveznika među političkim skupinama u Saboru i do nastojanja Zemaljske vlade da stvori *radnu većinu*, sastavljenu od zastupnika iz sve tri vjersko-nacionalne skupine.

Tijekom svoja četiri zasjedanja Sabor je raspravljao o brojnim pitanjima, bilo da je riječ o zakonima koji su došli u Sabor na inicijativu vlasti, bilo da su ih pokrenuli sami zastupnici. S obzirom na to da je svake godine vladin prijedlog proračuna bio veći od onoga iz prethodne, pravo Sabora da votira proračun bila je realno njegova najveća ustavom definirana snaga, pa su zastupnici nastojali izglasavanje za njih važnih zakona vezati uz votiranje proračuna. Ipak, najbitnija pitanja u Saboru bila su agrarno i općenito pitanje zemljoposjeda, koje je obilježilo prvo i dijelom četvrto zasjedanje, te jezično pitanje kao ključni dio nacionalnog pitanja, a kroz oba su se prelamali nacionalni odnosi u ovom predstavničkom tijelu.

Bosanskohercegovački sabor postao je mjesto vrlo čestih rasprava o agrarnom pitanju. Nastala je podjela, pri čemu su tri glavne skupine bile formirane

Патент

Ми срдјо Јосиф Први -
по милостију Ћожијој цесар
аустријански, краљ чешки
и а. д. апостолски краљ угар-
ску,

одјављено и дајемо на знање:

Босанско-херцеговачки сабор
нека се сазове на дан 2/15. јуна
1910 у земаљски главни град
Сарајево.

Запо у Сарајеву, 18/31. маја 1910.

Јозеф Јосип

Patent cara Franje Josipa o sazivanju
Bosanskohercegovačkog sabora

po vjersko-nacionalnom ključu, dok je četvrti sudionik bila Zemaljska vlada i njezini predstavnici na saborskim zasjedanjima. Ipak, mora se istaknuti da je glavna borba vođena između bošnjačkih¹ i srpskih zastupnika, jer su zemljoposjednici uglavnom bili muslimani, a zakupci/kmetovi većinom pravoslavni. Na prvom zasjedanju iznosili su argumente za opravdanost željenoga načina rješenja agrarnog pitanja, postavljali su terminološka i suštinska pitanja povezana s agrarnim pitanjem – što obuhvaća agrarno pitanje, je li obrađivač čiflučke zemlje kmet ili zakupac, kojeg su podrijetla pravoslavni i muslimani u Bosni i Hercegovini i koja je od ovih skupina starija i koja, posljedično, ima više prava na zemlju, je li odnos između zemljoposjednika i obrađivača privatno-pravnog ili javnopravnog karaktera, koji su motivi vodili austrougarsku upravu da pristupi eksternoj kolonizaciji – da unaprijedi poljoprivredu ili oslabi srpsku etničku kompaktnost na određenim prostorima u Bosni i Hercegovini – te i neka druga pitanja vezana uz agrar.

Na drugom zasjedanju birali su se saborski odbori, govorilo se o jezičnom pitanju, raspravljaljalo o cestama, o nepravilnostima pri izdavanju zakupa tuzlanske soli, raspravljaljalo o proračunu koji je na drugom zasjedanju i odbijen, kritizirala policijska sila tijekom đačkih demonstracija pred sarajevskom katedralom protiv bana Cuvaja i uvođenja komesarijata u Hrvatskoj. Kako se Vlada našla u sukobu s cijelim Saborom, odlučila je zatvoriti drugo zasjedanje.

U razdoblju od 1912. do 1914. godine službena državna politika najviše se bavila problemom izgradnje željeznica u Bosni i Hercegovini i nastojanjem da za svoje investicijske programe osigura potporu svih skupina u Saboru. K tomu, u središtu hrvatsko-srpskih rasprava i mimoilaženja bilo je jezično pitanje. Došlo je i do određenih prestrojavanja u političkim strankama.

Novi zajednički ministar financija Leon Bilinski je na međustranačkoj konferenciji 10. lipnja 1912. godine izložio svoj investicijski program, zahtijevajući i očekujući bezrezervnu potporu. Kako je vladina većina odlučila usvojiti program uz određene izmjene, Bilinski je na to poručio da će investicijski program provesti bez Sabora. Ipak, poslije određene neodlučnosti, muslimansko-hrvatski blok i skupina oko *Srpske riječi* pristaju u cijelosti prihvatići ministrov

¹ Prilikom pisanja ovoga teksta, javila se dvojba u vezi s tim koji izraz rabiti za bošnjačko-muslimansko stanovništvo i njihove političke predstavnike: *Bošnjaci* ili *Muslimani*? S obzirom na to da ih svi izvori iz ovoga razdoblja nominiraju kao *Muslimane* i da sve njihove institucije imaju prefiks *Musliman*, a s druge strane da je sadašnja nominacija za tu skupinu stanovništva *Bošnjaci*, odlučili smo se za kombiniranu uporabu oba naziva, pri čemu se muslimanska nominacija rabi uz institucije i pri uporabi sintagmi iz izvora, a bošnjačka uz skupine ili pojedince kao dio naroda. (op. a.)

Današnja zgrada Predsjedništva Bosne i Hercegovine izgrađena je 1886. godine i u njoj su prvo bitno bili smješteni Vrhovni sud, vladini odjeli, Zemaljska kasa i druga tijela uprave za vrijeme autougarske vladavine

investicijski program i izglasovati proračun, čime je vlast osigurala uvjete za sazivanje trećeg zasjedanja Sabora 22. listopada 1912. godine. Očekivano, i pored opstrukcija oporbe, izglasovan je proračun i nepromijenjeni Zakon o željeznicama.

Nakon toga izbija kriza zbog jezičnog pitanja, kao jednog od najvažnijih potpitanja nacionalnog pitanja. U unutarnjim političkim odnosima jezično se pitanje i u saborskem razdoblju odnosilo na definiranje naziva jezika i korištenje pisma, a ne na bit samoga jezika. I pored različitog pristupa nacionalno-političkih skupina u Saboru nazivu jezika, konačno je 1912. godine postignut sporazum o jezičnom pitanju nakon popuštanja Hrvata, koji su prihvatili da se jezik službeno nazove srpsko-hrvatski. Ostao je problem kako s Vladom riješiti jezično pitanje koje od tada dobiva primarno socijalnu i ekonomsku dimenziju.

S ciljem rješavanja jezičnoga pitanja u svome interesu, domaći politički akteri nastojali su ovo pitanje povezati s rješenjem drugih spornih pitanja koje je vlast nastojala dogоворити u Saboru. Posebno se to odnosilo na pitanje vladinih strateških investicijskih programa i proračuna, čije su izglasavanje zastupnici nastojali povezati s rješavanjem niza svojih zahtjeva. U vezi s izglasavanjem Zakona o gradnji novih željeznica u studenome 1912. godine,

Zasjedanje Sabora

sve su saborske skupine zahtijevale da se srpsko-hrvatski prethodno ozakoni kao vanjski i unutarnji službeni jezik željeznica. Iako je Zakon o gradnji željeznica izglasovan zahvaljujući glasovima *radne većine*, Sabor je votiranje vladinog prijedloga proračuna za 1913. godinu uvjetovao zahtjevom da srpsko-hrvatski postane jedini službeni jezik. Kada su austrougarske vlasti uvidjele da Sabor neće votirati proračun za 1913. godinu bez rješenja jezičnoga pitanja u duhu zahtjeva zastupnika, zasjedanje je Sabora prekinuto 18. prosinca 1912. godine na neodređeno vrijeme. Zasjedanje nije ni nastavljeno, već je formalno zaključeno u vrijeme skadarske krize 4. svibnja 1913. godine. Kada je u proljeće 1913. godine izbila međunarodna kriza u povodu austrougarskog ultimata Crnoj Gori da napusti zauzet Skadar, vlast je u strahu od reakcije Srba u Bosni i Hercegovini 3. svibnja 1913. godine uvela iznimne mjere u zemlji i suspendirala osam najvažnijih članaka Ustava. Nakon što se 15. svibnja iste godine crnogorska vojska povukla iz Skadra, ukinute su i iznimne mjere.

U vrijeme skadarske krize skupina oko *Srpske riječi* našla se u teškoj situaciji i u procjepu između vlasti i srpske javnosti, pa je 12 zastupnika ove skupine 19. rujna 1913. godine vratilo svoje mandate. Na naknadnim izborima prazninu su najvećim dijelom popunili kandidati provladine novoosnovane Srpske

narodne stranke odvjetnika Danila Dimovića (devet mandata), čime su stečeni uvjeti za sazivanje posljednjeg (četvrtog) zasjedanja Sabora za 29. prosinca 1913. godine.

Nakon što su nadvladani problemi u formirajući *radne većine*, u ljeto 1913. godine postignut je kompromis o Zakonu o službenom i nastavnom jeziku. Nova vladina koalicija (muslimanski i hrvatski saborski klubovi i srpska skupina Danila Dimovića) i Zemaljska vlada sporazumjeli su se da se u Bosni i Hercegovini omogući uporaba srpsko-hrvatskoga jezika i u unutarnjoj službi na željeznicama, koliko to dopuštaju vojni interesi. Nakon dobivanja suglasnosti od ugarske i austrijske vlade da će jezični zakon biti prihvaćen, provladina saborska većina ga je izglasovala odmah po otvaranju Sabora, 30. prosinca 1913. godine. Sankcioniranjem ovoga zakona srpsko-hrvatski je jezik uveden u sva tijela uprave u Bosni i Hercegovini uz ograničenja na zemaljskim željeznicama, gdje zbog vojno-strateških razloga njemački jezik zadržava primat.

Tijekom ovoga relativno mirnog zasjedanja ponovno su pokrenuta pitanja agrara, predstavljanja Bosne i Hercegovine u zajedničkim izaslanstvima, kao i

pitanje naziva i uporabe službenog jezika. U prvoj polovici 1914. godine usvojeno je nekoliko važnih zakonskih prijedloga o investicijama. U tome razdoblju dolazi i do previranja u vladinoj saborskoj većini, unutar sve tri nacionalne skupine.

Saborska djelatnost prekinuta je atentatom Gavrila Prinčipa na prestolonasljednika Franza Ferdinanda 28. lipnja 1914. godine u Sarajevu. Ubrzo nakon atentata, 9. srpnja 1914. godine, formalno je zaključeno četvрто saborsko

zasjedanje. Austro-Ugarska je 28. srpnja objavila rat Srbiji, čime je započeo Prvi svjetski rat, a 15. veljače 1915. godine car je raspustio Sabor. Događaji koji su uslijedili nakon atentata onemogućili su sankcioniranje nekih usvojenih zakona u Saboru, kao i provedbu donesenih, za što su čak bila pribavljen novčana sredstva.

Iz analize odnosa prema pokretanim pitanjima u Saboru i međusobnih odnosa zastupničkih skupina može se vidjeti način na koji su domaće političke snage prihvatile parlamentarizam. Za vrijeme postojanja Sabora i kroz njegove aktivnosti tekao je proces izrastanja nacionalnih političkih organizacija u suvremene političke stranke, koje su se profilirale kroz rad ovog parlamentarnog tijela. Kroz njegov rad mogu su pratiti brojna pitanja i odnosi, a posebice agrarno pitanje i unutarnjopolitička kretanja, kao i međunacionalni odnosi u Bosni i Hercegovini u ustavnom razdoblju. Sporazumni rad političkih stranaka i opcija u Saboru pozitivno se odrazio na kretanja u društvu, dok su nesporazumi do kojih je dolazilo među političkim strankama i njihovim disidentskim skupinama negativno utjecali na stabilnost u zemlji i odnose među bosanskohercegovačkim stanovništvom.

Doc. dr. Edin Radušić

POLITIČKO PREDSTAVLJANJE BOSNE I HERCEGOVINE U KRALJEVINI SRBA, HRVATA I SLOVENACA/KRALJEVINI JUGOSLAVIJI (1918.-1941.)

Od 1914. godine izostala je institucionalna djelatnost Bosanskoga sabora kao legitimnog predstavnika u odlučivanju o budućem statusu Bosne i Hercegovine, o čemu su postojala različita mišljenja, od onih o ostvarenju autonomnog položaja Bosne i Hercegovine u okviru Ugarske, preko ujedinjenja s Hrvatskom do prihvatanja rješenja sadržanih u Svibanjskoj i Krfskoj deklaraciji. Nakon Prvog svjetskog rata i poraza Austro-Ugarske Monarhije, 1. prosinca 1918. godine stvorena je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS), u koju je ušla i Bosna i Hercegovina.

Za vrijeme procesa ujedinjenja u Zagrebu je 2. i 3. ožujka 1918. godine, na inicijativu Jugoslavenskoga kluba, donesena Rezolucija o ujedinjenju jugoslavenskih naroda koji su bili u sastavu Austro-Ugarske Monarhije. Ovome skupu bili su nazočni i predstavnici Bosne i Hercegovine. Tada je predloženo osnivanje Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba (SHS), sa sjedištem u Zagrebu, u kojem bi bile predstavljene političke stranke i nacionalne organizacije južnoslavenskih naroda iz Austro-Ugarske Monarhije. Narodno vijeće SHS, kao vrhovno tijelo u novoj državi, osnovano je 5. i 6. listopada 1918. godine, sa zadatom da obavlja potrebne pripreme za ujedinjenje svih južnoslavenskih naroda i stvaranje države na demokratskoj osnovi. Brojalo je 80 članova, od kojih je iz Bosne i Hercegovine bilo 18, uz dodatnih pet imenovanih iz sastava raspuštenog Bosanskog sabora. Središnji odbor činilo je 36 članova, od kojih šest iz Bosne i Hercegovine s dva zamjenika, bez muslimanskih predstavnika.

Narodno vijeće SHS za Bosnu i Hercegovinu, s Glavnim odborom od 25 članova i Predsjedništvom od 5 članova, osnovano je 20. listopada 1918. godine, sa zastupnicima iz sva tri naroda. Do 1. studenoga 1918. godine ustrojene su oružane snage i policija, te okružni, kotarski i seoski odbori, a Austro-Ugarska Monarhija je istoga dana predala vlast ovome vijeću činom odstupanja namjesnika Sarkotića s dužnosti. Prva Narodna vlada za Bosnu i Hercegovinu imenovana je 3. studenoga 1918. godine s 10 članova, u kojoj su predsjednik i pet ministara (ili povjerenika) bili Srbi, tri Hrvata i jedan Musliman. Predsjednik Vlade bio je Atanasije Šola.

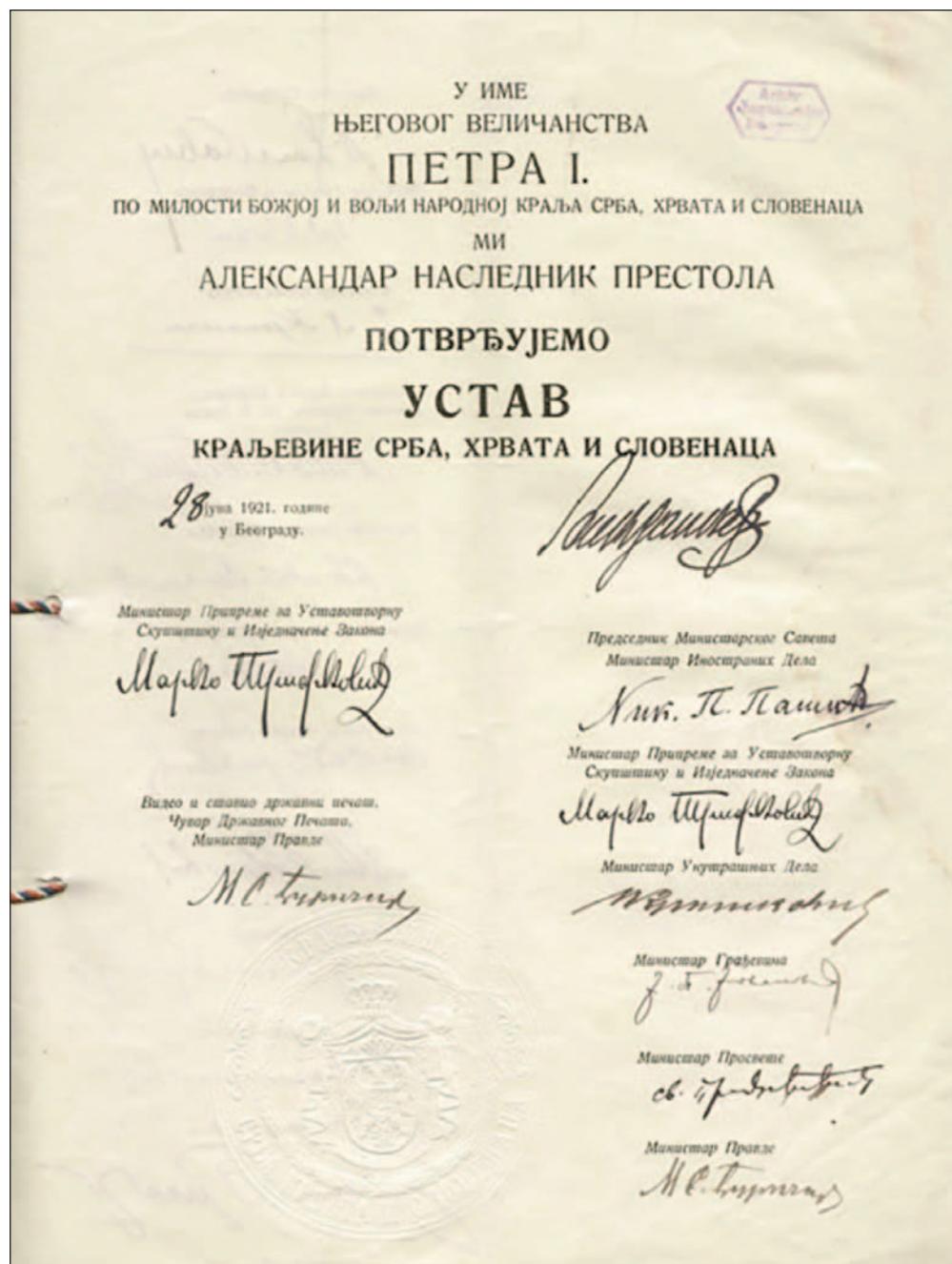
Vlada Narodnoga vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu radila je od 1. prosinca 1918. do 31. siječnja 1919. godine, kada je zamjenjuje Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu od 1. veljače 1919. godine, kao vrhovno upravno tijelo za sva administrativno-teritorijalna tijela u Bosni i Hercegovini. Organizacijske promjene u strukturi Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu bile su vrlo česte i usklađivane su prema Državnoj vladi. Činilo ju je osam povjerenstava, s predsjednikom Atanasijem Šolom na čelu. Zemaljsku vladu zamijenila je 11. srpnja 1921. godine Pokrajinska uprava za Bosnu i Hercegovinu.

Bosna i Hercegovina ušla je u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca inauguracijskom adresom izaslanstva Narodnoga vijeća SHS predanom regentu Aleksandru, koju je u ime njegova visočanstva kralja Petra I. primio 1. prosinca 1918. godine u Beogradu. Mada je izaslanstvo od 28 članova, od kojih je sedam bilo iz Bosne i Hercegovine, imalo jasne upute koje su sadržavale uvjete i modalitete ujedinjenja na demokratskim osnovama, aktom od 1. prosinca izvršeno je ujedinjenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba sa Srbijom u jednu državu pod nazivom Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS). Predsjedništvo Narodnog vijeća SHS je 3. prosinca 1918. godine objavilo da je aktom ujedinjenja prestala funkcija Narodnoga vijeća kao suverenog predstavničkog tijela Države Slovenaca, Hrvata i Srba. Prva zajednička vlada Srba, Hrvata i Slovenaca formirana je 20. prosinca 1918. godine, u koju su iz Bosne i Hercegovine ušli dr. Tugomir Alaupović, dr. Mehmed Spaho i dr. Uroš Krušljić. Ovakvim činom ujedinjenja odstupilo se od ranije dogovorene procedure ujedinjenja dviju država, usuglašene na trojnim pregovorima u Ženevi od 6. do 9. studenoga 1918. godine, na kojima je srpsku vladu zastupao Nikola Pašić, Narodno vijeće Države Slovenaca, Hrvata i Srba Anton Korošec, a Jugoslavenski odbor Ante Trumbić, što je bilo povodom stalnih kriza za vrijeme postojanja Kraljevine SHS/Jugoslavije. Tako, umjesto državnog ustroja na federalnom načelu, osnovana je centralistička monarhija s jakom unitarističkom vladom i jedinstvenim narodnim političkim predstavništvom. U takvim

se okolnostima našla Bosna i Hercegovina u sastavu jugoslavenske države sa svojim povijesnim naslijedjem.

Aktom ujedinjenja i stvaranjem Središnje vlade u Beogradu započele su pripreme za održavanje izbora za prvu Ustavotvornu skupštinu (konstituantu) Kraljevine SHS, koja nije sazvana neposredno nakon proglašenja ujedinjenja zbog nepostojanja izbornoga zakona. Središnja vlada je dekretom od 24. veljače 1919. godine odredila da Privremena skupština ima 296 članova, s tim da u njoj budu zastupljene sve stranke i političke grupacije, razmjerno njihovome broju u svakoj pokrajini posebno. Narodno vijeće za Bosnu i Hercegovinu izabralo je 42 člana iz stranaka zastupljenih u ovome Vijeću. Do kraja rujna 1920. godine Narodno je vijeće prestalo raditi i sva vlast u Bosni i Hercegovini prešla je na tijela Središnje vlade u Beogradu. Privremena skupština zakazala je izbore za 28. studenoga 1920. godine. Za 63 zastupnička mjesta, koliko ih je bilo određeno za Bosnu i Hercegovinu, mandate su osvojile: Jugoslavenska muslimanska stranka (24), Savez težaka (12), Narodna radikalna stranka (11), Hrvatska težačka stranka (7), Komunistička partija Jugoslavije (4), Hrvatska pučka stranka (3) i Demokratska stranka (2). Nakon objave izborne statistike upućeni su prosvjedi sa svih strana, nezadovoljstvo se pokazalo odmah na prvom sazivu Ustavotvorne skupštine Kraljevine SHS 12. prosinca 1920. godine. Od 419 izabranih zastupnika, verifikacijskome odboru punomoćja je predalo 342, dok zastupnici iz Hrvatske pučke seljačke stranke i Hrvatske stranke prava nisu ni došli na sjednicu, a nije bilo ni 10 zastupnika iz dijela zemlje pod talijanskom okupacijom, pa se već nagovještavalo zaoštravanje političkih odnosa. Ustavotvorna skupština je 29. lipnja 1921. postala Zakonodavnom prema članku 140. Vidovdanskog ustava, koji je usvojen 28. lipnja 1921. godine.

Uredbu o podjeli Kraljevine SHS na 33 oblasti vlada je donijela 1922. godine, a politička nagodba dr. Mehmeda Spahe, vođe Jugoslavenske muslimanske organizacije, s radikalsko-demokratskom vladom u vezi s donošenjem Vidovdanskog ustava, omogućila je Bosni i Hercegovini da sačuva teritorijalnu cjelovitost u dotadašnjim granicama. Tako je prema novome Ustavu šest okruga, prema podjeli iz austrougarskoga razdoblja, preimenovano u šest oblasti: bihaćku, mostarsku, sarajevsku, travničku, tuzlansku i vrbasku. Novi izborni zakon donesen je 21. lipnja 1922. godine i uz određene je izmjene ostao do uvođenja *šestojanuarske diktature*. Vidovdanski ustav nije dao ženama pravo glasa. Za pasivno biračko pravo kandidat je morao imati 30 godina života. Pravo glasovanja nisu imali časnici i vojnici u aktivnoj službi, a pasivno pravo oduzeto je komunistima. Detaljna analiza izbornoga zakona upućuje da je bio

Vidovdanskim ustavom je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca ustrojena kao ustavna i parlamentarna monarhija s centralističkim unutarnjim uređenjem

u funkciji jačanja centralističke vlasti, što se posebno može vidjeti po načinu izbora u jednomandatnim izbornim okruzima.

Na skupštinskim izborima 18. ožujka 1923. i 8. veljače 1925., kao i na izvanrednim izborima za zastupnike Kraljevine SHS održanim 11. rujna 1927. godine, najveći broj mandata u Bosni i Hercegovini doble su: Jugoslavenska

Banski dvor, kulturno središte Banje Luke, građen je u razdoblju 1929.-1932. godine kao sjedište bana Vrbaske banovine u Kraljevini SHS

muslimanska organizacija, Narodna radikalna stranka i Hrvatska republikanska seljačka stranka. Vjersko-nacionalna opredijeljenost birača izražena kroz izborne rezultate dovela je u Skupštini Kraljevine SHS do napetosti, nesporazuma i na kraju do atentata na zastupnike Hrvatske seljačke stranke, što je bio povod kralju Aleksandru da uvede diktaturu 6. siječnja 1929. godine, ukine ustav, raspusti skupštinu i zabrani rad svim političkim strankama. Listopada 1929. godine kralj je donio Zakon o preimenovanju Kraljevine SHS u Kraljevinu Jugoslaviju i podjelu na upravna područja. Prekrajanjem unutarnjih granica formirano je devet banovina i Uprava grada Beograda, kao deseta upravna jedinica. Kao i druge jugoslavenske zemlje, i Bosna i Hercegovina je ovom podjelom izgubila svoju povijesnu jedinstvenu teritorijalnu cjelovitost, bila je razdijeljena između četiri banovine: Vrbaske, Zetske, Primorske i Drinske.

Administrativna središta dviju banovina u Bosni i Hercegovini bila su: Sarajevo - Drinske i Banja Luka - Vrbaske banovine, a ostala dva izvan Bosne i Hercegovine: Primorske u Splitu i Žetske u Cetinju. To se značajno odrazilo i na nacionalnu strukturu stanovništva, jer su u Vrbaskoj i Drinskoj većinu stanovništva činili Srbi, u Žetskoj Srbi i Crnogorci, a u Primorskoj Hrvati, odnosno ovakvom podjelom Muslimani su ostali manjina u sve četiri banovine. Kralj Aleksandar centralizirao je upravu, nastojeći novom podjelom riješiti nacionalno pitanje nametanjem integralnog jugoslavenstva, po kojem u Jugoslaviji umjesto tri naroda postoji samo jedan jedinstveni jugoslavenski narod s tri plemena (srpsko, hrvatsko i slovensko). Nakon ukidanja svih demokratskih obilježja jugoslavenskog državnopolitičkog sustava, kralj je objavio Zakon o kraljevskoj vlasti i vrhovnoj državnoj upravi, te time preuzeo i zakonodavnu i izvršnu vlast.

Tek u ljeto 1931. godine nagoviješteno je vraćanje parlamentarnog sustava. Novi Ustav Kraljevine Jugoslavije (Oktroirani ustav) kralj Aleksandar donio je

Administrativna podjela Kraljevine Jugoslavije kojom je Bosni i Hercegovini, kao i nekim drugim jugoslavenskim zemljama, razbijena povijesna teritorijalna cjelovitost

3. rujna 1931. godine, s kojim se vratio parlamentarizam, ali ne i parlamentarni sustav u demokratskom smislu riječi. Novim je Ustavom uvedena dvodoma skupština, s Narodnom skupštinom i Senatom, čime je kralj nastojao promjeniti oblik, ali ne i bit absolutističkog režima. Prema Oktroiranom ustavu utemeljen je sustav izvanparlamentarne vlade, odnosno vlada nije proizišla iz parlamentarne većine i nije odgovarala Skupštini, već kralju koji je imenovao i razrješavao predsjednika Ministarskog savjeta i ministre. Kraljevim ukazom od 23. rujna 1931. godine zakazani su izbori za 8. studenoga 1931., a novoizabrana skupština trebala se sastati 7. prosinca iste godine u Beogradu. Za izbore je bila predviđena kandidatura za cijelu zemlju po "zemaljskoj kandidatskoj listi" i nije bilo dopušteno isticati kandidaturu po manjim izbornim jedinicama. Promjena u novom Izbornom zakonu bila je ukidanje tajnosti glasovanja – uvedeno je javno glasovanje. Izborni zakon iz 1931. godine i njegovi prateći zakoni bili su u funkciji jačanja centralizma i integralnoga jugoslavenstva u nacionalnom smislu, kao i učvršćivanja kraljeve vlasti. O Bosni i Hercegovini u ovome kontekstu izbora nije moguće govoriti zbog načina administrativnog uređenja podijeljenog na banovine. Djelovanje Skupštine bilo je izravno pod utjecajem Dvora, u skladu sa *šestojanuarskom diktaturom* i Oktroiranim ustavom, a s ostvarenom nakanom razbijanja povjesnih i nacionalnih sredina. Kraljeva vlast nije popuštala ni izmjenama Izbornoga zakona od 24. ožujka 1933. godine, kojima je povećan broj zastupnika na 370, a suštinski nije promijenjena tendencija dalnjeg očuvanja centralizma.

Pokušaji prikrivanja absolutističkog načina vladavine nisu urodili plodom jer su uslijedila brojna nezadovoljstva izražena punktacijama. Zahtjevi iz rezolucije Seljačko-demokratske koalicije, koju su činile Hrvatska seljačka stranka i Samostalna demokratska zajednica, od 7. studenoga 1932. godine, poznatiji kao *Zagrebačke* i *Mačekove* punktacije, o ukidanju srpske prevlasti u Kraljevini izazvalo je reakciju Demokratske stranke koja je u siječnju 1933. godine objavila *Pismo prijateljima*, poznato kao *Davidovićeve punktacije*, sa zahtjevom za preuređenje države tako što bi je činile četiri federalne jedinice, a Bosna i Hercegovina bila bi jedna od njih. O tom se pitanju očitovao i vođa Jugoslavenske muslimanske organizacije dr. Mehmed Spaho, koji je putem *Sarajevske punktacije* osudio centralističko uređenje i zahtjevao poštivanje ravnopravnosti povjesno-političkih jedinica, među kojima i Bosne i Hercegovine kao ravnopravne članice.

Atentat na kralja Aleksandra 1934. godine u Marseillu, u Francuskoj, i imenovanje tročlanog Namjesništva s knezom Pavlom Karađorđevićem na čelu, potaknuli su izbore 5. svibnja 1935. godine s dva izborna bloka: Zemaljska lista

s Bogoljubom Jeftićem i lista Udružene oporbe s Vlatkom Mačekom na čelu. U Udruženu oporbu uključile su se programski oporbene stranke: Seljačko-demokratska koalicija, Jugoslavenska muslimanska organizacija, Davidovićevi krilo Demokratske stranke i dijelom Zemljoradnička stranka. U osobi Vlatka Mačeka odmah je prepoznata nakana otvaranja *hrvatskoga pitanja* u Kraljevini. Izvore je dobila Lista Bogoljuba Jeftića sa 60,6% i 303 mandata, a Lista Udružene oporbe 37,4% glasova i 67 zastupničkih mandata. Slavljeni je pobeda vladine liste, ali bio je to i nastavak terora protiv neistomišljenika, u prvom redu komunista i federalista.

I nakon ovih izbora javili su se zahtjevi za autonomijom Bosne i Hercegovine. Osim spomenutih političkih stranaka, svoj stav je neizravno iskazala i Komunistička partija Jugoslavije koja je djelovala u ilegali. Potaknuta tim idejama, bosanskohercegovačka mladež, koja je studirala u Beogradu, Ljubljani i Zagrebu, objavila je tri pisma: prosinca 1937., ožujka 1938. i 1. prosinca 1939. godine, u kojima su naglašavali posebnost Bosne i Hercegovine kao političke, gospodarske, kulturne i povijesne cjeline. Međutim, ti su zahtjevi ostali bez rezultata.

Namjesništvo s knezom Pavlom na čelu raspustilo je Skupštinu i raspisalo nove izbore za 11. prosinca 1938. godine, a bili su to i posljednji izbori za Narodnu skupštinu u Kraljevini Jugoslaviji. Izborni zakon već je unaprijed protežirao vladinu listu, a različitim makinacijama to je u cijelosti i ostvareno. Kraljevski namjesnik knez Pavle povjerio je vladu Dragiši Cvetkoviću početkom veljače 1939. godine, uz ovlasti za postizanje sporazuma s Vlatkom Mačekom, vođom Hrvatske seljačke stranke.

Nakon prosinačkih izbora nastali su neizvjesni dani zaoštrenih odnosa u Jugoslaviji, ali i na međunarodnoj političkoj sceni. Parlamentarna kriza nije se mogla prevladati, skupštinski je rad ugušen, a sva zakonodavna i izvršna vlast prešla je na kraljevsko namjesništvo, odnosno na kneza Pavla i vladu.

Pitanje državno-političkog uređenja Kraljevine Jugoslavije pokušalo se riješiti Sporazumom Cvetković-Maček, sklopljenim 26. kolovoza 1939. godine, odnosno srpsko-hrvatskim dogovorom kojim su se dijelovi Bosne i Hercegovine našli u novoformiranoj Banovini Hrvatskoj, kojoj su od bosanskohercegovačkoga teritorija pripale u Posavini općine i kotari Brčko, Gradačac, Bosanski Šamac, Bosanski Brod i Derventa, a u jugozapadnoj Bosni i u Hercegovini – Stolac, Čapljina, Ljubuški, Mostar, Konjic, Prozor, Fojnica, Travnik, Bugojno, Tomislavgrad i Livno. Preostali dio Bosne i Hercegovine prema Sporazumu trebao je ući u sastav projektirane zajednice *Srpske zemlje*. Međutim, Sporazumom nitko nije bio zadovoljan jer nije mogao dovesti do konsolidiranja političke

situacije opterećene socijalnim i nacionalnim problemima. U spomenutoj situaciji Jugoslavenska muslimanska organizacija istakla je zahtjeve za formiranjem Bosne i Hercegovine u povijesnim granicama sa Sarajevom kao središtem. Nakon smrti dr. Mehmeda Spahe 1939. godine, stranku je preuzeo dr. Džafer Kulenović i predlagao osnivanje četvrte *Bosanske banovine*. Pokret za autonomiju osnovan je 30. prosinca 1939. godine, čiji se Izvršni odbor okružnicom obratio svim muslimanskim organizacijama i društvima na teritoriju Bosne i Hercegovine radi osnivanja mjesnih odbora s ciljem stvaranja autonomne Bosne i Hercegovine, što je prekinuo početak Drugog svjetskog rata.

Od uvođenja *šestojanuarskog* režima do ožujka 1941. godine ukupno je bilo 14 vlada u Kraljevini Jugoslaviji u kojima su sudjelovali i *ministri iz Bosne i Hercegovine*, koji su zastupali različita mišljenja, poglede i rješenja, ovisno o nacionalnom i političkom opredjeljenju stranaka kojima su pripadali. Istovjetno su se ponašali i zastupnici na zasjedanjima malobrojnih, neučinkovitih i konfliktnih skupštinskih zasjedanja.

Posljednja vlada Kraljevine Jugoslavije Dragiše Cvetkovića i Vlatka Mačeka srušena je 27. ožujka 1941. godine. Nakon potpisivanja pristupnice Kraljevine Jugoslavije Trojnom paktu 25. ožujka 1941. godine i prosvjeda dva

Predsjednik Vlade Kraljevine
Jugoslavije Dragiša Cvetković potpisuje
pristupanje Kraljevine Trojnom paktu

dana kasnije, 6. travnja uslijedio je napad Sila osovine na Kraljevinu Jugoslaviju, brzi slom kraljevske vojske, odlazak kralja i vlade u izbjeglištvo, fašistička okupacija i komadanje zemlje, što je značilo i kraj Kraljevine Jugoslavije.

Od uspostavljanja Kraljevine Jugoslavije do njezina sloma u svim njezinim segmentima političko predstavljanje Bosne i Hercegovine pratili su stalni prekidi, politička nestabilnost i nesuglasja o temeljnim pitanjima koja su ostala neriješena od 1918. godine. Osim temeljnoga pitanja na liniji sukoba između centralizacije i federalizacije države, Bosna i Hercegovina morala je stalno brinuti o očuvanju teritorijalnog integriteta. Vodeće parlamentarne političke stranke iz Bosne i Hercegovine djelovale su na vjersko-nacionalnoj osnovi, uz to su srpske i hrvatske stranke imale svoje središnjice u Beogradu i Zagrebu te nisu mogle biti istinskim zastupnicima interesa bosanskohercegovačkoga stanovništva kao cjeline. Parlamentarizam u pokušajima, zabrana lijevo orijentiranih političkih stranaka, uvođenje diktature i nagomilani socijalni i nacionalni problemi uz početak Drugoga svjetskog rata i revolucionarno-oslobodilački rat stvorili su uvjete za promjenu državno-političkog ustrojstva i političkog predstavljanja.

DRUGI SVJETSKI RAT I USPOSTAVLJANJE ZEMALJSKOG ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA BOSNE I HERCEGOVINE

Nakon napada nacističke Njemačke na Kraljevinu Jugoslaviju i kratkotrajnog travanjskog rata došlo je do sloma jugoslavenske države i bezuvjetne kapitulacije potpisane 17. travnja 1941. godine. Nezavisna Država Hrvatska proglašena je 10. travnja 1941. godine, a u nju je uključena i Bosna i Hercegovina. Teritorij Nezavisne Države Hrvatske zakonskom je odredbom od 10. lipnja 1941. godine podijeljen na 22 upravne jedinice – velike župe, koje su se dijelile na kotare, a kotari na općine. Izdvajanjem dijelova teritorija Bosne i Hercegovine u velike župe, čija su središta bila u Hrvatskoj, nastojao se stvoriti jedinstveni državni teritorij Nezavisne Države Hrvatske.

Došlo je do sukoba, revolta stanovništva i otpora fašističkoj okupaciji. Stoga je među stanovništvom sve veći ugled i mobilizirajuću snagu imao koncept antifašističke borbe Komunističke partije Jugoslavije, utemeljen na zajedničkoj borbi svih naroda Jugoslavije protiv fašističkih okupatora i brojnih domaćih kolaboracionističkih struktura.

Komunistička partija Jugoslavije istodobno je s antifašističkom borbom provodila i revolucionarnu promjenu vlasti. Okosnica u rušenju starog društvenog i političkog uređenja i izgradnji novoga sustava vlasti bili su *narodnooslobodilački odbori* i *antifašistička vijeća narodnog oslobođenja*. Osnivanje partizanskih tijela vlasti u Bosni i Hercegovini teklo je istodobno s jačanjem *narodnooslobodilačkog pokreta* od početka ustanka (srpnja 1941.), preko osnivanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) i Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine

(ZAVNOBiH) do oslobođenja zemlje i legaliziranja stvorene strukture vlasti. Usporedo s partizanskim zauzimanjem pojedinih teritorija, uspostavljana su lokalna tijela vlasti, kao začeci nove državne vlasti.

Teritorij Bosne i Hercegovine, sa stajališta ustroja narodnooslobodilačkog pokreta, bio je podijeljen na tri oblasti: Bosanska Krajina, Istočna Bosna i Hercegovina. Odluke o imenovanju prvih narodnih (pučkih) odbornika donosili su štabovi (stožeri) i partijske organizacije partizanskih odreda, što su građani na zborovima prihvaćali - nisu ih birali.

Mada su narodni odbori i prije osnivani, Fočanskim propisima pod nazivom *Zadaci i ustrojstvo narodnih oslobođilačkih odbora i objašnjenja i uputstva za rad narodnooslobodilačkih odbora u oslobođenim krajevima* iz veljače 1942. godine propisana su temeljna načela organizacije i funkcioniranja narodnooslobodilačkih odbora, njihova izbornost, opoziv i druga pitanja. Nova partizanska vlast uspostavljala se imenovanjem vršitelja različitih dužnosti, a ne biranjem, izbor je provođen aklamacijom. Fočanski propisi donijeli su i osnove novog izbornog sustava koji je, osim neposrednog, uveo i delegatski način biranja viših tijela, te potvrdili biračko pravo ženama. Uvedeno je opće pravo glasa, a glasovanje je bilo javno. Regulirano je pitanje izbornih komisija, izbornih povjerenika i

Jedan od govornika na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a

Dolazak sudionika na Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a

zborova birača. Na oslobođenim teritorijima funkcionali su narodnooslobodilački odbori u vrijeme kada su određeno područje kontrolirale partizanske jedinice, a kada bi ih okupirala neprijateljska vojska, njihov rad bi zamirao do sljedeće prilike.

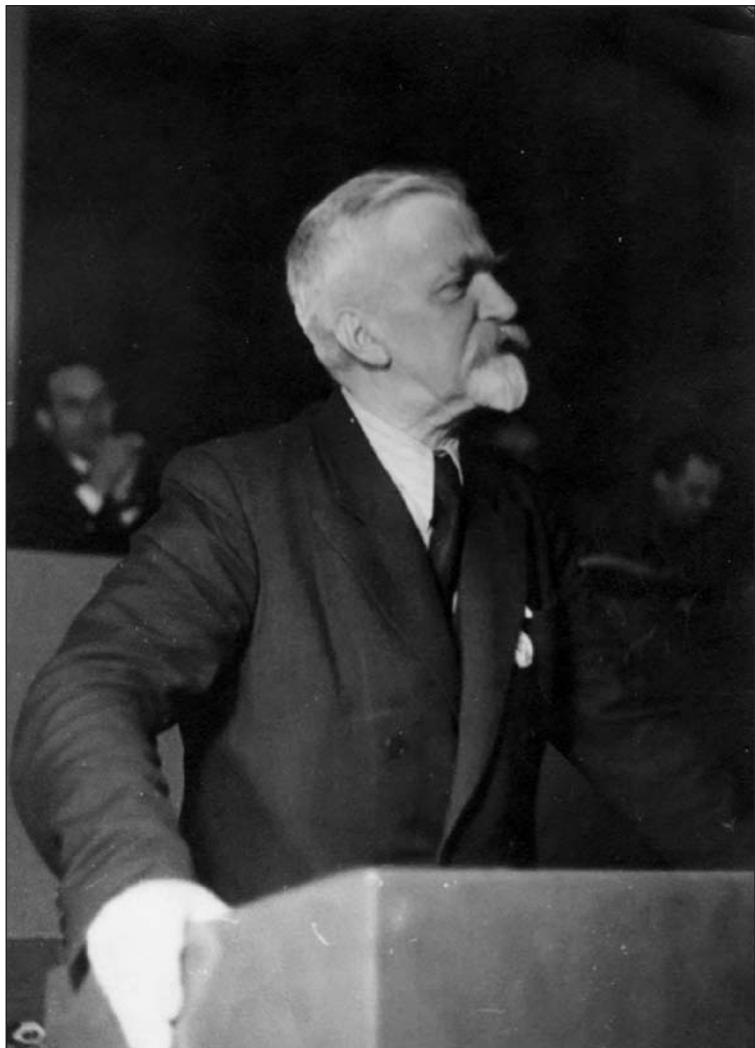
Da bi struktura nove vlasti bila hijerarhijski uspostavljena nedostajala su zemaljska tijela vlasti. Brojni seoski, općinski, sreski, okružni i oblasni narodnooslobodilački odbori postali bi veliko opterećenje Vrhovnom štabu narodnooslobodilačkog pokreta koji je prvenstveno rukovodio vojnim operacijama. Stoga je bilo potrebno osnovati jedno središnje tijelo narodne vlasti koje će od Vrhovnog štaba preuzeti civilnu upravu nad oslobođenim teritorijima. Iz tih je razloga 26. studenoga 1942. godine u Bihaću bilo sazvano Prvo zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ), kao najvišeg političkog predstavničkog tijela narodnooslobodilačkog pokreta za Jugoslaviju. AVNOJ je izabrao svoj izvršni odbor, koji je, zajedno s Vrhovnim štabom, predstavljao državnu strukturu vlasti na razini Jugoslavije kao cjeline. Izvršni odbor donio je odluku o sazivanju zemaljskih antifašističkih vijeća, bez obzira što je rat bjesnio svom žestinom.

Prema konceptu koliko naroda toliko i federalnih jedinica, za vrijeme sazivanja ZAVNOBiH-a pojavila su se određena razmimoilaženja u vezi s formiranjem Bosne i Hercegovine kao federalne jedinice. Pojedini partijski dužnosnici smatrali su da Bosna i Hercegovina ne može biti zasebna federalna jedinica s obzirom na višenacionalni sastav njezinoga stanovništva, odnosno da ju treba učiniti autonomnom pokrajinom Srbije ili Hrvatske ili je vezati za savezna tijela nove Jugoslavije. Ovome se suprotstavilo vodstvo Pokrajinskog komiteta Komunističke partije Jugoslavije za Bosnu i Hercegovinu (PK KPJ za BiH), odnosno istaknuti revolucionari i komunisti Avdo Humo, Rodoljub Čolaković, Hasan Brkić i drugi, koji su kod Josipa Broza Tita i Edvarda Karđelja zahtjevali ravnopravan status za Bosnu i Hercegovinu u jugoslavenskoj federaciji, što im je i uspjelo, obrazlažući svoj zahtjev povijesnim načelom. Bilo je to ujedno i dopuštenje za sazivanje zemaljske konferencije za Bosnu i Hercegovinu. Partijskom je linijom Pokrajinski komitet KPJ za Bosnu i Hercegovinu, a uz dopuštenje Centralnog komiteta KPJ, obavijestio oblasne i okružne narodne odbore da pošalju kandidatske liste za prvo zemaljsko narodno (pučko) predstavništvo. Bili su to sudionici AVNOJ-a s područja Bosne i Hercegovine, borci iz partizanskih jedinica, istaknuti vojni komandanti, politički komesarji, zatim svi članovi oblasnih narodnih odbora i po pet istaknutih političkih, javnih i kulturnih radnika iz svakog okruga, svakako simpatizera partizanskog pokreta i nekompromitiranih prema neprijatelju. Socijalna struktura

Drugo zasjedanje ZAVNOBiH-a

Drugi svjetski rat i uspostavljanje ZAVNOBiH-a

Predsjednik Prezidija ZAVNOBiH-a
dr. Vojislav Kecmanović

jedinicom ravnopravnih naroda. Izabrano je 58 vijećnika i 46 njihovih zamjenika za Drugo zasjedanje AVNOJ-a, na kojem su 29. studenoga 1943. godine predstavljeni Bosnu i Hercegovinu u Jajcu, gdje je potvrđeno ustrojstvo nove države sa šest federalnih jedinica i pet naroda, među kojima nisu bili Muslimani. Mada su za vrijeme rata nazivi za najbrojnije narode u Bosni i Hercegovini – Muslimane, Srbe i Hrvate – ravnopravno korišteni u komuniciranju, proglašima i službenim dokumentima, Muslimanima nije priznato adekvatno mjesto u nacionalnom smislu. Prema odlukama s Drugog zasjedanja AVNOJ-a utvrđeni su temelji federativnog uređenja Demokratske Federativne Jugoslavije. Zemaljska antifašistička vijeća konstituirala su se u najviša zakonodavna i izvršna predstavnička tijela s pravom osnivanja narodnih vlada kao izvršnih tijela.

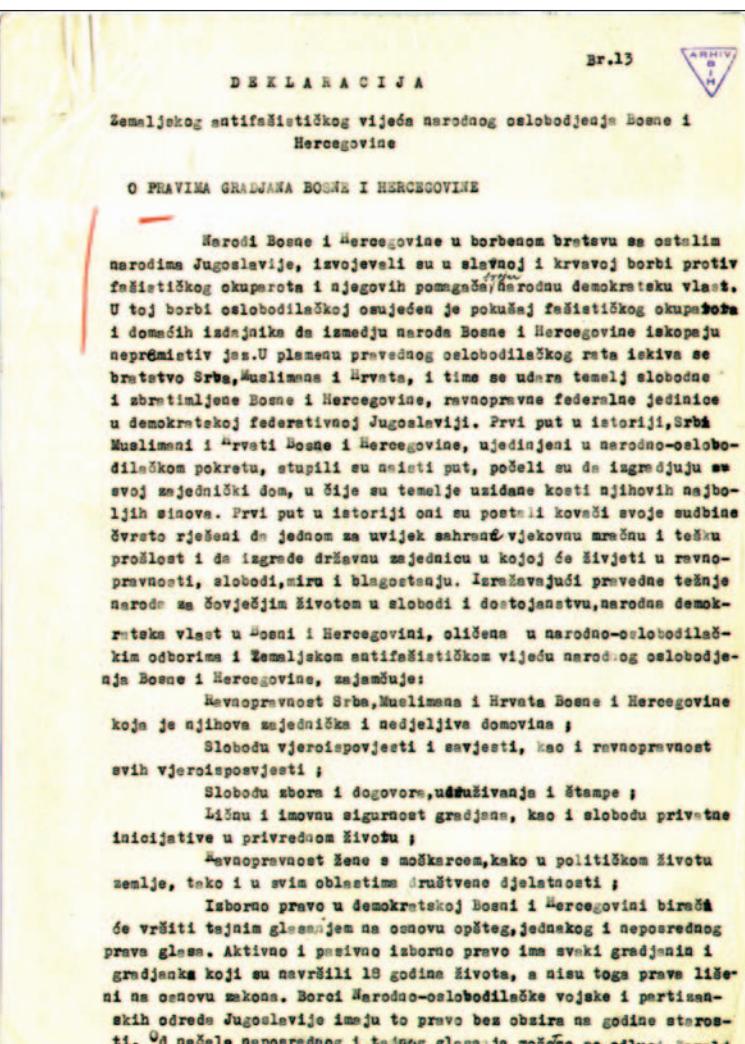
sudionika bila je šarolika, a nacionalni sastav bio je sukladan s nacionalnom strukturom narodnooslobodilačkog pokreta. Na temelju direktiva i uputa Komunističke partije, putem vojnih i partijskih organizacija i tijela narodne vlasti izabran je najveći broj izaslanika ZAVNOBiH-a. Pošto su i niža tijela vlasti birana prema istom principu, ovaj vid političkoga predstavljanja može se nazvati ratnim partizansko-partijskim parlamentarizmom. Iz nukleusa narodnih odbora daljnjim je širenjem uspostavljena hijerarhijska mreža narodnih odbora, koja je u predstavništvu na bosanskohercegovačkoj razini, u ZAVNOBiH-u, dobila najviše političko predstavničko tijelo.

Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a, kao najvišeg političkog predstavničkog tijela Bosne i Hercegovine, održano je u Mrkonjić-Gradu 25. i 26. studenoga 1943. godine, na kojem su izabrana 173 vijećnika, 31 član Prezidija i pet članova Predsjedništva Prezidija ZAVNOBiH-a. U Predsjedništvo Prezidija izabrani su: dr. Vojislav Kecmanović, predsjednik, Avdo Humo, prvi dopredsjednik, Aleksandar Preka, drugi dopredsjednik, Đuro Pucar Stari, treći dopredsjednik, i Hasan Brkić, tajnik. U Rezoluciji ZAVNOBiH-a Bosna i Hercegovina proglašena je federalnom

Drugo zasjedanje ZAVNOBiH-a održano je u Sanskom Mostu od 30. lipnja do 2. srpnja 1944. godine, kojemu je bilo nazočno 107 vijećnika, od 148 koliko ih je podnijelo punomoćja. Bili su nazočni članovi savezničkih vojnih misija iz Sovjetskog Saveza, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država, predstavnici ZAVNOH-a, dok predstavnici AVNOJ-a nisu mogli doći s Visa zbog ratnih djelovanja. Na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH se konstituirao u najviše zakonodavno tijelo u Bosni i Hercegovini, odnosno u narodnu skupštinu kao nositelja narodnog suvereniteta. Na zasjedanju je 1. srpnja 1944. godine donesena Deklaracija o pravima građana u Bosni i Hercegovini, u kojoj između ostaloga stoji: *U plamenu pravednog oslobođilačkog rata iskiva se bratstvo Srba, Muslimana i Hrvata, i time se udara siguran temelj slobodne i zbratimljene Bosne i Hercegovine, ravnopravne federalne jedinice u Demokratskoj Federalnoj Jugoslaviji.* Osim načela o ravnopravnosti naroda, valja istaknuti i odredbe Deklaracije o ljudskim pravima i slobodama koje su u suglasju i s današnjim europskim standardima. U Deklaraciji ZAVNOBiH-a o pravima građana u Bosni i Hercegovini jamči se sloboda vjeroispovijesti, sloboda zbora, dogovora i udruživanja, sloboda tiska, osobna imovinska sigurnost građana, sloboda privatne inicijative u gospodarskom životu, te ravnopravnost žena i muškaraca, kao i to da nitko ne može biti osuđen bez pretvodnog sudskog postupka. Nažalost, odmah nakon oslobođenja dio proklamiranih načela kojima su zajamčena ljudska i građanska prava i slobode iznevjerjen je.

S obzirom na ratne okolnosti, u ZAVNOBiH-u su bile sjednjene zakonodavna i izvršna vlast, a svi njezini organi nazivani su *narodnim*, iz čega se izvodio zaključak da narod neposredno sudjeluje u vođenju svih državnih poslova – putem ovoga predstavničkog tijela. Predsjedništvo ZAVNOBiH-a obnašalo je svu vlast do formiranja vlade, pa je tako u sklopu njega osnivan

Deklaracija ZAVNOBiH-a o pravima građana u Bosni i Hercegovini

ek
ne
or
vli

Bo
bo

sv
nj

li
mr
zo
re

za

br
ix
fa
be

Sanski Most 1 jula 1944 g.

ZEMALJSKO ANTIFASISTIČKO VJEĆE NARODNOG OSLOBOĐENJA
BOSNE I HERCEGOVINE

Sekretar,

Predsjednik,

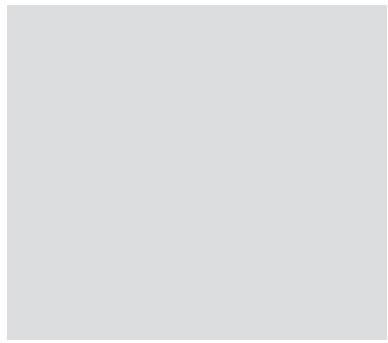

potreban broj odjela za poslove državne uprave, zapravo bili su to začeci budućih ministarstava. Na sjednicima Predsjedništva od 6. srpnja 1944. do 7. veljače 1945. godine osnovani su odjeli za: narodno gospodarstvo, narodnu prosvjetu, narodno zdravlje i socijalnu skrb, narodnu obnovu, za pravosuđe, za prehranu, financije, unutarnje poslove. Uvedene su narodnooslobodilačke skupštine na razini sreza, a njihovi odbori bili su izvršna tijela vlasti. Regulirano je pravo glasa muškarcima i ženama s navršenih 18 godina života, a naznačene su kategorije stanovništva kojima je to pravo uskraćeno. Posebnim odlukama reguliran je poslovnik o radu ZAVNOBiH-a i svih nižih tijela vlasti. Da se nova vlast potpuno konstituirala, govor i usvajanje odluka o uspostavljanju Zemaljske komisije za ispitivanje zločina okupatora i njegovih pomagača, te prikupljanju podataka o ratnoj šteti u koordinaciji s Državnom komisijom, formiranim pri Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije (NKOJ), koji je imao funkciju jugoslavenske vlade. Prezidij ZAVNOBiH-a sastojao se od Predsjedništva, koje su činili predsjednik, tri dopredsjednika, tajnik i 22 člana.

Partija je smatrala da joj je potrebna široka osnovica za djelovanje, pa je odmah nakon Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a 3. srpnja 1944. godine u Zdeni, nadomak Sanskog Mosta, sazvala Prvu zemaljsku konferenciju narodnooslobodilačkog pokreta Bosne i Hercegovine, na kojoj je formirana Narodnooslobodilačka fronta, kao najšira transmisija revolucionarne borbe u smjeni vlasti. U prisutnosti 150 izaslanika iz cijele Bosne i Hercegovine osiguran je legitimitet za stvaranje političke organizacije kojom je bio obuhvaćen najveći dio stanovništva. Putem narodnofrontovskih organizacija mogle su se širiti ideje, provoditi različite mjere i odluke, kontrolirati stanovništvo i poduzimati određene sankcije prema onima koji nisu prihvaćali novu vlast.

Planiranim zadacima dograđivan je upravni aparat ZAVNOBiH-a. Formiranim odjelima rukovodili su članovi Predsjedništva i na taj način obavljali poslove vlade Bosne i Hercegovine, koja se tada još nije mogla službeno formirati, no to je učinjeno ubrzo nakon oslobođenja zemlje.

Partizanski je pokret tijekom rata u Bosni i Hercegovini stvorio paralelnu vlast onoj oficijelnoj i uspio do oslobođenja zemlje pripremiti sigurne temelje za legaliziranje revolucionarne vlasti. Tako je Komunistička partija Jugoslavije od stranke u ilegalnosti postala vodećom u stvaranju jednostranačkoga sustava s potpunim nadzorom nad društvom. U obnovljenoj jugoslavenskoj državi na posve drukčijim osnovama, Bosna i Hercegovina našla je svoje mjesto kao jedna od šest federalnih jedinica, čiji je daljnji razvitak bio u izravnoj subordinaciji saveznih tijela u Beogradu.

PARLAMENTARIZAM U BOSNI I HERCEGOVINI U RAZDOBLJU 1945.-1990.

Približavanjem konačnog oslobođenja zemlje Komunistička partija Jugoslavije je, osim završnih vojnih operacija, imala zadaću završiti proces konstituiranja državne vlasti. U Bosni i Hercegovini to je učinjeno posljednjim zasjedanjem ZAVNOBiH-a.

Na Trećem zasjedanju ZAVNOBiH-a održanom od 26. do 28. travnja 1945. godine u oslobođenom Sarajevu, kojemu je od 176 bilo nazočno 155 članova, donesena je *Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o konstituiranju Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine u najviše zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo federalne Bosne i Hercegovine*, donesene 1. srpnja 1944. godine, kojom se ZAVNOBiH konstituirao u Narodnu skupštinu Bosne i Hercegovine, a njegovo Predsjedništvo u Predsjedništvo Narodne skupštine Bosne i Hercegovine. To je značilo nastavak izgradnje vlasti u miru pa su narodnooslobodilački odbori i skupštine, od mjesnih do oblasnih, promijenili naziv u narodne odbore i narodne skupštine mjesta, općina, srezova, okruga i oblasti, ovisno o administrativno-teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine. Usvajanjem ove Odluke daljnji rad Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a predstavljao je početak rada prve Narodne skupštine Bosne i Hercegovine. Svi vijećnici koji su imali vijećničko punomoćje za Treće zasjedanje ZAVNOBiH-a postali su prvi zastupnici Narodne skupštine Bosne i Hercegovine, a zbog nemogućnosti izbora kooptirana su još 44 zastupnika. Prema tome, prva Narodna skupština Bosne i Hercegovine brojala je 220 zastupnika.

Predsjedništvo ZAVNOBiH-a, preimenovano u Predsjedništvo Narodne skupštine, brojalo je 25 članova. Predsjednikom je imenovan dr. Vojislav Kecmanović, a dopredsjednicima Avdo Humo, dr. Jakov Grgurić i Đuro Pucar.

Na Trećem zasjedanju ZAVNOBiH je konstituiran u Narodnu skupštinu Bosne i Hercegovine

Mada je Predsjedništvo, povremeno nazivano i Prezidij, taj naziv službeno dobilo tek u prvom Ustavu Narodne Republike Bosne i Hercegovine, ovaj se naziv u praksi rabio od Trećeg zasjedanja AVNOJ-a. Nakon formiranja Privremene vlade Demokratske Federativne Jugoslavije 7. ožujka 1945. godine stvorene su prepostavke za formiranje i bosanskohercegovačke vlade. Na Trećem zasjedanju ZAVNOBiH-a donesen je Zakon o Narodnoj vladi Bosne i Hercegovine, kao vrhovnom izvršnom tijelu državne vlasti u Bosni i Hercegovini. Narodna vlada bila je odgovorna Narodnoj skupštini, koja je mandat za sastav prve Narodne vlade Bosne i Hercegovine jednoglasno povjerila Rodo-ljubu Čolakoviću.

Narodna skupština izmijenila je Odluku ZAVNOBiH-a o stvaranju zakonodavnog odbora od 1. srpnja 1944. godine donošenjem zakona o izmjeni njezinoga članka 2., u kojemu je odredila da Zakonodavni odbor čine predsjednik i deset članova, koje je između svojih članova birala Narodna skupština Bosne i Hercegovine. Prema tome, Trećim zasjedanjem ZAVNOBiH-a odnosno istodobno i prvim zasjedanjem Narodne skupštine Bosne i Hercegovine uspostavljena je državna i predstavnička vlast u Bosni i Hercegovini. Narodna

vlada Bosne i Hercegovine ubrzo je, 2. svibnja 1945. godine, donijela Deklaraciju s programskom orijentacijom u vezi s pitanjima bitnim za mirnodopski razvitak.

Sljedeći korak u izgradnji jugoslavenskog, a time i bosanskohercegovačkog državnog ustrojstva, bilo je Treće zasjedanje AVNOJ-a 10. kolovoza 1945. godine, koje se preoblikovalo u Privremenu narodnu skupštinu Jugoslavije. Federalnom ustrojstvu nove države najbolje je odgovarala dvodomna skupština, pa je Privremena narodna skupština odlučila da Ustavotvorna skupština ima dva doma: Saveznu skupštinu i Skupštinu naroda.

Da bi se potvrdile sve do tada donesene odluke, Ustavotvorna skupština Jugoslavije sazvala je izbore za 11. studenoga 1945. godine. Izborni zakon omogućavao je aktivno i pasivno biračko pravo kao opće i jednako pravo glasa svim građanima Jugoslavije s navršenih 18 godina života, bez obzira na spol, rasu, vjeroispovijest, naobrazbu i mjesto stanovanja. Međutim, široko postavljeno izborno pravo ograničeno je Zakonom o biračkim spiskovima kojim su brisani svi oni što su se kompromitirali u odnosu na narodnooslobodilačku borbu i njezina načela organiziranja revolucionarnog tipa vlasti. Na izborima

Treće zasjedanje ZAVNOBiH-a održano je u netom oslobođenom Sarajevu

su se pojavile dvije kutije. U jednu kutiju ubacivali su se glasovi za glavnu listu Narodne fronte Jugoslavije čiji je nositelj bio Josip Broz Tito, koja je dobila 90,48% glasova birača, a druga je bila kutija bez liste s 9,52% glasova. Bili su to rezultati za Saveznu skupštinu, a slični su rezultati bili i za Skupštinu naroda. Od tog je vremena uvedena jednostranačka komunistička vladavina koja je na vlasti ostala do prvih višestranačkih izbora 1990. godine.

Narodna skupština Bosne i Hercegovine, koja je proizišla iz ZAVNO-BiH-a, obavljala je zadatke učvršćivanja nove narodne vlasti, obnove zemlje i pripreme uvjeta za izbor i saziv Ustavotvorne skupštine, koja je u skladu sa zakonodavstvom nove Jugoslavije trebala donijeti novi ustav Bosne i Hercegovine. Zastupnici za jednodomnu Ustavotvornu skupštinu birani su prema odredbama *Zakona o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu Narodne Republike Bosne i Hercegovine*. Organizacija izbora bila je povjerena Zemaljskoj izbornoj komisiji Bosne i Hercegovine, a izbori su održani 13. listopada 1946. godine.

Na temelju broja bosanskohercegovačkog stanovništva prema popisu iz 1931. godine, Zemaljska izborna komisija utvrdila je da se na svakih 15.000 stanovnika bira po jedan zastupnik, prema tadašnjoj administrativno-teritorijalnoj podjeli na sedam okruga, i posebno za grad Sarajevo. Na izborima se moglo glasovati samo za jednu listu Narodne fronte, mada je postojala i druga kutija, poznatija kao *čorava*, koja nije imala istaknutu listu. Glasovalo je 82,21% upisanih birača, a apstinalo 17,79%. Savezni i federalni zakoni o biračkim popisima naznačili su određene kategorije stanovništva koje su briesane iz biračkih popisa.

Ustavotvorna skupština Bosne i Hercegovine sazvana je za 11. studenoga 1946. godine. Među prvim poslovima koje je uradila bilo je potvrđivanje svih akata koje su donijeli ZAVNOBiH i njegovo Predsjedništvo i Narodna skupština Bosne i Hercegovine i njezino Predsjedništvo. Ustavotvorna skupština je 31. prosinca 1946. godine usvojila i svečano proglašila Ustav Narodne Republike Bosne i Hercegovine, a nakon toga nastavila je raditi pod imenom Narodna skupština Narodne Republike Bosne i Hercegovine. Tim činom zaokružena je izgradnja svih institucija potrebnih za funkcioniranje jedne od šest federalnih jedinica u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji. U četvorogodišnjem mandatu Narodna skupština Narodne Republike Bosne i Hercegovine održala je osam redovitih i četiri izvanredna zasjedanja. U razdoblju administrativnog socijalizma do 1950. godine uspostavljen je politički sustav, započela obnova zemlje, usvojen prvi petogodišnji plan, odgovoreno je na sovjetski hegemonizam i čvrsto kontroliran ukupan društveni život. U

tim burnim političkim događajima predsjednik Prezidija Narodne skupštine Bosne i Hercegovine od studenoga 1946. do rujna 1948. godine bio je Đuro Pucar, a u idućem razdoblju do prosinca 1953. godine tu je dužnost obnašao Vlado Šegrt.

Nova faza u razvoju jugoslavenskog i bosanskohercegovačkog političkog sustava započela je usvajanjem *Osnovnog zakona o upravljanju državnim privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva* od 27. lipnja 1950. godine. Bio je to početak radničkog samoupravljanja, kao novog oblika upravljanja u društveno-gospodarskom i političkom sustavu, koji je svoj ustavni oblik dobio ustavnom reformom 1953. godine. Sukladno saveznim zakonima, donesen je *Ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja Narodne Republike Bosne i Hercegovine i republičkim organima vlasti*. Pošto je promijenio ustavnopravni sustav Narodne Republike Bosne i Hercegovine u odnosu na prvi Ustav, za njega se može reći da je novi.

Izbori za drugi zastupnički saziv Narodne skupštine Narodne Republike Bosne i Hercegovine održani su 3. prosinca 1950. godine, prema *Zakonu o izboru narodnih poslanika za Narodnu skupštinu Narodne Republike Bosne i Hercegovine*. Za razliku od dotadašnjega zakona, jedan zastupnik birao se na 10.000 stanovnika prema popisu stanovništva od 15. ožujka 1948., uz procjenu prirasta do 1950. godine. Ukupno je trebalo izabrati 270 zastupnika po oblastima i za grad Sarajevo, prema tada važećoj administrativno-teritorijalnoj podjeli.

Sudionici Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a

Najveći broj zastupnika biran je u Tuzlanskoj oblasti (81), zatim u Banjalučkoj (79), Sarajevskoj (57), Mostarskoj (41) i za grad Sarajevo 12 zastupnika. Osim službene liste, Zakonom se propisivalo i daljnje postojanje *čorave kutije* odnosno one druge, bez liste. Uvedena je novina u vezi s utvrđivanjem izbornih rezultata odnosno uvedena je apsolutna većina, a to znači da izabrani kandidat ima više glasova od svih ostalih zajedno. Ako se to ne ostvari u prvome krugu, glasuje se u drugom, no tada može pobijediti i kandidat s relativnom većinom odnosno s najvećim brojem glasova u odnosu na ostale. Na ovim je izborima ukupno glasovalo 97,08% upisanih glasača, od kojih je približno 98,5% glasovalo za kandidate, a 1,5% u kutiju bez liste. Narodna skupština Narodne Republike Bosne i Hercegovine izabrana na izborima 3. prosinca 1950. godine održala je šest redovitih zasjedanja do 14. rujna 1953. kada je bila raspuštena.

Nakon *Ustavnog zakona o osnovama društvenog i političkog uređenja FNRJ i saveznim organima vlasti* od 13. siječnja 1953. godine uslijedilo je i donošenje republičkih ustavnih zakona. Tako je 29. siječnja 1953. godine u Bosni i Hercegovini usvojen *Ustavni zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja Narodne Republike Bosne i Hercegovine i republičkim organima vlasti*. Ovim se zakonima struktura parlamentarnih tijela znatno proširila. Saveznim Ustavnim zakonom došlo je do promjene u formiranju saveznog parlaminta (Narodne skupštine FNRJ), tako što je umjesto Saveznog vijeća i Vijeća naroda uvedeno

Zasjedanje Narodne skupštine
Narodne Republike Bosne i Hercegovine

Savezno vijeće i Vijeće proizvođača. Kako se ne bi potpuno izgubilo Vijeće naroda, u Savezno vijeće birale su se dvije skupine zastupnika. Prvu skupinu zastupnika činili su oni koje su neposredno birali građani, i to po jedan na 60.000 stanovnika, a drugu zastupnici koje su delegirale skupštine šest republika i dviju pokrajina. Ti delegirani zastupnici mogli su imati ulogu Vijeća naroda ako se govorilo o ustavnim pitanjima i ravnopravno su odlučivali u Saveznom vijeću. Prema republičkom Ustavnom zakonu, Narodna skupština Narodne Republike Bosne i Hercegovine dobila je dva doma: Republičko vijeće sa 114 zastupnika i Vijeće proizvođača s 82 zastupnika. Ovakva je skupštinska struktura zadržana do donošenja novoga ustava 1963. godine. Skupštinski izbori održani su od 24. do 26. studenoga 1953. godine.

Na ovim su izborima gumene kuglice bile zamijenjene glasačkim listićima, na kojima se mogao zaokružiti samo redni broj ispred imena jednog kandidata. Izborni rezultati utvrđivani su relativnom većinom za oba doma Narodne skupštine Narodna Republika Bosne i Hercegovine, koja je radila od izbora 26. studenoga 1953. do 6. siječnja 1958. godine kada je bila raspuštena. Izbori za zastupnike u Republičkom vijeću i Vijeću proizvođača Narodne skupštine Narodne Republike Bosne i Hercegovine četvrtoga saziva održani su 23. ožujka 1958. godine. Za Republičko vijeće birano je 126 zastupnika na svakih 25.000 stanovnika, a za Vijeće proizvođača 91 zastupnik na 30.000 radnika.

Narodnoj skupštini Narodne Republike Bosne i Hercegovine, izabranoj od 23. do 27. ožujka 1958., produžen je mandat za godinu dana, od 10. travnja 1962. do 10. travnja 1963. kada je raspuštena. Dužnost predsjednika Narodne skupštine Bosne i Hercegovine od prosinca 1953. do lipnja 1963. godine obnašao je Đuro Pucar.

Nakon deset godina, u travnju 1963. godine, donesen je novi savezni ustav, a potom su usvajani republički ustavi. Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine usvojen je 10. travnja 1963., a dograđivan je ustavnim amandmanima 1967., 1969. i 1972. godine. Novim je Ustavom Narodna Republika Bosna i Hercegovina preimenovana u Socijalističku Republiku Bosnu i Hercegovinu, čime se nastojao obilježiti početak socijalističke samoupravne demokracije, za razliku od one prethodne koja je definirana kao *narodna demokracija*. Ovaj Ustav SFRJ nazvan je i *poveljom samoupravljanja*, jer se od tada model samoupravljanja proširio u sve sfere društvenoga života. Ustavom su definirane društveno-političke zajednice u republici, a to su bile: općina, srez i republika. Novim Ustavom osnovana su gradska vijeća kao samoupravljačka tijela u gradovima s više općina. Za osnovnu teritorijalnu jedinicu novog političkog sustava uvedena je mjesna zajednica, kao samoupravna zajednica građana, kojom je rukovodio *savjet* biran na zborovima birača. Sljedeća društveno-politička zajednica posebno definirana novim Ustavom bila je srez. Skupštinu sreza čine odbornici izabrani na općinskim skupštinama razmjerno broju stanovnika u njima.

Došlo je do znatnih promjena glede sastava republičke skupštine. Ustavom iz 1963. godine uvedena je Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine s pet domova, a to su bili: Republičko vijeće, kao vijeće izaslanika građana u općinama, Privredno vijeće, Prosvjetno-kulturno vijeće, Socijalno-zdravstveno vijeće i Organizacijsko-političko vijeće, kao vijeće izaslanika radnih ljudi u radnim zajednicama. Jedino je Republičko vijeće brojalo 120, a ostala četiri po 70 zastupnika. U Republičko vijeće mogao je biti biran svaki građanin koji ima biračko pravo, a u ostala vijeća svaki radni čovjek ili član rukovodstva radne organizacije, kao i dužnosnici sindikata u odgovarajućim područjima rada. Za politički izvršni organ Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine Ustavom je imenovano Izvršno vijeće Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, koje ima predsjednika i više dopredsjednika, a ostale članove bira Republičko vijeće izmeđa zastupnika u Skupštini Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. Ustavom je regulirana republička uprava, općinski i okružni sudovi, zatim Vrhovni sud Bosne i Hercegovine, Javno tužilaštvo i Ustavni sud Bosne i Hercegovine. Ustavni zakon

donesen je radi provođenja u praksi Ustava iz 1963. godine, kojim je bilo predviđeno da Narodna skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine donese više izbornih zakona: zakon za izbor republičkih zastupnika, zakon o izboru sreskih i općinskih zastupnika, zakon o organizaciji i radu Izvršnoga vijeća, zakon o izbornim jedinicama za izbor republičkih zastupnika i druge propise. Prema novom Ustavu utvrđeno je da se svake dvije godine bira polovica članova svakog vijeća Skupštine, polovica republičkih zastupnika pa su tako sljedeći izbori održani 4. i 8. travnja 1965. te 9. i 23. travnja 1967. godine. U razdoblju od 1963. do 1967. godine predsjednik Narodne skupštine bio je Rato Dugonjić, a nakon izbora 1967. ovu je funkciju preuzeo Džemal Bijedić i obnašao je do 1971. godine. Izborni sustav u Bosni i Hercegovini mijenjao se i prema usvojenim amandmanima na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine iz 1963. godine. Amandmana je promijenjena struktura republičke skupštine preimenovanjem Organizacijskog u Društveno-političko vijeće, zatim da se svi članovi svakog od vijeća biraju na četiri godine, da nitko ne može biti biran više od dva puta za republičkog zastupnika itd. Nositelj i organizator ukupne političke aktivnosti u izboru zastupnika bio je Socijalistički savez radnog naroda Bosne i Hercegovine.

Zakonodavna djelatnost bila je intenzivna šezdesetih godina, od Ustavnog zakona o ukidanju rezrova 27. travnja 1966. godine, zatim amandmana na Ustav od 20. travnja 1967. i 6. veljače 1969. koji su ustavni sustav usuglasili s promjenama Ustava SFRJ. Nastavak korigiranja republičkog ustava uslijedio je donošenjem 24

Skup iz vremena socijalizma

amandmana na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u skladu s amandmanima na Ustav SFRJ 1971. godine. Do 15. veljače 1972. aktivno se radilo na usvajanju ustavnih amandmana. Stalne izmjene i dopune ustavnih rješenja nisu mogle stvoriti demokratsko društvo zbog jednostranačkog sustava i daljnje dominantne uloge Saveza komunista Jugoslavije u društvu. Česte gospodarske reforme, koje nisu donosile željene rezultate i ideje o liberalizaciji društva ranih sedamdesetih godina, dovele su do dubokih političkih kriza u jugoslavenskom društvu.

U procesu traženja više neovisnosti i nadležnosti za republičke u odnosu na saveznu vlast došlo je do usvajanja novog Ustava Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine proglašenog na sjednici svih skupštinskih vijeća 25. veljače 1974. godine. Ovaj je Ustav u uvjetima socijalističkog samoupravljanja već bio pripremljen amandmanima iz 1967., 1969. i 1972. godine. Najveća novina koju je donio Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine iz 1974. godine bilo je uvođenje kolektivnog predsjedničkog tijela. Kao nova institucija u tadašnjem društveno-političkom sustavu, Predsjedništvo Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine imalo je funkciju kolektivnog predsjednika Republike s devet članova.

Prvim predsjednikom Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine izabran je Rato Dugonjić. Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine je na sjednici svih vijeća 29. travnja 1974. godine imenovala članove i predsjednika Predsjedništva, koji su tome parlamentarnom tijelu odgovarali za svoj rad. Prema novom Ustavu (četvrtom po redu poslije oslobođenja), strukturu Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine činila su tri vijeća: Vijeće udruženog rada (160 izaslanika), Društveno-političko vijeće (80) i Vijeće općina (80). Skupštinski sustav bio je utemeljen na delegatskom načelu, odnosno utvrđeno je formiranje delegatskih skupština počevši od općine, preko grada Sarajeva do Republike. Općinsku skupštinu činila su tri vijeća: vijeće mjesnih zajednica, vijeće udruženog rada i društveno-političko vijeće. Gradska skupština i Republička skupština imale su ista vijeća. Samo su na općinskoj razini izaslanici birani neposredno, a gradske i Republička skupština formirane su od izabranih izaslanika tj. posrednim putem.

Ustavom iz 1974. godine Muslimani su i ustavno priznati za ravnopravan narod u Bosni i Hercegovini, iako je i prije ovakvog, zapravo samo formalnog i ustavnog statuiranja, u praksi uvažavan politički subjektivitet i konstitutivnost Muslimana Bosne i Hercegovine. Od vremena Drugog svjetskog rata ovo pitanje različito je tretirano. Nakon oslobođenja postojala je mogućnost izjašnjenja u popisu 1948. godine kao Srbi, Hrvati, Albanci i sl., ali je najveći

broj bio *neopredijeljen*. Prema popisu iz 1953. godine, uz izjašnjenje kao Srbi, Hrvati i slično mogli su se izjasniti i kao *Jugoslaveni – neopredijeljeni*, dok je u popisu 1961. godine među narodnosne oznake uvedena i rubrika *Musliman (etnička pripadnost)*. Međutim, tek popis stanovništva iz 1971. godine omogućava izjašnjenje *Musliman u nacionalnom smislu*. Od 1993. godine u uporabi je

ime naroda Bošnjaci. U ovom značajnom razdoblju od 1971. do svibnja 1974. predsjednik Narodne skupštine bio je Hamdija Pozderac, s ponovljenim mandatom do travnja 1978. godine. Nakon njega, do 1981. godine, dužnost predsjednika obnaša Niko Mihaljević. Mandate predsjednika Skupštine nastavili su Vaso Gačić do svibnja 1983., Ivica Blažević do travnja 1984., a u razdoblju od 1984. do travnja 1987. godine ovu je dužnost obnašao Salko Oruč.

Na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine iz 1974. godine već su 12. srpnja 1976. usvojeni amandmani I.-IV., kojima je uvedena institucija promjenjivog izaslanika i povećano sudjelovanje skupština samoupravnih i interesnih zajednica u radu Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. Kako se tražio odgovor na probleme u jugoslavenskom društvu, povećavao se i broj amandmana na Ustav. Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine je 21. srpnja 1981. godine usvojila novih osam amandmana na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. Donošenje amandmana pratio je paralelni proces kojim je, prema saveznom Ustavu, u predstavničkim tijelima smanjen mandat na jednu, a u izvršnim tijelima na dvije godine,

*Zajednička sjednica svih vijeća
Skupštine Socijalističke Republike
Bosne i Hercegovine*

bez mogućnosti ponovnoga izbora. Predsjednika Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine nije birala Skupština već članovi Predsjedništva između sebe. U ožujku 1984. godine usvojeno je novih šest amandmana kojima se poboljšavao Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u odnosu na razradu načela prema udruženom radu, odlučivanju i stupnju odgovornosti i slično. Međutim, ovi amandmani nisu mogli popraviti društvo jednostranačkog sustava koje je nastojalo preživjeti eksperimentiranjem sa samoupravnim i udruženim radom, kolektivnom odgovornošću itd.

Druga polovica osamdesetih godina donijela je krupne promjene u demokratskom životu Bosne i Hercegovine. Dotadašnja središta političke moći koja su se nalazila u Savezu komunista Bosne i Hercegovine, i pod njegovim utjecajem u tadašnjim društveno-političkim organizacijama: Socijalističkom savezu radnog naroda Bosne i Hercegovine, Savezu sindikata Bosne i Hercegovine i Savezu socijalističke omladine Bosne i Hercegovine, također su se pred pritiskom javnosti demokratizirali. Središte svih zbivanja i previranja bila je Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u kojoj su vođene burne rasprave i traženi odgovori o budućem državnom i društvenom razvitu.

Zasjedanje Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u Velikoj dvorani

Brojni štrajkovi i nezadovoljstva radnika, građana i studenata, stvaranje stvarnih i nametnutih afera poput afere *Agokomerc* (izdavanje ovoj tvrtki mjenica pez pokrića), *Neum* (izgradnja vikendica funkcionara pod povlaštenim uvjetima) i druge, duboko su potresale bosanskohercegovačko društvo i vladajuću stranku i u biti su značile traženje proširenja ljudskih i građanskih prava kroz nove oblike demokratske predstavničke vlasti, pa i temeljne promjene društvenog uređenja. Ne treba zanemariti činjenicu da se sve to događalo u vrijeme paralelnih procesa u republikama bivše SFRJ i pada socijalističkih režima u Istočnoj Europi. U tom razdoblju od travnja 1987. do siječnja 1989. predsjednik Skupštine bio je Savo Čečur, a nakon njega Zlatan Karavdić do prosinca 1990. godine.

Novih 38 amandmana na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, donesenih 11. travnja 1989. godine, učinilo je kraj jednostranačkom sustavu uvođenjem izbornih lista, što je otvorilo vrata slobodnim izborima i ukupnoj demokratizaciji društva.

Iduće godine, u srpnju 1990. godine, trideset i jednom amandmanskom izmjenom na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine provedena je

Proglašenje amandmana na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine 11. travnja 1989. godine

opsežna ustavna reforma koja će u velikoj mjeri utjecati na buduće događaje. Njima je Bosna i Hercegovina definirana kao “demokratska i suverena država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive”. Utvrđeno je da je teritorij Bosne i Hercegovine jedinstven i nedjeljiv i da se “granice Republike mogu mijenjati samo u skladu s voljom građana cijele Republike, izraženom njihovim prethodnim izjašnjavanjem putem referendumu, ako se za mjenjanje izjasni najmanje dvije trećine ukupnog broja birača”. Značajna promjena izvršena je amandmanom prema kojem su: “svi oblici svojine ravnopravni i uživaju zaštitu”, kao i da je “slobodno obavljanje privredne i druge djelatnosti sredstvima u svim oblicima svojine”, čime je napušteno dotadašnje favoriziranje društvenog gospodarskog sustava. Uvedeno je i načelo podjele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudbenu, u odnosu na dotadašnje jedinstvo vlasti, tako da je Izvršno vijeće preimenovano u Vladu Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. Usvajanjem ustavnih amandmana i donošenjem novog izbornog zakonodavstva omogućeno je održavanje prvih višestranačkih izbora u Bosni i Hercegovini, na kojima su građani slobodno mogli birati svoje predstavnike između više političkih stranaka i opcija. Od bitnog je značaja tadašnja Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o ustavnosti organiziranja političkih stranaka na nacionalnoj osnovi, što je otvorilo prostor formiranju i osnivanju više političkih stranaka s nacionalnim predznakom. K tomu je važno istaknuti da je ovim ustavnim promjenama došlo do značajnog osamostaljivanja i jačanja državnosti Bosne i Hercegovine unutar savezne federalne Jugoslavije.

PARLAMENTARIZAM U BOSNI I HERCEGOVINI U UVJETIMA POLITIČKOG PLURALIZMA (1990.–1995.)

Politički pluralizam u Bosni i Hercegovini usko je povezan s događanjima na međunarodnoj sceni - padom komunizma, zatim unutarnjom krizom u Jugoslaviji koja je eskalirala kroz političke, ekonomski, nacionalne, socijalne i mnoge druge oblike života i rada.

U razdoblju između 1980. koju je obilježila smrt Josipa Broza Tita i 1989. godine kada se raspao Savez komunista Jugoslavije na njegovom posljednjem Četrnaestom kongresu, u svim jugoslavenskim republikama pojavljivale su se različite političke opcije, udruge i pokreti. U Bosni i Hercegovini intenzivniji pluralistički interesi javno su se iskazali nakon Desetog kongresa Saveza komunista Bosne i Hercegovine. Ozbiljna priprema novih političkih stranaka odvijala se još u vrijeme kada su se u redovima Saveza komunista Bosne i Hercegovine vodile rasprave o tome treba li uopće dopustiti stranke na nacionalnoj osnovi. Međutim, stvarnost je nadilazila vladajući sustav. Već 26. svibnja 1990. održana je Osnivačka skupština Stranke demokratske akcije (SDA); 12. srpnja 1990. Srpske demokratske stranke (SDS) i 18. kolovoza 1990. godine Hrvatske demokratske zajednice (HDZ). Osim ovih stranaka, pojatile su se i stranke ljevice: Savez komunista – Socijalistička demokratska partija, Demokratski socijalistički savez Bosne i Hercegovine i Savez reformskih snaga.

Ustavne pretpostavke za uvođenje višestranačkog političkog sustava u Bosni i Hercegovini i održavanje višestranačkih izbora stvorene su usvajanjem amandmana LIX.-LXXX. na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine donesenih u srpnju 1990. godine. Zajamčena je sloboda političkog organiziranja i djelovanja, a zabranjeno organiziranje i djelovanje usmjereno na nasilno

rušenje ustavog poretka. Također je utvrđeno da građani, na osnovi općeg i jednakog biračkog prava, neposrednim i tajnim glasovanjem biraju predstavnike u skupštine društveno-političkih zajednica na mandat od četiri godine.

Spomenutim amandmanima Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine preustrojena je u dva vijeća: Vijeće građana za koje se neposredno biralo 130 zastupnika i Vijeće općina u koje svaka općina i gradska zajednica biraju po jednog zastupnika. Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine bila je ovlaštena birati i razrješavati člana Predsjedništva SFRJ iz Bosne i Hercegovine tajnim glasovanjem, na prijedlog Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, uz prethodno neposredno izjašnjenje građana. Međutim, u Bosni i Hercegovini taj izborni postupak bio je primijenjen ranije, 1989. godine, kada je na upražnjeno mjesto člana Predsjedništva SFRJ iz Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine izabran Bogić Bogičević. Amandmanskim postupkom uređeno je da sedmočlano Predsjedništvo Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine biraju građani neposredno, općim i tajnim glasovanjem na četiri godine, uz mogućnost još jednog uzaštopnog mandata. Ustavnim zakonom za provedbu amandmana na Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine određeno je da se do 15. rujna 1990. godine donesu brojni zakoni: o izboru odbornika i zastupnika u skupštini društveno-političkih zajednica, o izboru i opozivu članova Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u vijeća Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, o biračkim popisima, o političkim organizacijama, o javnom informiranju i Zakon o Radio-televiziji Sarajevo. Svim tim ustavnim rješenjima i pratećim propisima promicana je etnička pripadnost kao osnova političkog predstavljanja odnosno političkog legitimiteta.

Izbori od 18. studenoga 1990. godine raspisani su temeljem odluke predsjednika Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine istodobno za članove Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i za Skupštinu Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. Pri registraciji birača primijenjena je pasivna registracija na razini općine, na temelju podataka koje su građani prijavljivali prilikom prijave stalnog mjesta boravka. Ukupan broj građana upisanih u opće biračke popise bio je 3.033.921, od čega 100.432 na privremenom radu u inozemstvu. Da bi bili legitimni, bilo je potrebno da na izbore izade više od 50% birača upisanih u opće biračke popise.

Za izbor članova Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine bile su formirane četiri kandidatske liste (tiskane kao dijelovi velikog glasačkog lista), i to na kojima su bili kandidati Muslimani, Srbi, Hrvati i ostali, koji se nisu nacionalno izjasnili ili su pripadali drugim narodima. Za članove Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine izabrani

su oni koji su dobili relativnu većinu iz svakog naroda. Predsjednik Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine postao je Alija Izetbegović. Izbor 240 zastupnika u dva doma Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine morao je odražavati zastupljenost konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini prema popisu iz 1981. godine, uz dopušteno odstupanje od +/- 15%. Na izbore je od 43 registrirane stranke izašlo, samostalno ili u koalicijama, njih 15. Uvjerljivom većinom pobijedile su SDA, SDS i HDZBiH s 84% zastupničkih mandata u republičkom parlamentu, 75,5% odborničkih mandata u općinskim skupštinama, te 60,83% odborničkih mandata u Skupštini grada Sarajeva. Za predsjednika Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine izabran je Momčilo Krajišnik, a za predsjednika Vlade Jure Pelivan.

Na temelju takvih izbornih rezultata stvorena je koalicija triju političkih stranaka s nacionalnim predznakom na prostoru Bosne i Hercegovine. Međutim, već na prvim sjednicama jasno su se pokazale duboke razlike u rješavanju otvorenih pitanja. Njihovi politički interesi bili su dijametralno suprotni, prije svega u vezi s najvažnijim pitanjima suverenosti državne vlasti.

Nakon izbora 1990. godine otvorena politička razmimoilaženja nastavljena su u političkim predstavničkim tijelima Bosne i Hercegovine. Bilo je to vrijeme disolucije Jugoslavije i intenzivnih pregovora šest predsjednika

*Zasjedanje obaju vijeća
Skupštine Socijalističke Republike
Bosne i Hercegovine u lipnju 1991.
godine*

republičkih predsjedništava koji nisu mogli naći izlaza iz duboke jugoslavenske krize. Nepunu godinu dana nakon prvih višestranačkih izbora u Bosni i Hercegovini ratna djelovanja, koja su se već uvelike odvijala u Hrvatskoj, prenesena su u Bosnu i Hercegovinu. Prvo bosanskohercegovačko mjesto koje je već u rujnu 1991. godine iskusilo ratne strahote bilo je selo Ravno. Disoluciju Jugoslavije pratio je i proces formiranja paralelnih struktura vlasti. Na Palama, nadomak Sarajeva, 24. listopada 1991. godine osnovana je Skupština srpskoga naroda u Bosni i Hercegovini. Ova je Skupština 9. siječnja 1992. godine usvojila i Deklaraciju o proglašenju Srpske Republike Bosne i Hercegovine (njezino ime je 12. kolovoza iste godine promijenjeno u Republika Srpska). U Grudama je 18. studenoga 1991. godine proglašena Hrvatska zajednica Herceg-Bosna.

Osim na unutarnjem političkom planu, koncem 1991. godine odlučivalo se o sudbini Jugoslavije i u okviru međunarodne zajednice. Nakon Konferencije o Jugoslaviji, održane 5. studenoga 1991. godine u Haagu, Arbitražna komisija konačno je javno ocijenila da se radi o disoluciji (raspadu) a ne secesiji (odcjepljenju) pojedinih država članica SFRJ, što je značilo da ona više nema pravni identitet. Europska zajednica donijela je Deklaraciju o Jugoslaviji 16. prosinca 1991. s pozivom svim jugoslavenskim republikama da do 23. prosinca 1991. godine podnesu zahtjev za nezavisni državni status. Vrlo brzo je Predsjedništvo Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine 20. prosinca 1991. godine donijelo Odluku o podnošenju zahtjeva za priznavanje Socijalističke

Stanka tijekom zasjedanja Vijeća građana Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u prosincu 1991. godine

Republike Bosne i Hercegovine kao nezavisne države, uz napomenu da Odluka nije imala potporu srpskih članova Predsjedništva. Međutim, temeljem izvješća Arbitražne komisije Konferencije o Jugoslaviji, međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine uvjetovano je provođenjem općeg referenduma pod međunarodnim nadzorom. U skladu s tim je Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine na zajedničkoj sjednici obaju vijeća 25. siječnja 1992. godine donijela Odluku o raspisivanju republičkog referendumu o suverenosti i nezavisnosti Bosne i Hercegovine. Ni ova Odluka nije dobila potporu većeg broja predstavnika srpskoga naroda, koji su tada i napustili Skupštinu Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine.

Referendum o nezavisnosti Bosne i Hercegovine održan je 29. veljače i 1. ožujka 1992. godine. Od ukupnoga broja glasača 3.253.847, na republički referendum za utvrđivanje statusa Bosne i Hercegovine izašlo je i glasovalo 64,31% građana s pravom glasa, a od toga je 99,44% glasovalo za suverenu Bosnu i Hercegovinu. Rezultati referendumu omogućili su i međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine kao neovisne države.

Države članice Europske zajednice su 6. travnja 1992. godine, a dan kasnije i Sjedinjene Američke Države, priznale Bosnu i Hercegovinu kao neovisnu i suverenu državu. Bosna i Hercegovina je 22. svibnja 1992. godine postala članicom Organizacije ujedinjenih naroda. Nažalost, u isto vrijeme oružani sukobi u pojedinim dijelovima Bosne i Hercegovine prerasli su u pravi

*Glasovanje u Vijeću općina
Skupštine Socijalističke Republike
Bosne i Hercegovine u prosincu 1991.
godine*

ratni požar, koji je prouzrokovao ogromne ljudske žrtve i patnje te materijalna razaranja.

Početkom ratnog razdoblja, dok se Skupština nije mogla redovito sastati, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine je u skladu s ustavnim ovlastima provodilo i zakonodavnu funkciju donoseći uredbe sa zakonskom snagom, koje je Skupština naknadno odobravala. Predsjedništvo je na sjednici od 8. travnja 1992. godine donijelo odluku o promjeni naziva Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina u novo ime države Republika Bosna i Hercegovina. Skupština Republike Bosne i Hercegovine u ratnom je razdoblju, do potpisivanja Općeg okvirnog sporazuma, održala 19 sjednica. U radu Skupštine Republike Bosne i Hercegovine sudjelovalo je osam parlamentarnih stranaka i dva neovisna zastupnika. U ovome razdoblju predsjednik Skupštine Republike Bosne i Hercegovine bio je Miro Lazović. Posljednja sjednica Skupštine održana je 27. kolovoza 1996. godine prije izbora za Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine.

Istodobno na područjima koja su se za vrijeme rata nalazila pod nadzorom tijela vlasti Republike Srpske zakonodavnu je vlast obnašala Narodna skupština Republike Srpske. Također, nakon što je proglašena Hrvatska Republika Herceg-Bosna, 28. kolovoza 1993. godine njezino je Predsjedništvo zajedno sa zastupnicima hrvatskoga naroda u Vijeću općina Skupštine Republike Bosne i Hercegovine donijelo odluku o formiranju Zastupničkoga doma Hrvatske Republike Herceg-Bosne. Ovo predstavničko tijelo prestalo je raditi nakon formiranja Federacije Bosne i Hercegovine i konstituiranja Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine. Narodna skupština Republike Srpske nastavila je postojati i nakon svršetka rata u Bosni i Hercegovini kao entitetsko predstavničko i zakonodavno tijelo.

Za vrijeme ratnih događanja u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine održano je više međunarodnih konferencija i diplomatskih pokušaja zaustavljanja rata. Međutim, prvi relevantan međunarodni sporazum je Prvi okvirni sporazum o Federaciji Bosne i Hercegovine, potpisani 18. ožujka 1994. godine u Washingtonu pod pokroviteljstvom Sjedinjenih Američkih Država, poznat kao Washingtonski sporazum. Ovim sporazumom "se preoblikuje unutarnja struktura teritorija s većinskim bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom u Republici Bosni i Hercegovini u Federaciju Bosne i Hercegovine". Sporazumom je predviđeno da teritorij koji su kontrolirali Armija Bosne i Hercegovine i Hrvatsko vijeće obrane (HVO) ima federalno uređenje s 10 kantona. Temeljem toga sporazuma donesen je Ustav Federacije Bosne i Hercegovine na sjednici Ustavotvorne skupštine Federacije Bosne i Hercegovine, održanoj 30. ožujka 1994. godine. Ustav sadrži i odredbu prema kojoj će odluke o ustavnom

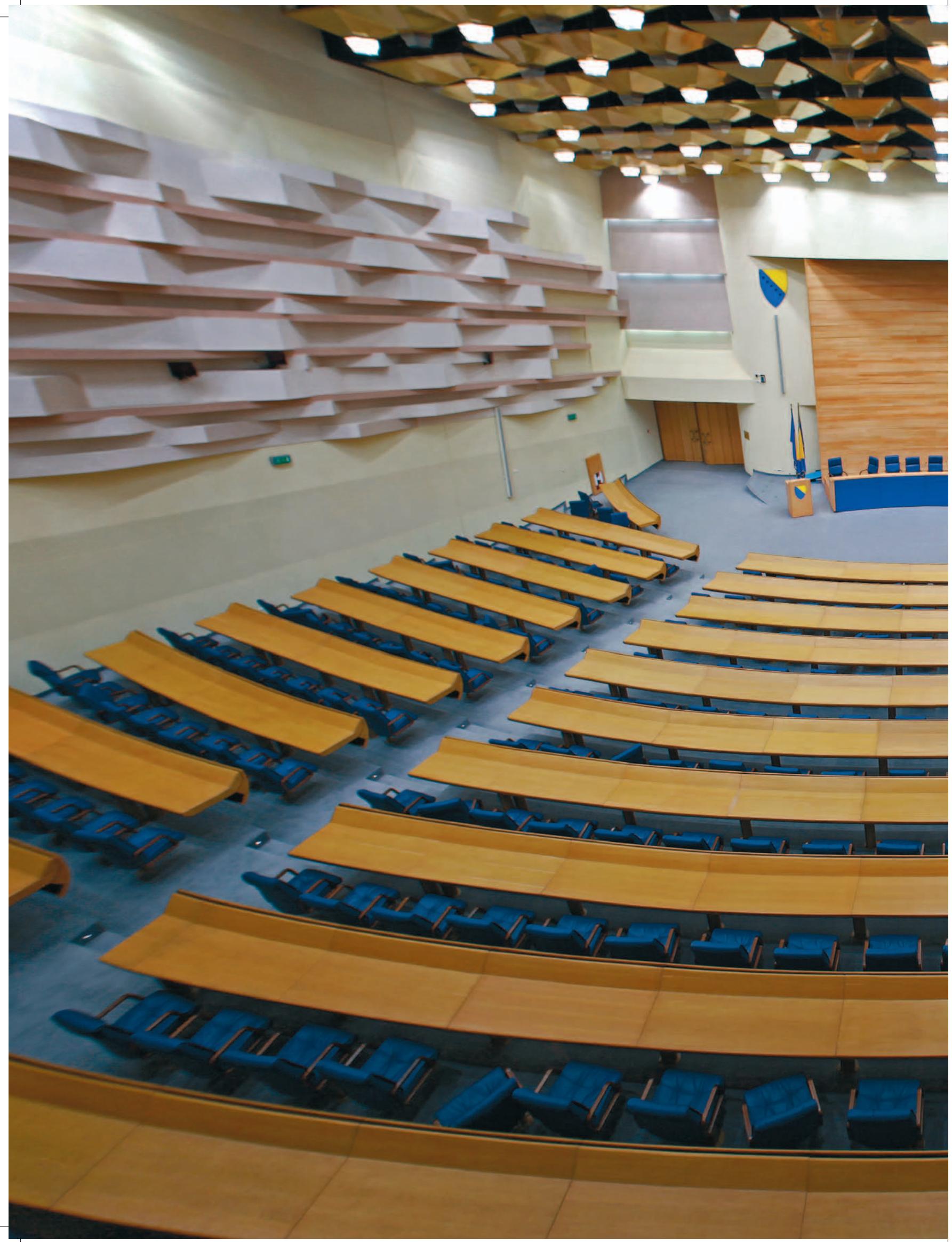

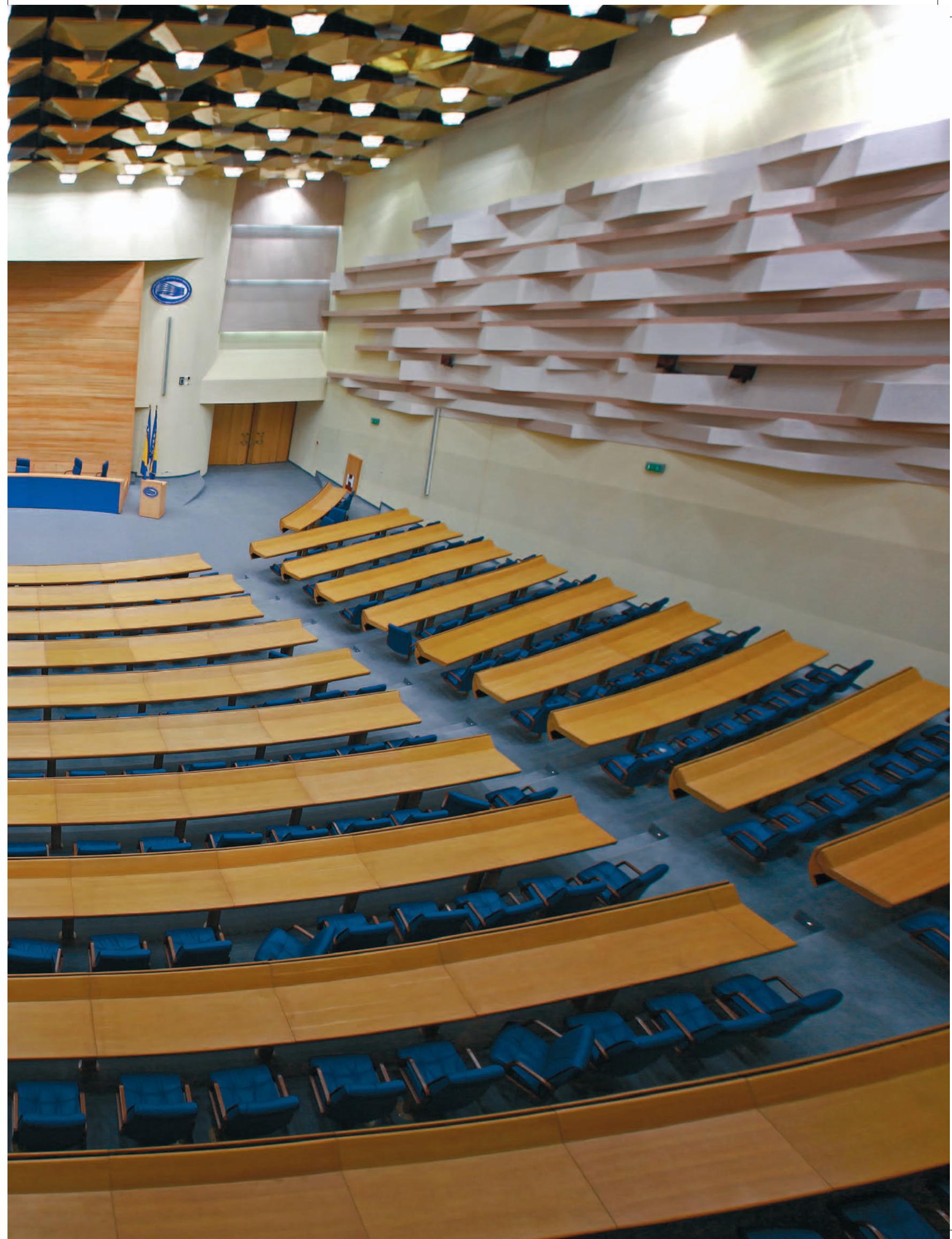
statusu teritorija s većinskim srpskim stanovništvom biti donesene tijekom pregovora o miru na Međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji. Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine prethodilo je donošenje Ustavnog zakona o dopunama Ustava Republike Bosne i Hercegovine, kojim je osigurana ustavna osnova za unutarnje preoblikovanje dijela Republike Bosne i Hercegovine.

Međutim, tek okončanjem mirovnih pregovora u Daytonu (SAD) 21. studenoga 1995. i potpisivanjem Mirovnog sporazuma u Parizu 14. prosinca 1995. godine zaustavljen je rat u Bosni i Hercegovini. Potpisali su ga predsjednici triju država: Republike Bosne i Hercegovine, Savezne Republike Jugoslavije (koju su činile današnje samostalne države Srbija i Crna Gora) i Republike Hrvatske, i to konačno i neopozivo. To znači da nije ostavljena mogućnost prihvaćanja i ratifikacije zakonodavnih tijela država potpisnica. Opći okvirni sporazum za mir sadrži 11 aneksa (vojni aspekti mirovnog sporazuma, sporazum o međuentitetskoj graničnoj crti, izbori, Ustav Bosne i Hercegovine, arbitraža, ljudska prava, izbjeglice i raseljene osobe, očuvanje nacionalnih spomenika, osnivanje javnih korporacija, civilna provedba i međunarodne policijske snage). Daytonski je sporazum potvrdio Bosnu i Hercegovinu kao samostalnu i suverenu državu, koja nastavlja svoje pravno postojanje u postojećim međunarodno priznatim granicama, s modificiranim unutarnjom strukturu koju čine dva entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska. Bosna i Hercegovina je s novim ustavom i uređenjem ušla u razdoblje velikih izazova društvenog oporavka, obnove i institucionalne izgradnje.

Dr. Vera Katz

*Potpisivanje Mirovnog sporazuma
u Parizu 14. prosinca 1995. godine*

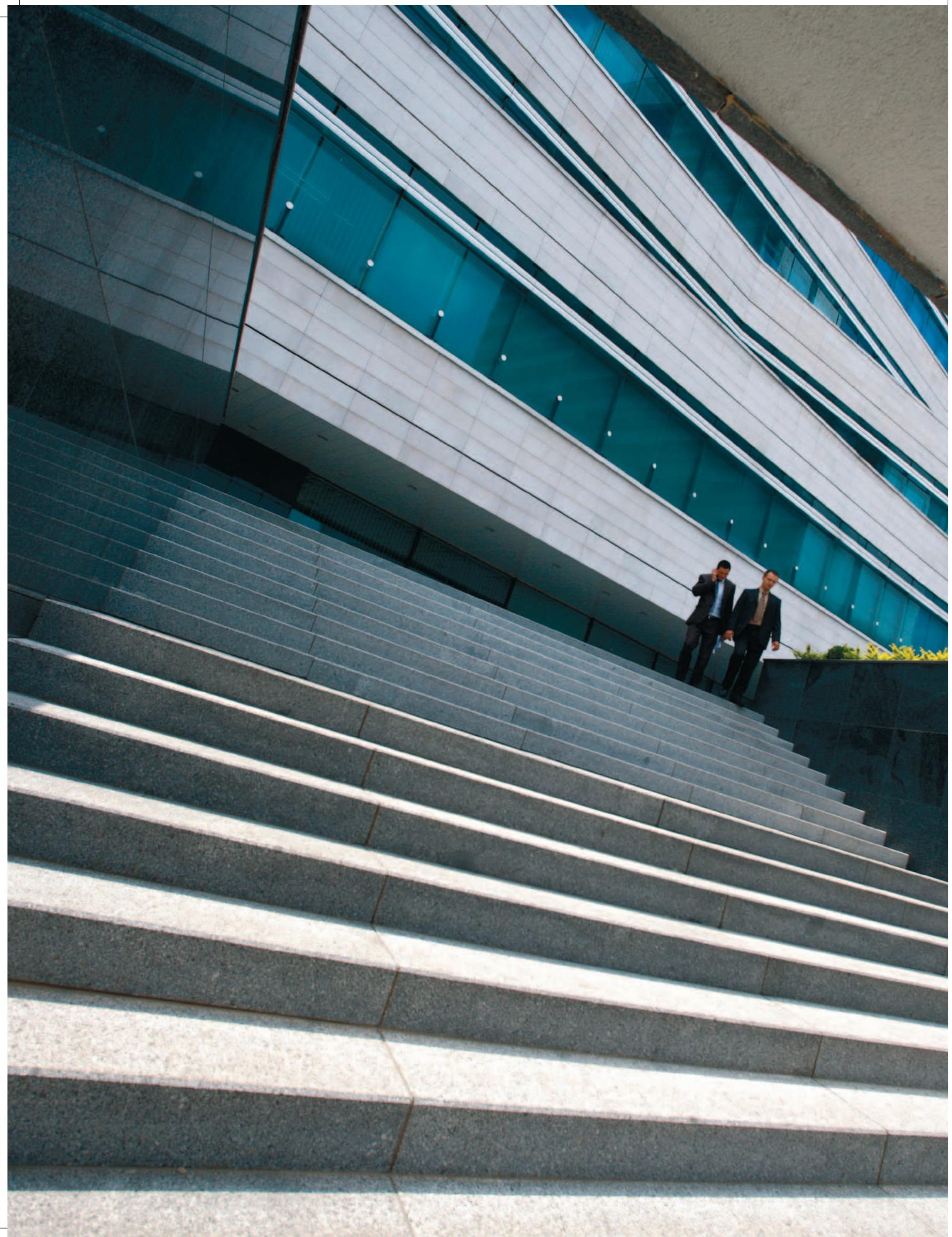

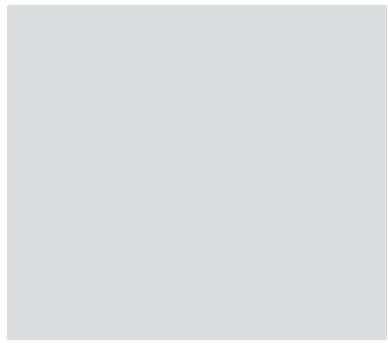

II.

**PARLAMENTARNA SKUPŠTINA
BOSNE I HERCEGOVINE**

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine ustanovljena je Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini (poznatijim kao Daytonski mirovni sporazum), parafiranim u Daytonu, SAD, svečano potpisanim 14. prosinca 1995. godine u Parizu. Aneks 4. Sporazuma je Ustav Bosne i Hercegovine kojim je utvrđeno da Parlamentarna skupština, kao najviše zakonodavno tijelo naše zemlje, ima dvodomnu strukturu.

NADLEŽNOSTI, STRUKTURA I NAČIN RADA PARLAMENTARNE SKUPŠTINE BOSNE I HERCEGOVINE

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine sastoji se od dva doma: Doma naroda i Zastupničkoga doma.

Dom naroda ima 15 članova, od kojih pet hrvatskih i pet bošnjačkih izaslanika imenuju hrvatski odnosno bošnjački izaslanici u Domu naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine. Izaslanike iz Republike Srpske bira Narodna skupština RS-a. Kvorum čini devet članova Doma, pod uvjetom da su nazočna najmanje tri bošnjačka, tri hrvatska i tri srpska izaslanika.

Zastupnički dom ima 42 člana, koji se neposredno biraju iz entiteta iz kojega dolaze, tako što se dvije trećine biraju s teritorija Federacije Bosne i Hercegovine, a jedna trećina s teritorija Republike Srpske. Kvorum čini većina svih članova izabralih u Zastupnički dom.

Predviđeno je da svaki dom većinom glasova usvaja svoj poslovnik i da je za donošenje svih zakona potrebna suglasnost obaju domova. Odluke se u oba doma donose većinom glasova onih koji su nazočni i koji glasuju, s tim što ta većina uključuje najmanje jednu trećinu glasova izaslanika ili zastupnika s teritorija svakog entiteta. Predviđena je i procedura u onim slučajevima kada se većina bošnjačkih, hrvatskih ili srpskih izaslanika u Domu naroda usprotivi nekoj odluci s ciljem zaštite vitalnog nacionalnog interesa. U tom slučaju odmah se saziva zajedničko povjerenstvo koje čine tri izaslanika, po jedan iz svakog kluba naroda, kako bi ono riješilo to pitanje. Ako povjerenstvo u tome ne uspije u roku od pet dana, predmet se upućuje Ustavnom суду koji će u žurnom postupku razmotriti ima li nepravilnosti u tom predmetu.

Dom naroda mogu raspustiti Predsjedništvo Bosne i Hercegovine ili sam Dom. Ustavom je predviđeno da zastupnici u Zastupničkom domu kao i izaslanici u Domu naroda neće biti kazneno ili građanski odgovorni za bilo koji postupak učinjen u okviru njihovih dužnosti u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine.

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine nadležna je za: donošenje zakona potrebnih za provođenje odluka Predsjedništva ili za izvršenje ustavnih funkcija Skupštine; odlučivanje o izvorima i iznosu sredstava za rad institucija Bosne i Hercegovine i za međunarodne obveze Bosne i Hercegovine; odobravanje proračuna za institucije Bosne i Hercegovine; odlučivanje o suglasnosti za ratifikaciju ugovora i za ostala pitanja koja su potrebna za provedbu njezine dužnosti ili koja su joj dodijeljena zajedničkim sporazumom entiteta.

Najznačajnija aktivnost koju obavlja Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je zakonodavna. Ona donosi zakone za područja koja su u nadležnosti državne razine vlasti, a to su: vanjska politika, vanjskotrgovinska politika, carinska politika, monetarna politika, financiranje institucija i međunarodnih obveza Bosne i Hercegovine, reguliranje pitanja imigracije, izbjeglica

Glasovanje u Domu naroda

i azila, provođenje međunarodnih i međuentitetskih kaznenopravnih propisa, uključujući i odnose s Interpolom, uspostavljanje i funkcioniranje zajedničkih i međunarodnih komunikacija, reguliranje međuentitetskog transporta, te kontrola zračnog prometa. Ustavom je ostavljena mogućnost da Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine može preuzeti dodatne nadležnosti dodijeljene od entiteta u svim pitanjima o kojima se o tome postigne suglasnost entiteta.

Osim zakonodavne, veoma je važna kontrolna aktivnost, koja se ogleda u obvezi izvršne vlasti da Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine podnosi izvješće o izvršenju proračuna. Također, Ured za reviziju finansijskog poslovanja institucija Bosne i Hercegovine podnosi Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine izvješće o kontroli trošenja proračunskih sredstava. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine odgovorno je Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine za predlaganje i provođenje politike i primjenu zakona i drugih propisa čija je provedba dio njegovih ustavnih i zakonskih ovlasti, kao i za usmjeravanje i koordinaciju rada ministara. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine dužno je, na zahtjev bilo kojega doma, podnijeti informacije o svim relevantnim aktivnostima iz svoje nadležnosti. Zastupnici odnosno izaslanici u domovima mogu dati prijedlog za glasanje o nepovjerenju Vijeću ministara Bosne i Hercegovine ili o potrebi njegove rekonstrukcije.

Uz kontrolnu, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine provodi i informativnu aktivnost. Članovi obaju domova mogu postavljati pitanja Vijeću ministara Bosne i Hercegovine ili bilo kojem njegovom članu odnosno svim institucijama Bosne i Hercegovine. Pitanja se odnose na specifične činjenice, situacije ili na službene informacije iz nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine. Pitanja se mogu postavljati i Uredu visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu i predstvincima drugih međunarodnih organizacija u Bosni i Hercegovini. Najmanje jednom u pola godine održava se zajednička sjednica obaju domova o temi «Izaslanici, zastupnici pitaju – Vijeće ministara Bosne i Hercegovine odgovara». Predviđeno je da ove sjednice dijaloškog tipa budu praćene izravnim televizijskim i radijskim prijenosima radi javnosti rada i informiranja građana o svim relevantnim pitanjima koja se tiču rada tijela vlasti na razini Bosne i Hercegovine. Članovi obaju domova mogu podnosi i interpelacije, koje se odnose na pojedina područja iz nadležnosti svih institucija Bosne i Hercegovine kao i ministarstava Bosne i Hercegovine u provedbi utvrđene politike i zakona. U svrhu ostvarivanja informativne uloge i otvorenosti rada prema javnosti, objavljaju se cjeloviti stenogrami sjednica obaju domova, a sjednice su, osim u iznimnim situacijama, u skladu s poslovnicima domova otvorene za javnost.

Temeljni zakonodavni postupak na sjednicama domova odvija se u dvije faze. Opća rasprava počinje prvim čitanjem zakona u domu kada se razmatra mišljenje nadležnog i ustavnopravnog povjerenstva koje se tiče načela na

kojima je prijedlog zakona utemeljen i njegove usklađenosti s Ustavom i pravnim sustavom Bosne i Hercegovine te nužnosti njegova donošenja. Usvajanjem prijedloga zakona u prvom čitanju počinju teći rokovi za podnošenje amandmana. U drugom čitanju na sjednici doma počinje rasprava o amandmanima i usvajanju prijedloga zakona. Prijedlog zakona smatra se donesenim kada ga oba doma usvoje u istovjetnom tekstu. Ako tekst koji donesu oba doma nije istovjetan, osniva se zajedničko povjerenstvo za usuglašavanje teksta zakona. Ako jedan od domova ne usvoji izvješće zajedničkog povjerenstva, prijedlog zakona smatra se odbijenim. Ako oba doma ne usvoje negativno izvješće zajedničkog povjerenstva, prijedlog zakona dostavlja se zajedničkom povjerenstvu radi izrade novoga izvješća, u skladu sa smjernicama domova.

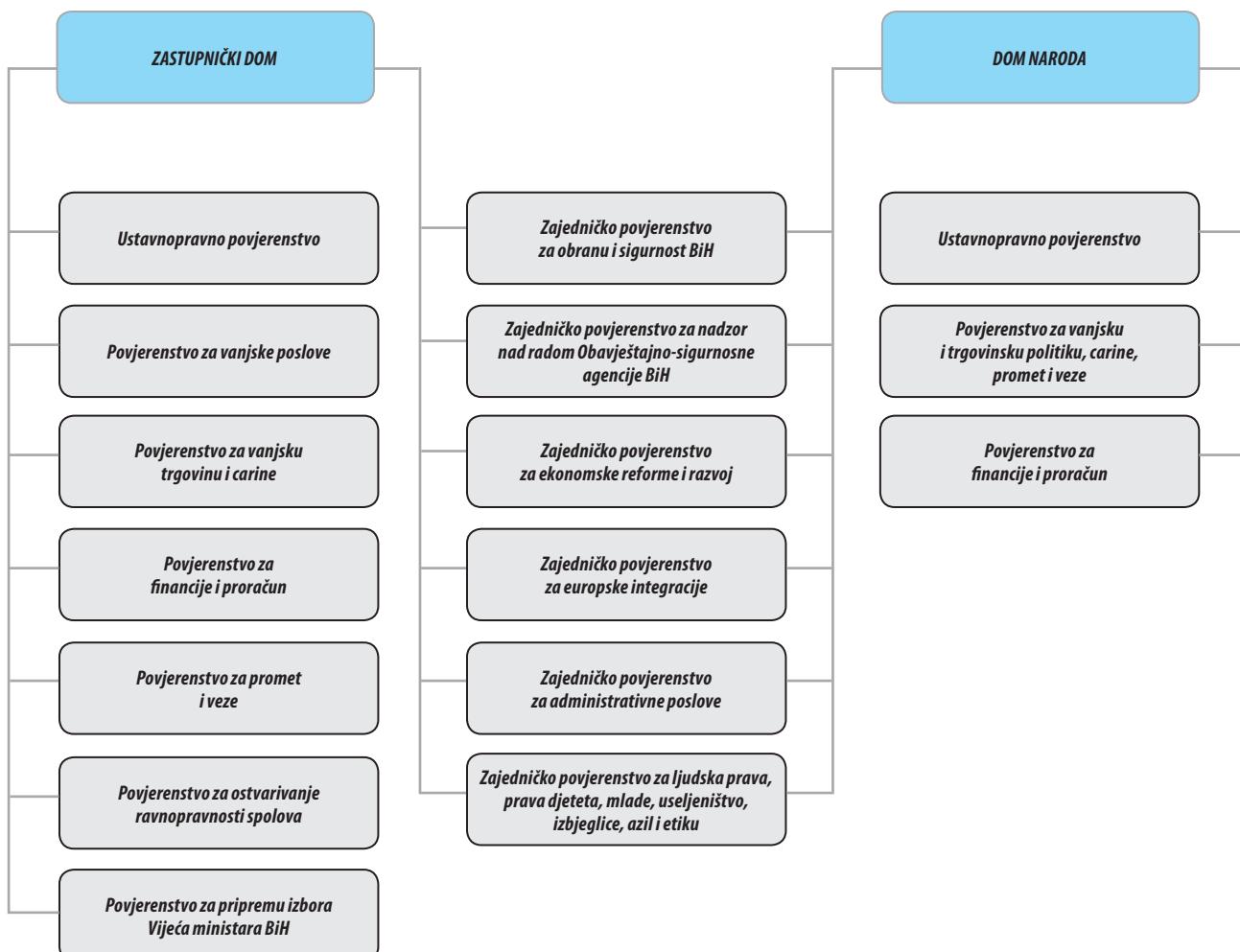
Radom domova upravljaju i sjednicama predsjedaju kolegiji domova, koje čine predsjedatelji i njihovi zamjenici, a oni ne mogu biti iz istog konstitutivnog naroda. Oni se na dužnosti predsjedatelja rotiraju svakih osam mjeseci u razdoblju od četiri godine.

Povjerenstva imaju veoma značajnu ulogu i pridonose racionalnijem i učinkovitijem radu domova. Dom naroda ima tri stalna povjerenstva, Zastupnički dom sedam stalnih povjerenstava, a oba doma imaju šest zajedničkih stalnih povjerenstava. Svaki dom može, na prijedlog zastupnika odnosno izaslanika ili kluba, osnovati privremena povjerenstva doma ili, na prijedlog

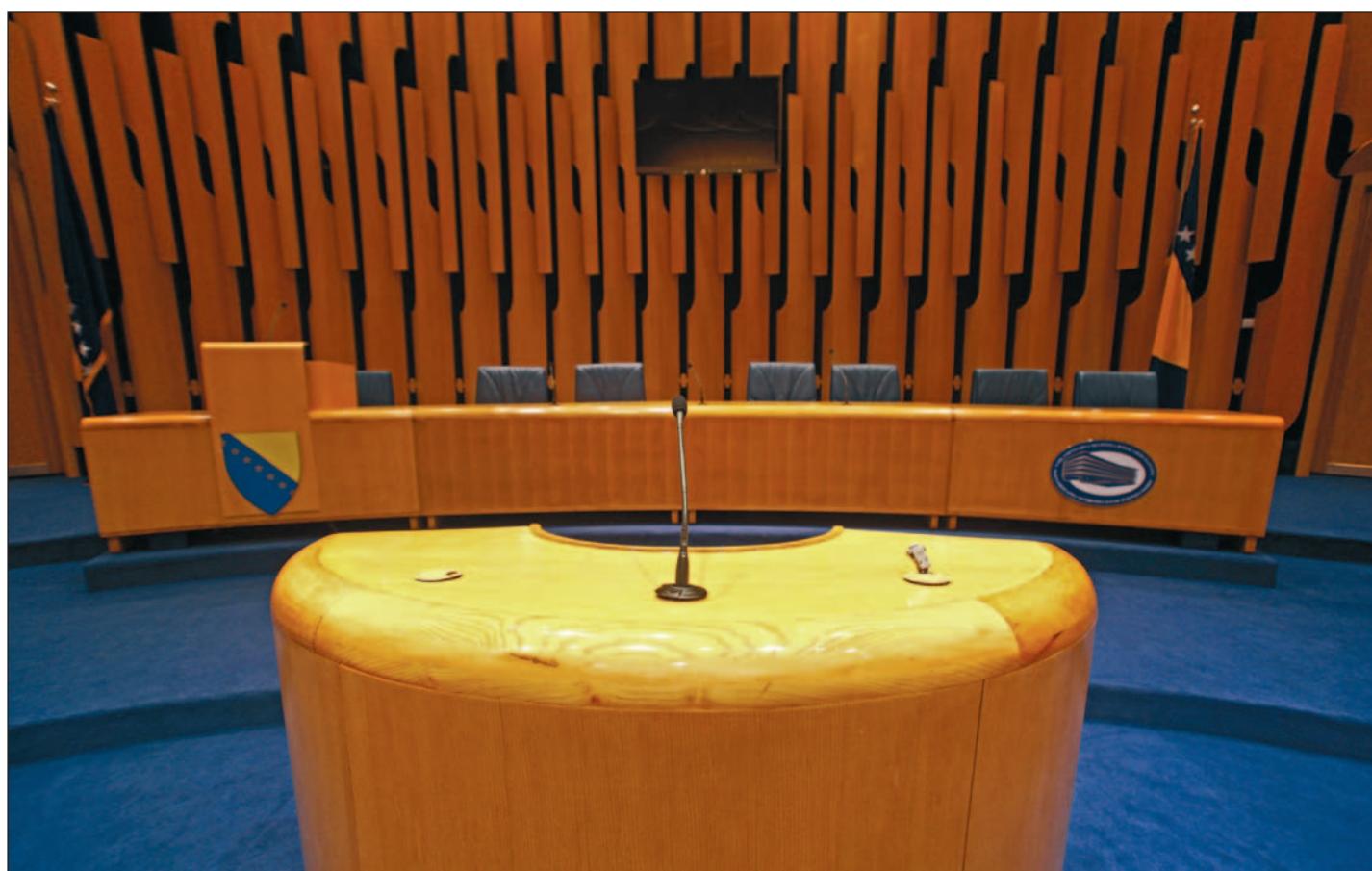
drugoga doma, privremena zajednička povjerenstva za realizaciju ili pripremu određenoga akta ili pitanja, kao i istražna povjerenstva. Povjerenstva su formirana prema područjima iz nadležnosti Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, tako da njihova organizacija prati odgovarajuću organizacijsku strukturu ministarstava u Vijeću ministara Bosne i Hercegovine. Na taj način je osigurana neposredna parlamentarna kontrola nad radom ministarstva i provedbom zakona u području za koje je odgovarajuće ministarstvo nadležno. Sve prijedloge zakona i druge akte koje razmatraju domovi prethodno razmatraju nadležna povjerenstva, koja domovima o tome podnose izvješća i mišljenja: o usklađenosti s Ustavom i pravnim sustavom odnosno o načelima predloženog zakona, te amandmane na zakone koji se nalaze u postupku razmatranja i usvajanja. Nadležno povjerenstvo razmatra amandmane na prijedlog zakona, a usvojeni amandmani postaju sastavnim dijelom prijedloga zakona koji razmatra dom. Povjerenstva mogu odlučiti da vode javnu raspravu o predloženim zakonima, mogu provoditi saslušanja i zahtijevati izvješća od bilo kojeg izabranog ili imenovanog dužnosnika, službenika ili institucije.

Ustavnopravno povjerenstvo Doma naroda prati provedbu Ustava Bosne i Hercegovine; razmatra pitanja od značenja za ustavni poredak Bosne i Hercegovine i daje inicijativu za amandmane na Ustav Bosne i Hercegovine,

daje mišljenja o prijedlozima amandmana i provodi javnu raspravu o prijedlozima amandmana na Ustav Bosne i Hercegovine te o prijedlozima zakona; razmatra prijedloge zakona koje Dom treba usvojiti u vezi s njihovom usklađenošću s Ustavom Bosne i Hercegovine i pravnim sustavom, kao i glede pravne obradbe, te Domu podnosi izvješće s mišljenjem i prijedlozima i pravno-tehničkim ispravcima očitih pogrešaka u tekstu; razmatra pitanja zakonodavne metodologije i druga pitanja od značenja za usklađenost pravno-tehničke obradbe akata koje Dom treba usvojiti; razmatra prijedloge za oduzimanje imuniteta i u vezi s tim predlaže odgovarajuće odluke Domu. Povjerenstvo razmatra pitanja koja se odnose na: pravni sustav; izborni sustav; Vijeće ministara Bosne i Hercegovine; državne blagdane; grb, zastavu i državnu himnu Bosne i Hercegovine; pečat Bosne i Hercegovine; državnu administraciju; provedbu međunarodnog i domaćeg kaznenog zakonodavstva te druga pitanja iz nadležnosti Doma koja nisu u nadležnosti drugih povjerenstava.

Povjerenstvo za vanjsku i trgovinsku politiku, carine, promet i veze
Doma naroda prati vođenje vanjske politike i razmatra pitanja: suradnje Bosne i Hercegovine s Ujedinjenim narodima, Vijećem Europe, Interparlamentarnom unijom, Srednjoeuropskom inicijativom, te međunarodnom zajednicom, međunarodnim organizacijama i pitanja međuparlamentarne suradnje; suglasnosti za ratificiranje i otkazivanje međunarodnih ugovora, sporazuma i

Sjednica Doma naroda u Plavoj dvorani

konvencija; razmatra aktivnosti stalnih ili privremenih izaslanstava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u međuparlamentarnim institucijama, te razmatra pitanja koja se odnose na: vanjskotrgovinsku politiku, sporazume o međunarodnoj trgovini; carinsku politiku; tarife, propise i zakone iz svojeg područja; na međunarodne obveze Bosne i Hercegovine; odnose s međunarodnim trgovinskim institucijama; putne isprave; boravak i kretanje stranaca; uspostavu i funkcioniranje zajedničkih i međunarodnih komunikacija; reguliranje međuentitetskog prometa; kontrolu zračnog prometa; kontrolu frekvencija, kao i druga pitanja iz područja međunarodnih i vanjskih poslova, vanjske trgovine, carina, prometa i veza.

Povjerenstvo za financije i proračun Doma naroda razmatra pitanja koja se odnose na: Centralnu banku Bosne i Hercegovine; bankarstvo, osim politike bankarstva; vanjski dug; financiranje institucija Bosne i Hercegovine - oporezivanjem, akumulacijom duga ili drugih sredstava; funkcioniranje finansijskih institucija na razini Bosne i Hercegovine; propise u području financija i proračuna; razmatranje, izvršenje i nadzor nad izvršenjem proračuna Bosne i Hercegovine; akumulaciju duga, javne zajmove i druge finansijske obveze Bosne i Hercegovine; izvješća Ureda za reviziju institucija Bosne i Hercegovine i druga pitanja iz područja financija i proračuna. Povjerenstvo, u suradnji s odgovarajućim tijelom Zastupničkoga doma, priprema i dostavlja proračun Doma i zajednički proračun Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

Ustavnopravno povjerenstvo Zastupničkoga doma prati provedbu Ustava BiH; razmatra pitanja od značenja za ustavni poredak Bosne i Hercegovine i daje inicijativu za amandmane na Ustav Bosne i Hercegovine, daje mišljenja o prijedlozima amandmana i provodi javnu raspravu o prijedlozima amandmana na Ustav Bosne i Hercegovine te o prijedlozima zakona; razmatra prijedloge zakona koje Dom treba usvojiti u vezi s njihovom usklađenošću s Ustavom Bosne i Hercegovine i pravnim sustavom, kao i glede pravne obradbe, te Domu podnosi izvješće s mišljenjem i prijedlozima i pravno-tehničkim ispravcima očitih pogrešaka u tekstu; razmatra pitanja zakonodavne metodologije i druga pitanja od značenja za usklađenost pravno-tehničke obradbe akata koje Dom treba usvojiti; razmatra prijedloge za oduzimanje imuniteta i u vezi s tim predlaže odgovarajuće odluke Domu. Povjerenstvo razmatra pitanja koja se odnose na: pravni sustav; izborni sustav; Vijeće ministara Bosne i Hercegovine; državne blagdane; grb, zastavu i državnu himnu Bosne i Hercegovine; pečat Bosne i Hercegovine; državnu administraciju; provedbu međunarodnog i domaćeg kaznenog zakonodavstva te druga pitanja iz nadležnosti Doma koja nisu u nadležnosti drugih povjerenstava.

Povjerenstvo za vanjske poslove Zastupničkoga doma prati vođenje vanjske politike i razmatra pitanja: suradnje Bosne i Hercegovine s Ujedinjenim

*Kolegij predsjeda
sjednicom Doma naroda*

narodima i međunarodnom zajednicom; međuparlamentarne suradnje i suradnje s Vijećem Europe, Interparlamentarnom unijom, Srednjoeuropskom inicijativom i Organizacijom za europsku sigurnost i suradnju, te drugim međunarodnim organizacijama; rada institucija Bosne i Hercegovine nadležnih za pitanja vanjskih poslova i međunarodnih odnosa; davanja i otkazivanja suglasnosti za ratificiranje međunarodnih ugovora i razmatra aktivnosti stalnih ili privremenih izaslanstava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u međuparlamentarnim institucijama te druga pitanja iz područja međunarodnih i vanjskih poslova.

Povjerenstvo za vanjsku trgovinu i carine Zastupničkoga doma razmatra pitanja koja se odnose na: vanjskotrgovinsku politiku; sporazume o međunarodnoj trgovini; carinsku politiku; tarife, propise i zakone iz svojega područja; međunarodne obveze Bosne i Hercegovine; odnose s međunarodnim trgovinskim institucijama te druga pitanja iz područja vanjske trgovine i carina.

Povjerenstvo za financije i proračun Zastupničkoga doma razmatra pitanja koja se odnose na: Centralnu banku Bosne i Hercegovine; vanjski dug; financiranje institucija Bosne i Hercegovine; fiskalnu i kreditnu politiku; bankarstvo, osim politike bankarstva; funkcioniranje finansijskih institucija na razini Bosne i Hercegovine; propise iz područja finansija i proračuna; razmatranje, izvršenje i nadzor nad izvršenjem proračuna; razmatranje odluka o zaduživanju, reprogramiranju dugova i drugim novčanim obvezama Bosne

i Hercegovine; izvješća Ureda za reviziju institucija Bosne i Hercegovine te druga pitanja iz područja ekonomije, financija i proračuna.

Povjerenstvo za promet i veze Zastupničkoga doma razmatra pitanja koja se odnose na: putne isprave; boravak i kretanje stranaca; odnose s Interpolom; uspostavu i funkcioniranje zajedničkih i međunarodnih veza; reguliranje meduentitetskog prometa; kontrolu zračnog prometa; kontrolu frekvencija te druga pitanja iz područja prometa i veza.

Povjerenstvo za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Zastupničkoga doma razmatra pitanja koja se odnose na: ostvarivanje ravnopravnosti među spolovima u Bosni i Hercegovini – posebice u vezi s unapređenjem statusa žena u Bosni i Hercegovini; poticanje aktivnosti i koordinaciju u provedbi Platforme za akciju Pekinške deklaracije; razmatranje predloženih zakona, drugih propisa i prijedloga dokumenata i izvješća institucija Bosne i Hercegovine sa stanovišta ravnopravnosti spolova i sprečavanja diskriminacije žena; razmatranje pripreme za sudjelovanje izaslanstava Bosne i Hercegovine na međunarodnim skupovima kada se razmatra provedba Pekinške deklaracije te druga pitanja u vezi s ostvarivanjem ravnopravnosti spolova.

Među stalnim povjerenstvima Zastupničkoga doma je i **Povjerenstvo za pripremu izbora Vijeća ministara Bosne i Hercegovine** koje ispituje i analizira sve dostupne informacije radi ocjenjivanja i utvrđivanja podobnosti za obnašanje dužnosti predsjedatelja i članova Vijeća ministara Bosne i Hercegovine na koje su imenovani i svojim mišljenjem daje preporuku Domu za potvrđivanje kandidata imenovanih na mesta predsjedatelja i članova Vijeća ministara Bosne i Hercegovine.

Zajedničko povjerenstvo za obranu i sigurnost Bosne i Hercegovine: razmatra i prati provedbu sigurnosne i obrambene politike Bosne i Hercegovine; prati rad i razmatra izvješća Stalnog komiteta za vojna pitanja, Ministarstva obrane Bosne i Hercegovine, Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine i drugih izvršnih tijela koja se bave pitanjima iz područja sigurnosti i obrane te o tome izvješćuje Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine, razmatra zakone i amandmane na zakone iz nadležnosti Povjerenstva; razmatra i dostavlja mišljenja i preporuke, izmjene i dopune na prijedlog proračuna za obranu i razmatra izvješća o izvršenju proračuna za obranu, kao i izvješća o reviziji institucija iz područja obrambene i sigurnosne politike Bosne i Hercegovine; razmatra pitanja suradnje Bosne i Hercegovine s Ujedinjenim narodima, Organizacijom za europsku sigurnost i suradnju, NATO-om, Paktom o stabilnosti za jugoistočnu Europu i drugim organizacijama i zemljama u području sigurnosti i obrane; razmatra aktivnosti stalnih i privremenih izaslanstava Bosne i Hercegovine u međunarodnim i međuparlamentarnim institucijama iz područja sigurnosti i obrane; razmatra i dostavlja mišljenja Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine o ratificiranju i provođenju međunarodnih ugovora iz

područja sigurnosti i obrane; ostvaruje suradnju s nadležnim parlamentarnim povjerenstvima bosanskohercegovačkih entiteta, drugih država, kao i s međunarodnim organizacijama i drugim obrambenim tijelima, te razmatra i druga pitanja iz područja sigurnosti Bosne i Hercegovine.

Zajedničko povjerenstvo za nadzor nad radom Obavještajno-sigurnosne agencije Bosne i Hercegovine: nadzire zakonitost rada Agencije; raspravlja i daje mišljenja o imenovanju glavnog ravnatelja i zamjenika glavnog ravnatelja Agencije; razmatra izvješća predsjedatelja o pitanjima iz njegove nadležnosti, uključujući mjere poduzete radi rješavanja svih problema u Agenciji utvrđenih pri provođenju inspekcijske kontrole, revizije ili istrage; razmatra izvješća o radu i troškovima Agencije i analizira načine trošenja proračunskih sredstava; daje mišljenja o detaljnem prijedlogu proračuna Agencije; razmatra izvješća glavnog inspektora; zahtijeva od zaposlenika Agencije da osiguravaju stručne savjete kada je to potrebno radi provedbe nadzora; provodi istrage o radu Agencije, te razmatra i druga pitanja iz područja rada Agencije u skladu sa zakonima iz kojih proizlazi odgovarajuća nadležnost.

Zajedničko povjerenstvo za ekonomске reforme i razvoj razmatra pitanja koja se odnose na: ekonomске reforme iz nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine; prijedloge reformi ili inicijative za izmjene zakona koje Povjerenstvu dostavljaju predstavnici građanskog društva odnosno udruge

*Sjednice Zastupničkoga doma
održavaju se u Bijeloj dvorani*

gospodarstvenika, unije poslodavaca, sindikata, agencija za regionalni razvoj, udruga građana ili drugih nevladinih interesnih skupina; monetarnu politiku; politiku vanjskog zaduživanja; odnose s međunarodnim finansijskim institucijama; politiku i program rekonstrukcije i razvoja Bosne i Hercegovine; utvrđivanje mjera ekonomske politike; fiskalnu i kreditnu politiku Bosne i Hercegovine; politiku bankarstva; statistiku, mjere i standarde, te druga pitanja iz područja ekonomskih reformi, rekonstrukcije i razvoja Bosne i Hercegovine.

Rasprava u Zastupničkom domu

Zajedničko povjerenstvo za europske integracije: razmatra opća pitanja europskih integracija; prati provedbu prava i obveza Bosne i Hercegovine protizišlih iz međunarodnih ugovora koji se odnose na Vijeće Europe; koordinira rad matičnih radnih tijela u vezi s europskim integracijama i dostavlja mišljenja, preporuke i upozorenja tim radnim tijelima; analizira posljedice interakcijske strategije za Bosnu u Hercegovinu i pripremu sveobuhvatnog izvješća; nadzire izradbu studije izvodivosti i prati provedbu prepristupne i pristupne strategije Bosne i Hercegovine u procesu stabilizacije i pridruživanja; nadzire provedbu usklađivanja zakona Bosne i Hercegovine s pravnom stečevinom EU (*acquis communautaire*) kada Povjerenstvo stekne uvjete za to; surađuje s institucijama u Bosni i Hercegovini, posebice s Direkcijom za europske integracije Bosne i Hercegovine, institucijama Europske unije i drugih zemalja u vezi s pitanjima

integracije; organizira prezentacije javnog mišljenja o integracijskim pitanjima; nadzire korištenje dodijeljenih sredstava Europske unije; obavlja druge poslove u vezi s europskim pitanjima koji ne spadaju u nadležnost ostalih radnih tijela; održava javno saslušanje o pitanjima europskih integracija radi prikupljanja mišljenja predstavnika civilnoga društva u određenim sferama integracija, te druga pitanja u vezi s europskim poslovima.

Zajedničko povjerenstvo za administrativne poslove: usvaja akte kojima se regulira visina plaća i naknada za sve zaposlenike Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine; usvaja akte kojima se regulira visina naknada; u suradnji s nadležnim tijelima obaju domova, prati i razmatra izvješća o izvršenju proračuna Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i o tome izvješćuje domove te donosi sve akte Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine kojima se regulira trošenje odnosno korištenje sredstava utvrđenih proračunom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine; obavlja aktivnosti u vezi s nekretninama u vlasništvu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine; daje suglasnost na Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu Tajništva, u skladu s Odlukom o ustrojstvu Tajništva koju donosi Parlamentarna skupština Bosne

Obraćanje u Bijeloj dvorani

i Hercegovine; daje prijedlog i mišljenje o promjeni ustrojstva Tajništva; određuje uvjete za uporabu automobila u obavljanju službenih dužnosti; na temelju godišnjih izvješća klubova o utrošku sredstava i iskazanih godišnjih potreba klubova, odlučuje i godišnje izvješće Dom o preraspodjeli finansijskih sredstava, prostorija kao i administrativnih, tehničkih i drugih usluga za rad klubova; utvrđuje kriterije za angažiranje stručnjaka i svjedoka, te razmatra i druga administrativna pitanja iz nadležnosti domova.

Zajedničko povjerenstvo za ljudska prava, prava djeteta, mlade, useljeništvo, izbjeglice, azil i etiku razmatra ostvarivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, zajamčenih Ustavom i zakonodavstvom Bosne i Hercegovine, u državnim tijelima, javnim institucijama i organizacijama koje provode javne ovlasti, u slučajevima koje iznese ombudsman, građani i entiteti, te o tome izvješćuje domove. Povjerenstvo ne razmatra pitanja čije je rješavanje u tijeku na sudovima i druge sporove, osim ako je riječ o neprihvatljivom kašnjenju u postupku ili evidentnoj zloupорabi vlasti i samovolji na koju ukaže ombudsman. Povjerenstvo razmatra pitanja koja se odnose na: državljanstvo; useljeništvo, izbjeglice i azil; provedbu aneksa 6. i 7. Općeg okvirnog sporazuma; razvoj i probleme u realizaciji i zaštiti ljudskih prava i sloboda, te mjera za njihovu učinkovitiju zaštitu; prijedloge koje dostavljaju građani; peticije u vezi s povredama ljudskih prava i temeljnih sloboda, usvajajući odgovarajuće; suradnju s povjerenstvima za ljudska prava na državnoj razini i u entitetskim zakonodavnim tijelima; ostvarivanje prava djeteta i mladih i poticanje aktivnosti u institucijama Bosne i Hercegovine na usvajanje i provođenje najznačajnijih međunarodnih dokumenata o pitanju prava djeteta i mladih; razmatranje prijedloga dokumenata i izvješća institucija Bosne i Hercegovine koji se odnose na prava djeteta i mladih; analiziranje izvješća o provedbi Zakona o sukobu interesa u institucijama vlasti Bosne i Hercegovine i upozoravanje izabranih dužnosnika na odredbe ovoga Zakona radi njegove dosljedne primjene; pripremu i utvrđivanje prijedloga kodeksa ponašanja za zastupnike i izaslanike u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, te druga pitanja iz područja ljudskih prava, ostvarivanja prava djeteta, mladih, useljeništva, izbjeglica, azila i etike.

Osim stalnih i privremenih povjerenstava, u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine osnovana su i djeluju posebna parlamentarna tijela: Vijeće nacionalnih manjina Bosne i Hercegovine, Ured parlamentarnog vojnog povjerenika Bosne i Hercegovine i neovisna tijela policijske strukture Bosne i Hercegovine - Neovisni odbor i Odbor za žalbe građana.

Vijeće nacionalnih manjina Bosne i Hercegovine formirano je kao posebno savjetodavno tijelo Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Mandat članova Vijeća nacionalnih manjina prati mandat izabralih članova Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, a u fazi izbora članova Vijeća konzultiraju se udruge nacionalnih manjina ili druge nevladine organizacije. Vijeće daje mišljenja, savjete i prijedloge Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine o pitanjima koja se tiču prava, položaja i interesa nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini.

Zakonom o zaštiti pripadnika nacionalnih manjina utvrđene su obveze tijela Bosne i Hercegovine da poštuju i štite, očuvaju i razvijaju etnički, kulturni, jezični i vjerski identitet svakog pripadnika nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini, koji je državljanin Bosne i Hercegovine. Prema tome zakonu, nacionalna manjina je dio stanovništva – državljana Bosne i Hercegovine koji ne pripadaju nijednom od triju konstitutivnih naroda, a čine je ljudi istoga ili sličnog etničkog podrijetla, iste ili slične tradicije, običaja, vjerovanja, jezika, kulture i duhovnosti i bliske ili srodne povijesti i drugih obilježja. U istome

zakonu navodi se da ove kriterije u Bosni i Hercegovini trenutačno ispunjava sljedećih 17 nacionalnih manjina: Albanci, Crnogorci, Česi, Talijani, Židovi, Mađari, Makedonci, Nijemci, Poljaci, Romi, Rumunji, Rusi, Rusini, Slovaci, Slovenci, Turci i Ukrajinci.

Ured parlamentarnog vojnog povjerenika Bosne i Hercegovine uspostavljen je Zakonom o parlamentarnom vojnom povjereniku Bosne i Hercegovine iz 2009. godine. Uspostavom ove institucije Bosna i Hercegovina postala je jedna od rijetkih država u svijetu, i jedina u regiji, koja je u poslijeratnoj tranziciji društva uvažila potrebu daljnje demokratizacije obrambenog sektora.

Parlamentarnog vojnog povjerenika, na prijedlog Zajedničkog povjerenstva za obranu i sigurnost Bosne i Hercegovine, imenuje Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine na mandat od pet godina. Mandat prvog parlamentarnog vojnog povjerenika počeo je polaganjem prisege pred Zastupničkim domom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u rujnu 2009. i traje tri godine. Osnovne nadležnosti parlamentarnog vojnog povjerenika Bosne i Hercegovine odnose se na istraživanje specifičnih pitanja prema uputama Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i Zajedničkog povjerenstva za obranu i sigurnost Bosne i Hercegovine, poduzimanje aktivnosti na temelju vlastite procjene nakon dobivanja informacija od članova Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine ili pritužbi vojnih osoba i kadeta koji ga mogu neposredno kontaktirati, te na bilo koji drugi način kada uoči okolnosti koje upućuju na kršenje ljudskih prava i sloboda vojnih osoba i kadeta. Zaštita ljudskih prava i sloboda civilnih osoba u oružanim snagama nije u njegovoj nadležnosti. U svome radu parlamentarni vojni povjerenik ima pravo od ministra obrane kao i drugoga osoblja tražiti pristup potrebnim evidencijama, saslušati podnositelja pritužbe, posredovati i pružiti priliku nadležnoj instituciji da sama riješi problem, zahtijevati izvješćivanje od ministra obrane, te na primjeren način sudjelovati u stegovnim i kaznenim postupcima. Pri tome je zajamčena potpuna tajnost podataka.

Obavljajući svoje dužnosti povjerenik ostvaruje potrebnu suradnju i koordinaciju s Ministarstvom obrane Bosne i Hercegovine i njegovim Glavnim inspektoratom, Oružanim snagama Bosne i Hercegovine i Institucijom ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine. Predviđeno je da on prosljeđuje zaprimljene žalbe glavnom inspektoru Ministarstva obrane Bosne i Hercegovine, koji provodi istrage i obaveštava vojnog povjerenika o rezultatima istrage i mogućim mjerama, s tim što povjerenik zadržava pravo na dodatne samostalne istrage. Neovisnost vojnog povjerenika ogleda se u posebnoj poziciji unutar proračuna Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine,

koja mu osigurava i mogućnost iznenadnih nenajavljenih posjeta jedinicama i zapovjedništvima Oružanih snaga Bosne i Hercegovine i Ministarstva obrane Bosne i Hercegovine.

Od 2003. do 2006. godine Bosna i Hercegovina je na putu k euro-atlantskim integracijama uspješno provela reformu obrambenog sustava. Ovom je reformom omogućen potpuni prijenos nadležnosti na institucije Bosne i Hercegovine i od, u bliskoj prošlosti suprotstavljenih vojnih snaga, formirane su jedinstvene Oružane snage Bosne i Hercegovine. Time je iskazana spremnost za ispunjenje političkih obveza na putu k članstvu u NATO-u, kao jednom od strateških ciljeva Bosne i Hercegovine i potreba za promicanjem i jačanjem vladavine prava, zaštite ljudskih prava i sloboda vojnih osoba i kadeta u Oružanim snagama Bosne i Hercegovine i Ministarstvu obrane Bosne i Hercegovine koji nemaju pravo na sindikalnu niti bilo koju drugu vrstu organiziranja i načina zaštite svojih prava.

Neovisni odbor je neovisno tijelo Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine koje djeluje na profesionalnim osnovama, ne zastupajući, ne štiteći i ne podrivajući interes bilo koje političke stranke, registrirane organizacije ili bilo kojeg naroda u Bosni i Hercegovini. Neovisni odbor ima devet članova koji se biraju između predstavnika pravosudnih institucija, umirovljenih policijskih službenika, umirovljenih i djelatnih državnih službenika, te istaknutih stručnjaka iz drugih područja javnoga života, iz područja prava, kriminalističkih znanosti i policijskih poslova. Predsjednika, zamjenika predsjednika i članove Neovisnog odbora imenuje i razrješuje Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. Članovi Neovisnog odbora imenuju se na mandat od četiri godine.

Neovisni odbor nadležan je za: provedbu postupka odabira kandidata i predlaganje smjene policijskih rukovoditelja i zamjenika rukovoditelja policijskih tijela Bosne i Hercegovine, objavljivanje natječaja i razmatranje prijava kandidata, odabir i dostavljanje ministru sigurnosti Bosne i Hercegovine imena najviše pet kandidata za rukovoditelje i za zamjenike rukovoditelja policijskih tijela Bosne i Hercegovine, te razmatranje pritužbi na rad rukovoditelja policijskih tijela Bosne i Hercegovine i njihovih zamjenika. Neovisni odbor obavještava ministra sigurnosti Bosne i Hercegovine i Vijeće ministara Bosne i Hercegovine o pritužbama, inicira pokretanje stegovnog postupka protiv rukovoditelja i zamjenika rukovoditelja policijskih tijela Bosne i Hercegovine, predlaže smjenu rukovoditelja i zamjenika rukovoditelja policijskih tijela Bosne i Hercegovine, za čiji je izbor nadležan, ako su počinili kazneno djelo odnosno ako počine tešku povredu službene dužnosti, osim za kaznena djela iz područja sigurnosti prometa.

Odbor za žalbe građana neovisno je tijelo Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine koje djeluje isključivo na profesionalnim osnovama, ne zastupači, ne štiteći i ne podrivajući interes bilo koje političke stranke, registrirane organizacije, udruge ili bilo kojeg naroda u Bosni i Hercegovini. Odbor ima sedam članova čiji mandat traje četiri godine, a čine ga građani koji nisu zapošljeni u policijskim tijelima i imaju ugled u društvu. Predsjednika, zamjenike predsjednika i članove Odbora imenuje i razrješuje Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. Odbor informira Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine o svome radu.

Odbor za žalbe građana nadležan je za: zaprimanje, evidentiranje, projekciju i prosljeđivanje žalbi na postupanje policijskih službenika Bosne i Hercegovine nadležnim policijskim tijelima; praćenje faze u kojoj se predmet nalazi; iniciranje odgovarajućeg postupka protiv podnositelja žalbe u slučaju lažne ili tendenciozne žalbe; vođenje evidencija i baza podataka o žalbama građana protiv policijskih službenika Bosne i Hercegovine, o rezultatima istrage i drugim elementima na temelju kojih je pokrenut stegovni ili kazneni postupak, kao i davanje svih informacija.

Sjednica Odbora za žalbe građana

PRVI SAZIV PARLAMENTARNE SKUPŠTINE BOSNE I HERCEGOVINE (1996.-1998.)

U skladu s Aneksom 3. *Daytonskog sporazuma*, prvi poslijeratni izbori u našoj zemlji održani su 13. i 14. rujna 1996. godine. Ponovno su, kao i na izborima 1990. godine, najviše glasova osvojile: SDA, SDS i HDZ.

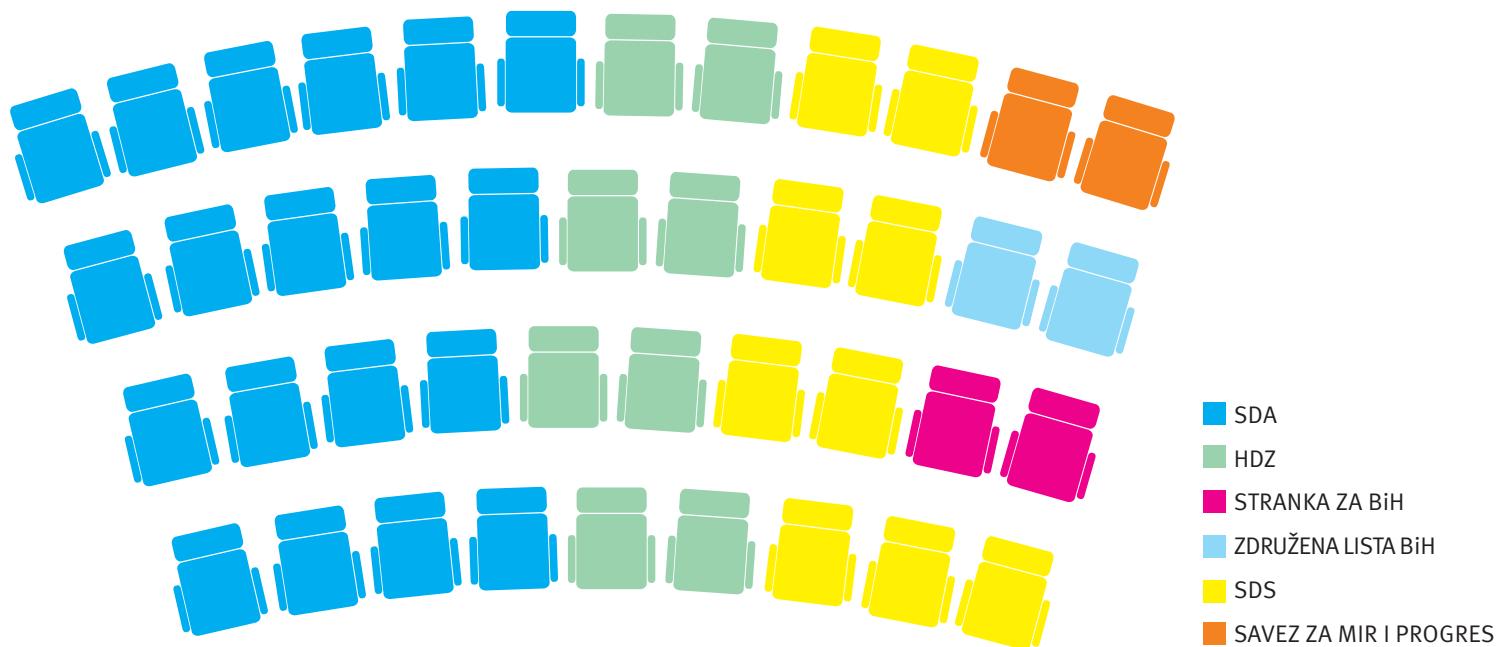
Iz Federacije Bosne i Hercegovine u Zastupnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine izabrano je 28 zastupnika, od kojih 16 iz SDA, osam iz HDZ-a, dva iz Stranke za Bosnu i Hercegovinu i također dva sa Združene liste BiH (SDPBiH, UBSD, HSS, MBO, Republikanci). Republika Srpska u prvome sazivu Zastupničkoga doma imala je 14 zastupnika, od čega SDS devet, SDA tri i Savez za mir i progres dva.

Mandat zastupnika bio je dvije godine, odnosno do jeseni 1998. kada su održani drugi poslijeratni parlamentarni izbori. Ždrijebom je bilo određeno da prvi predsjedatelj Zastupničkoga doma bude Ivo Lozančić. Njegov je mandat trajao osam mjeseci kada je prema Ustavu došlo do rotacije, te je ulogu predsjedatelja preuzeo prvi zamjenik Slobodan Bijelić. Nakon toga dužnost predsjedatelja u posljednjih osam mjeseci prvoga saziva Zastupničkoga doma obnašao je Halid Genjac.

U isto vrijeme formiran je i Dom naroda. Prvi predsjedatelj Doma naroda bio je Momir Tošić, za čiji je izbor također bio zaslužan ždrijeb. Nakon osam mjeseci na tom položaju ga je zamijenio dotadašnji prvi zamjenik Avdo Čampara, kojega je nakon istog razdoblja zamijenio drugi zamjenik Petar Majić.

U prvome sazivu Zastupnički dom održao je 11 sjednica. Za to je vrijeme Dom naroda zasjedao 12 puta. Zasjedanja su održavana u prostorijama Zemaljskog muzeja u Sarajevu i Elektrotehničkog fakulteta u Lukavici. Sjednicama

Stranačka struktura Zastupničkog doma – saziv 1996.–1998.

su često nazočili članovi Predsjedništva Bosne i Hercegovine, supredsjedatelji i ministri u Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, te predstavnici međunarodne zajednice, prije svih Ureda visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu. Prilikom konstituiranja Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine potpisana je svečana prsega: *Obvezujem se da će savjesno obavljati dužnosti koje su mi dodijeljene, da će podržavati i braniti Ustav Bosne i Hercegovine, da će u potpunosti provoditi mirovni sporazum, promovirati ljudska prava i temeljne slobode i štititi interese i ravnopravnost svih naroda i građana.*

Prve sjednice domova obilježene su donošenjem uobičajenih proceduralnih odluka: verifikacijom zastupničkih mandata, potpisivanjem svečane prsege, usvajanjem privremenih poslovnika domova, te potvrđivanjem supredsjedatelja Harisa Silajdžića i Bore Bosića, ministara i zamjenika ministara u Vijeću ministara koje je tada imalo smo tri ministarstva. K tomu su izabrani članovi povjerenstava (Komisija o ustavnim i pravnim poslovima, Komisija o međunarodnim i vanjskim pitanjima, Komisija o vanjskoj trgovini i carinama, Komisija o pitanjima financija i proračuna, Komisija o pitanjima ljudskih prava, Komisija o prometu i komunikacijama, Komisija o administrativnim pita-

Glasovanje prvoga saziva Doma naroda njima te Komisija o pitanjima verifikacije) kao i izaslanstava u Parlamentarnoj skupštini Vijeća Europe, OEŠS-u i u Interparlamentarnoj uniji.

Već na početku mandata usvojeni su zakoni za brzi početak, od kojih su osobito važni: Zakon o Centralnoj banci Bosne i Hercegovine, Zakon o vanjskom dugu, Zakon o vanjskotrgovinskoj politici, Zakon o carinskoj politici, kao i Zakon o carinskoj tarifi Bosne i Hercegovine, Zakon o Vijeću ministara i ministarstvima, Zakon o putnim ispravama, te Zakon o službenom glasilu Bosne i Hercegovine. Zakon o zastavi Bosne i Hercegovine nije dobio potporu, tako da je na snagu stupio privremeni Zakon o zastavi Bosne i Hercegovine, koji je nametnuo visoki predstavnik¹. Prijedlog zakona o državljanstvu Bosne i Hercegovine nije dobio potrebnu većinu tako da nije ni usvojen (od 1. siječanja

¹ Dužnost visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini ustanovljena je člankom II. Aneksa 10. Daytonskog mirovnog sporazuma i njegova je primarna zadaća da prati i pomaže u provedbi ovoga mirovnog sporazuma. Kako bi ojačalo njegovu ulogu i položaj u procesu provedbe Mirovnog sporazuma, Vijeće za provedbu mira je 1997. godine dalo ovlasti visokom predstavniku nametati ključne zakone ako ih ne uspiju usvojiti zakonodavna tijela u Bosni i Hercegovini te smjenjivati dužnosnike u Bosni i Hercegovini koji krše zakonom preuzete obveze.

Sjednice prvoga saziva između ostaloga su održavane i u prostorijama Zemaljskog muzeja

1998. godine na snagu je stupio Privremeni zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine, koji je nametnuo visoki predstavnik).

Pokretane su brojne inicijative i postavljana su zanimljiva pitanja, primjerice, o uspostavljanju jedinstvenih liga za sportska natjecanja (zanimljivo je da je *Premijer liga Bosne i Hercegovine* u nogometu startala tek u sezoni 2002./2003. godine), kao i o normalizaciji željezničkoga prometa u Bosni

Zasjedanje prvoga saziva Doma naroda

i Hercegovini. U to vrijeme došlo je i do formiranja Komisije za ispitivanje pojava međuentitetskih malverzacija i kriminalnih radnji. Usvojen je i zaključak o obveznom upućivanju materijala zastupnicima na jeziku i pismima konstitutivnog naroda kojemu pripada.

Na narednim sjednicama usvojeni su: Zakon o izvršenju Proračuna institucija Bosne i Hercegovine i međunarodnih obveza Bosne i Hercegovine za 1997. godinu, Zakon o politici stranih ulaganja u Bosne i Hercegovine, Zakon o osnovama privatizacije poduzeća i banaka u Bosni i Hercegovini, a dana je i suglasnost na kreditne sporazume za četiri projekta Svjetske banke (kredit za projekt šumarstva, kredit za strukturalnu prilagodbu, hitna rekonstrukcija elektroenergetskog sustava i hitan kreditni pilot-projekt) i na Ugovor o zajmu između naše zemlje i Europske banke za obnovu i razvoj (razvojni kredit za rekonstrukciju sustava zemnog plina, zatim za pomoć u obnovi, te uspostavljanje elektroenergetskog sustava, a nakon toga i na projekt hitne obnove telekomunikacija). Dana je i suglasnost za ratificiranje Sporazuma s London-skim klubom kreditora, Sporazuma o zajmu Međunarodnog fonda za razvoj

poljoprivrede (IFAD), sporazuma sa Slovenijom, Turskom, Belgijom, Iranom i Švedskom.

Početak zasjedanja Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u njezinom prvom sazivu bio je težak. To je i razumljivo imajući u vidu tek završeni rat kao i veliki stupanj nepovjerenja koji je vladao među članovima Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Naročito je to došlo do izražaja na prvim zasjedanjima praćenima pravom dramom oko toga na "čijoj će se strani" – u Sarajevu ili Lukavici – održavati sjednice, tako da je vijest dana u medijima mogla biti i to da su se zastupnici samo okupili i održali sjednicu.

Vremenom je došlo do popuštanja tenzija, što je dovelo do određenih rezultata u donošenju zakona, usvajanju međunarodnih sporazuma i imenovanjima. Ipak, čini se kako je najvažnije od svega to da je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine zaživjela, otklonivši sumnje mnogih koji su je doživljavali samo formalno, te tako pridonijevši shvaćanju da će to doista biti državna institucija u punom smislu te riječi.

Zgrada Zemaljskog muzeja u Sarajevu – prvi saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine održavao je sjednice u zgradama Zemaljskog muzeja i Elektrotehničkog fakulteta u Lukavici

DRUGI SAZIV PARLAMENTARNE SKUPŠTINE BOSNE I HERCEGOVINE (1998.-2000.)

U jesen 1998. godine održani su drugi poslijeratni parlamentarni izbori u našoj zemlji, koji su donijeli i neke promjene u odnosu na prethodne. To se prije svega ogleda u činjenici da se nakon njih povećao broj stranaka i koalicija zastupljenih u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine. Na taj način se politička slika u određenoj mjeri počela mijenjati, čime je dominacija SDA, SDS-a, i HDZBiH u izvjesnoj mjeri smanjena.

Ipak, najviše, 14 mjesta u Zastupničkom domu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine iz Federacije Bosne i Hercegovine dobila je Koalicija za cjelovitu i demokratsku Bosnu i Hercegovinu (okupljena oko SDA, a koju su još činile Stranka za BiH, Liberali i GDS). SDPBiH predstavljala su četverica, Socijaldemokrate BiH dvojica, a DNZBiH jedan zastupnik. HDZBiH dobio je šest mandata, dok je Koalicija NHI – HKDU izborila jedno mjesto.

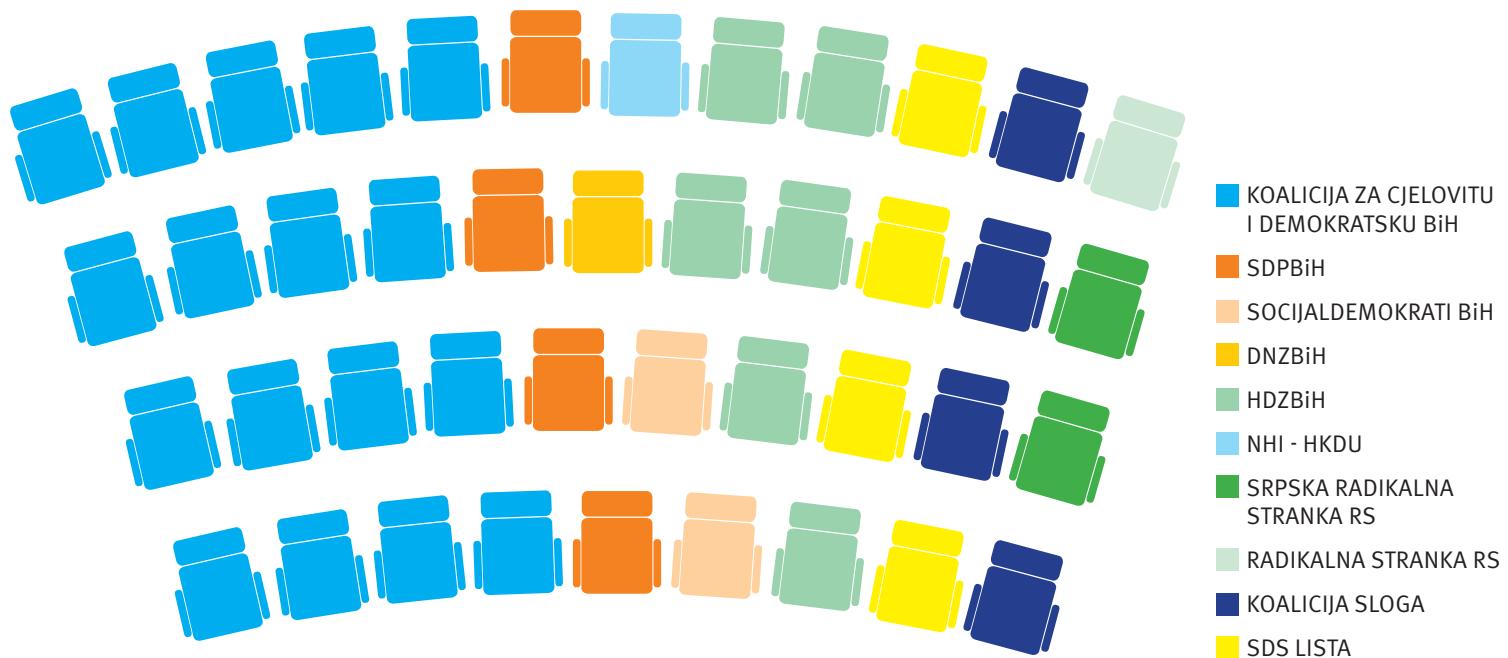
Iz Republike Srpske tri mjesta su pripala Koaliciji za cjelovitu i demokratsku Bosnu i Hercegovinu, Srpskoj radikalnoj stranci RS-a dva i Radikalnoj stranci RS-a jedan mandat. Najviše mandata, po četiri, dobole su koalicija Sloga i SDS lista.

U prvih osam mjeseci Zastupničkim domom predsjedao je Halid Genjac iz Koalicije za cjelovitu i demokratsku Bosnu i Hercegovinu. Na tom položaju naslijedio ga je Mirko Banjac iz SDS-a, da bi na kraju dužnost predsjedatelja obnašao Pero Skopljak iz HDZBiH.

Prvi predsjedatelj drugoga saziva Doma naroda bio je Vladimir Šoljić. Po isteku osam mjeseci na tome položaju zamijenio ga je do tada prvi zamjenik predsjedatelja Izet Žigić, da bi u posljednjih osam mjeseci dužnost predsjedatelja obnašao Drago Ljubičić.

Već u drugome mandatu napuštena je praksa izmjeničnog održavanja sjednica u Zemaljskom muzeju u Sarajevu i Elektrotehničkom fakultetu u

Stranačka struktura Zastupničkog doma – saziv 1998.–2000.

Lukavici. Nakon 1992. godine zasjedanje je prvi puta održano 26. studenoga 1998. godine u skupštinskoj zgradbi na Marijin Dvoru u Sarajevu.

U ovome mandatu Zastupnički je dom održao 26, a Dom naroda 24 sjednice.

*Glasovanje drugoga saziva
Zastupničkog doma*

*Sjednice domova od drugog su saziva
održavane u djelomično obnovljenoj
zgradi Parlamentarne skupštine
Bosne i Hercegovine*

Prve sjednice drugoga saziva u oba su doma protekle prema uobičajenoj proceduri: verifikacija mandata, izbor predsjedatelja i njegovih zamjenika, te imenovanje članova povjerenstava. Jednoglasno je usvojen Zakon o izmjeni Zakona o putnim ispravama Bosne i Hercegovine. Uz to, velika pozornost poklonjena je pripremama za nadolazeću Madridsku konferenciju. Na sljedećoj sjednici potvrđena su imenovanja supredsjedatelja Harisa Silajdžića i Svetozara Mihajlovića, ministara i zamjenika ministara u Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, a potom je obavljeno imenovanje više parlamentarnih izaslanstava.

Na sjednicama domova usvojeni su: Zakon o državnoj himni Bosne i Hercegovine (od tri prijedloga, potrebnu većinu dobio je prvi prijedlog himne pod nazivom *Intermeço* - za ovaj je prijedlog glasovalo 26 zastupnika, 15 iz Federacije Bosne i Hercegovine i 11 iz Republike Srpske, dok je protiv bilo pet zastupnika), Zakon o telekomunikacijama, Okvirni zakon o privatizaciji poduzeća i banaka u Bosni i Hercegovini, Zakon o zrakoplovstvu Bosne i Hercegovine, Zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine, Zakon o reviziji institucija Bosne i Hercegovine, Zakon o imigraciji i azilu Bosne i Hercegovine, Zakon o izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine i raseljenim osobama u Bosni i Hercegovini, Zakon o financiranju političkih stranaka u Bosni i Hercegovini, Zakon o popuni upražnjenog mesta člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine, Zakon o trezoru institucija Bosne i Hercegovine, Zakon o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini, Zakon o postupku zaključivanja

i izvršenja međunarodnih ugovora, te je dana suglasnost za ratificiranje niza međunarodnih sporazuma i ugovora.

Utvrđen je i način postupka za donošenje zakona i drugih akata čiji predlagatelji nisu Vijeće ministara Bosne i Hercegovine i Predsjedništvo Bosne i Hercegovine. Također je odlučeno da se osnuje Privremeno tajništvo Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, a nakon toga je usvojena Odluka o ustroju Tajništva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Veoma bitno za rad domova bilo je usvajanje poslovnika Zastupničkoga doma i Doma naroda.

Početkom lipnja 2000. godine potvrđeno je imenovanje Spasoja Tuševljaka za predsjedatelja Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, kojega je četiri mjeseca kasnije na posljednjoj sjednici Zastupničkoga doma drugoga saziva na tome mjestu zamijenio Martin Raguž.

Drugi saziv uradio je mnogo više od prvoga, što se moglo i očekivati. Prihvaćen je veliki broj zakona, dana je suglasnost za ratifikaciju većeg broja sporazuma, ostvarena je uspješna suradnja s drugim institucijama vlasti u Bosni i Hercegovini, usvojeni su poslovniči obaju domova. Istina, bilo je i mnogo odbijenih prijedloga zakona, no s obzirom na specifičnosti državnog ustrojstva, tako nešto bilo je očekivano i potpuno razumljivo. U svakom slučaju, i formalno i suštinski, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine u te je dvije godine nastavila svoj razvojni put i pokazala se kao tijelo razvijene parlamentarne demokracije.

*Potpuno obnovljena zgrada
Parlamentarne skupštine
Bosne i Hercegovine*

TREĆI SAZIV PARLAMENTARNE SKUPŠTINE BOSNE I HERCEGOVINE (2000.-2002.)

Nakon izbora održanih u jesen 2000. godine najviše razloga za zadovoljstvo imala je SDP-Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine-Socijaldemokrati.

SDP je dobio devet zastupničkih mandata, i to osam iz Federacije Bosne i Hercegovine i jedno iz Republike Srpske. Jedno mjesto manje u Zastupničkom domu dobila je SDA, dok je SDS dobio šest mandata. Po pet zastupničkih mandata doobile su Stranka za BiH i HDZBiH, dok je dva mjeseta izborila PDPRS. Po jedno mjesto dobili su: NHI, SNSRS, DSPBiH, SPRS, DNZBiH, Koalicija SNSD – DSP i BPS.

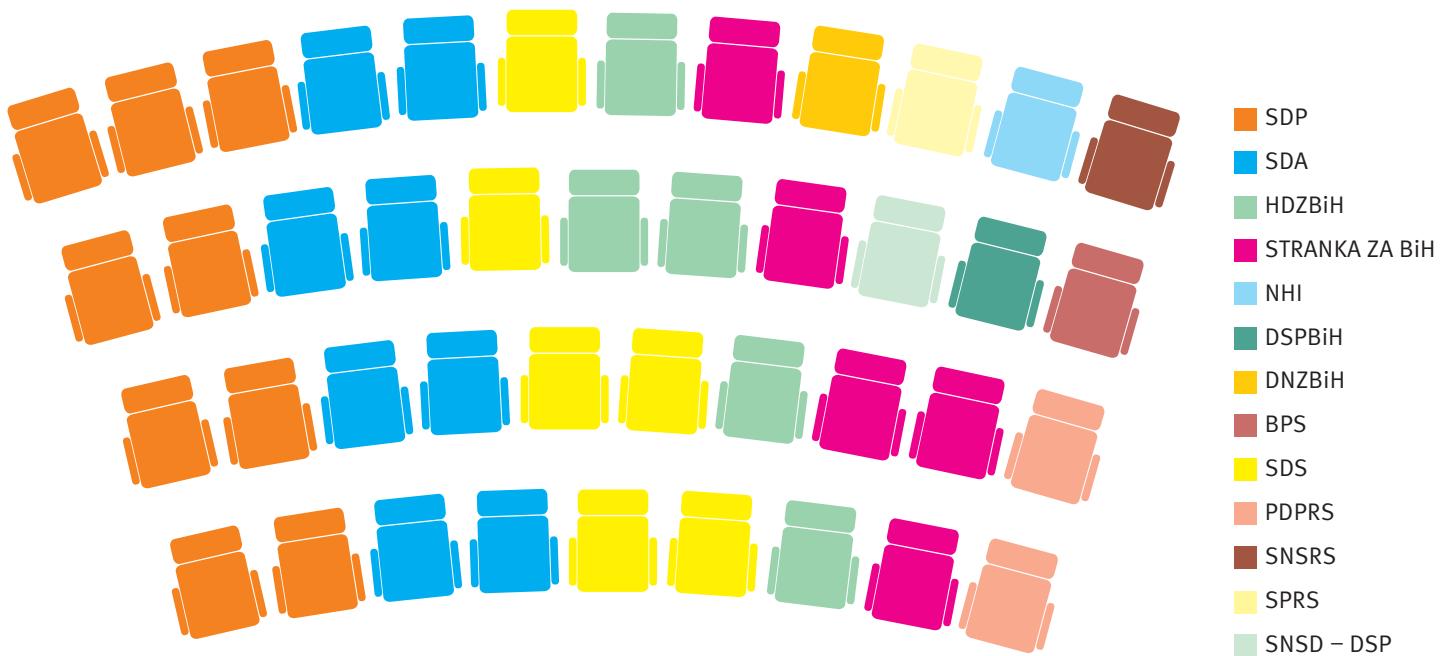
Na prvoj, konstituirajućoj sjednici Zastupničkoga doma za predsjedatelja i zamjenike predsjedatelja izabrani su: Sead Avdić, Željko Mirjanić i Mariofil Ljubić. Nakon toga je Božidar Matić, kandidat Alijanse za promjene, imenovan za predsjedatelja Vijeća ministara Bosne i Hercegovine.

Zanimljivo je da je prva sjednica Doma naroda održana tek 20. ožujka 2001. godine. Nakon što su formirani klubovi naroda, imenovani su predsjedatelji i zamjenici predsjedatelja: Ilija Šimić, Sejfudin Tokić i Nikola Špirić. Na ožujskim sjednicama obaju domova imenovani su članovi Predsjedništva Bosne i Hercegovine: Beriz Belkić iz bošnjačkoga naroda i Jozo Križanović iz hrvatskoga naroda.

U ovome je mandatu Zastupnički dom održao 32, a Dom naroda 25 sjednica.

Sjednice obaju domova održane u travnju i svibnju 2001. godine ostat će zapamćene po usvajanju većega broja prijedloga zakona u prvom čitanju (između ostalih Zakona o zastavi Bosne i Hercegovine, Zakona o grbu Bosne

Stranačka struktura Zastupničkog doma – saziv 2000.–2002.

i Hercegovine, Zakona o državnoj himni Bosne i Hercegovine te Zakona o Vanjskotrgovinskoj komori Bosne i Hercegovine). Osim toga, dana je suglasnost za ratificiranje većega broja sporazuma i ugovora (s Hrvatskom, Švicarskom i Grčkom).

Do ljetne stanke članovi Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine usvojili su više zakona: Zakon o zastavi Bosne i Hercegovine, Zakon o grbu Bosne i Hercegovine, Zakon o Državnoj graničnoj službi Bosne i Hercegovine, Zakon o slobodnim zonama u Bosni i Hercegovini i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o putnim ispravama Bosne i Hercegovine. Usvojen je i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine. Nakon što je Božidar Matić podnio ostavku, na 12. sjednici Zastupničkoga doma, održanoj 18. srpnja 2001. godine, predsjedateljem Vijeća ministara Bosne i Hercegovine imenovan je Zlatko Lagumđija. Od značaja je bilo i usvajanje Rezolucije o povjerenju i pomirbi u Bosni i Hercegovini i Rezolucije o gospodarskoj i socijalnoj politici u Bosni i Hercegovini.

Idućih mjeseci domovi su često zasjedali, obično s opsežnim dnevnim redom. Usvojen je veliki broj zakona, a među njima valja izdvojiti: Izborni zakon Bosne i Hercegovine, Zakon o arhivskoj građi i Arhivu Bosne i

Hercegovine, Zakon o osobnoj iskaznici državljana Bosne i Hercegovine, Zakon o središnjoj evidenciji i razmjeni podataka Bosne i Hercegovine, Zakon o prebivalištu i boravištu građana Bosne i Hercegovine kao i Zakon o namjeni i korištenju imovine koju je Bosna i Hercegovina dobila prema Sporazumu o pitanjima sukcesije bivše Jugoslavije. Dana je suglasnost za ratificiranje više sporazuma i ugovora (među njima se izdvajaju oni potpisani sa Sjedinjenim Američkim Državama i Ugovor o zajmu s Europskom bankom za obnovu i razvoj za projekt rekonstrukcije željeznica).

Pojedini prijedlozi zakona provlačili su se kroz više skupštinskih zasjedanja u posljednjim mjesecima 2001. godine, da bi na kraju nakon usuglašavanja ipak bili usvojeni: Zakon o Vanjskotrgovinskoj komori Bosne i Hercegovine, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o vanjskom dugu Bosne i Hercegovine, Zakon o industrijskom vlasništvu u Bosni i Hercegovini, Zakon o međunarodnom i međuentitetskom cestovnom prijevozu te Zakon o udružama i zakladama Bosne i Hercegovine.

Osim toga, jednoglasno je donesena Odluka o izmjeni Poslovnika Zastupničkoga doma te usvojene Rezolucija o nestalim osobama u Bosni i Hercegovini i Rezolucija o opredijeljenosti Bosne i Hercegovine za prijam u punopravno članstvo Vijeća Europe. U prva dva mjeseca 2002. godine najveća pozornost poklonjena je onim prijedlozima zakona koji nisu dobili potporu krajem protekle godine. Nakon rada u povjerenstvima i usuglašavanja usvojeni su: Zakon o deminiranju u Bosni i Hercegovini, Zakon o osnivanju Instituta za akreditiranje Bosne i Hercegovine, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o carinskoj politici Bosne i Hercegovine, Zakon o slobodnim zonama u Bosni i Hercegovini kao i Zakon o državnoj službi u institucijama Bosne i Hercegovine. Uz to su zastupnici i izaslanici dali suglasnost za ratificiranje većega broja sporazuma, ugovora i konvencija (s Italijom, Austrijom, Slovenijom, Hrvatskom, Ujedinjenim narodima, Švicarskom, Mađarskom i Kuvajtom).

Tijekom 2002. godine parlamentarni život bio je veoma bogat i po brojnosti sjednica i po raznovrsnosti pitanja o kojima se raspravljalo. Održano je nekoliko sjednica domova Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, koje su rezultirale usvajanjem Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima u Bosni i Hercegovini, Zakona o uporabi i korištenju znaka Crvenog krsta/križa Bosne i Hercegovine, Zakona o Pravobraniteljstvu Bosne i Hercegovine, Zakona o zaštiti potrošača Bosne i Hercegovine, Zakona o državnoj upravi Bosne i Hercegovine, Zakona o Agenciji za informacije i zaštitu Bosne i Hercegovine, Zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina, Zakona o državnoj službi u institucijama Bosne i Hercegovine, Zakona o Ombudsmanu Bosne i

Hercegovine, Zakona o koncesijama Bosne i Hercegovine, Zakona o Javnom radiotelevizijskom servisu Bosne i Hercegovine, Zakona o Sudu Bosne i Hercegovine, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o industrijskom vlasništvu u Bosni i Hercegovini, Zakona o odličjima, Zakona o uporabi i zaštiti naziva Bosne i Hercegovine, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zrakoplovstvu Bosne i Hercegovine, Zakona o gradu Sarajevu - glavnom gradu Bosne i Hercegovine, Zakona o veterinarstvu Bosne i Hercegovine, te Zakona o zadrugama. Dana je suglasnost za ratificiranje više sporazuma i ugovora (najvažnija su bila dva sporazuma o razvojnem kreditu s Međunarodnom asocijacijom za razvoj koji su se odnosili na gospodarski sektor odnosno prilagodbu poslovnog okruženja). Usvojeno je i nekoliko rezolucija, a među njima možemo izdvojiti: Rezoluciju o mladima u Bosni i Hercegovini i Rezoluciju o jamčenju ljudskih prava građanima Bosne i Hercegovine.

Na 22. sjednici Zastupničkoga doma od 15. ožujka 2002. godine odbreno je imenovanje Dragana Mikerevića predsjedateljem Vijeća ministara

Treći saziv Zastupničkoga doma

*Izaslanici trećega saziva Doma naroda
daju prisegu*

Bosne i Hercegovine. Ipak, nesumnjivo najvažniji pomak ostvaren je na sjednici Zastupničkoga doma kada je jedina točka dnevnoga reda bila rasprava o provedbi Odluke Ustavnoga suda Bosne i Hercegovine o konstitutivnosti bošnjačkog, hrvatskog i srpskog naroda i njihova jednakopravnost na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine, koju su, kao konačnu i obvezujuću, entitetske skupštine morale dosljedno provesti.

Međutim, neki prijedlozi zakona nisu naišli na potporu zastupnika ili izaslanika, te su upućeni na daljnja usuglašavanja. Takav je slučaj bio s: Prijedlogom zakona o statistici, Prijedlogom zakona o blagdanima Bosne i Hercegovine, Prijedlogom zakona o Visokom sudbenom i tužiteljskom vijeću Bosne i Hercegovine, kao i Prijedlogom zakona o zrakoplovstvu Bosne i Hercegovine. Prijedlog zakona o ravnopravnosti spolova nije dobio entitetsku većinu te je upućen na usuglašavanje. Isto je bilo i s Prijedlogom zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu.

Ovaj je saziv s mnogo usvojenih zakona potvrđio uzlaznu putanju u razvoju Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Upravo zahvaljujući

uspješnosti u radu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine izraženoj kroz usvajanje zaključaka o obveznoj konstitutivnosti naroda na cijelome teritoriju naše zemlje, usvajanje nekoliko značajnih rezolucija, usvajanje brojnih kvalitetnih i potrebnih zakona, građani Bosne i Hercegovine imali su mnogo razloga za optimizam. Tome je svakako doprinijela i činjenica da sjednice obaju domova nisu bile obilježene teškim riječima i međunacionalnim nesuglasicama, već je na njima prevladavao duh suradnje i želje da se postigne što je moguće više.

Optimizmu je doprinosila i relativno povoljna socijalno-gospodarska slika u cijeloj državi. Zbog svega toga može se konstatirati da je ovo bilo dinamično razdoblje kako u poslijeratnom razvoju Bosne i Hercegovine tako i u razvoju Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine k učinkovitoj državnoj instituciji. Nakon što je u ranijem razdoblju Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine prevladala brojne prepreke i izazove, sada je mogla nastaviti svoj razvoj, praćena sve većim očekivanjima cjelokupne bosanskohercegovačke javnosti.

ČETVRTI SAZIV

PARLAMENTARNE SKUPŠTINE

BOSNE I HERCEGOVINE

(2002.-2006.)

Nakon izbora održanih u jesen 2002. godine, 10 mesta u Zastupničkom domu dobila je SDA. Stranka za Bosnu i Hercegovinu dobila je šest mandata. Nešto slabiji izborni rezultat postigao je SDS s pet mandata. Isti broj mandata dobila je koalicija HDZ – Demokršćani. Četiri mesta u Zastupničkom domu osvojio je SDPBiH. S liste SNSD-a izabrana su tri kandidata, dok je PDPRS dobio dva mandata. Po jedan mandat osvojili su: NHI, DNZBiH, Ekonomski blok HDU – Za boljšak, BOSS, SPUBiH, SPRS te SRSRS.

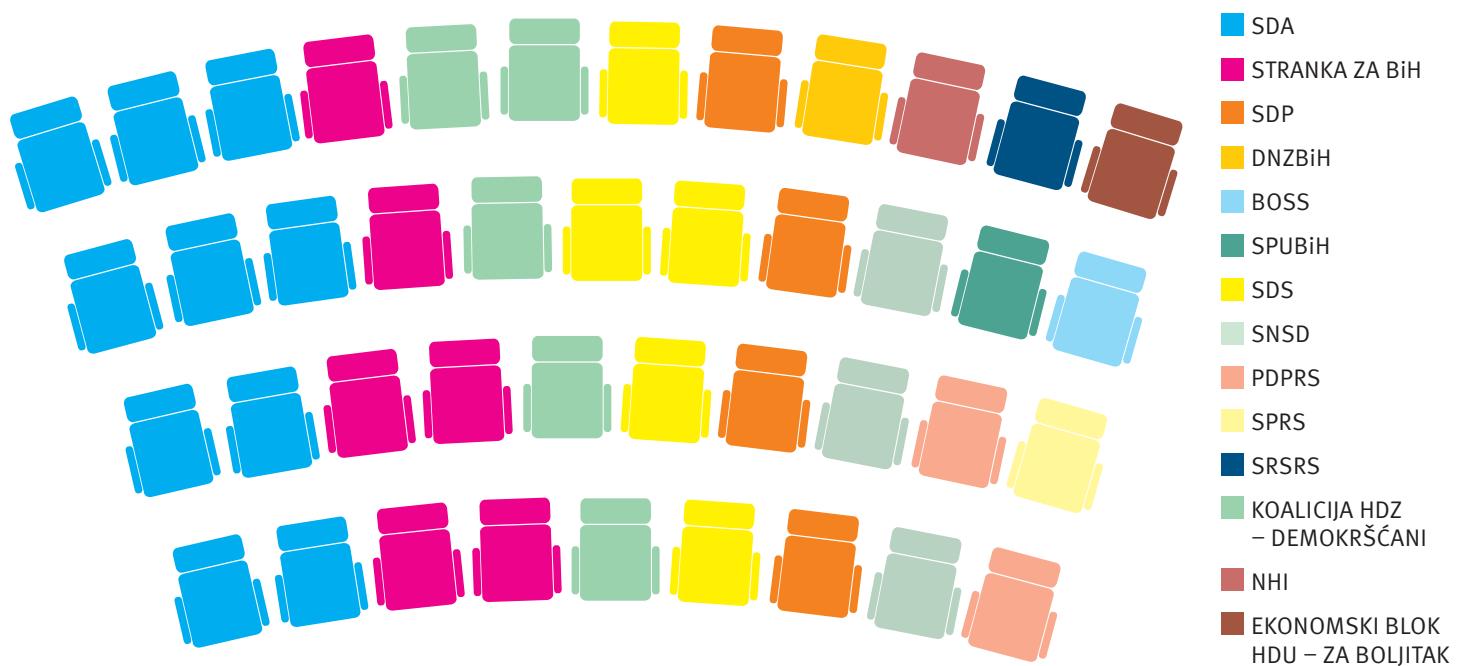
Jedna od osobenosti ovoga saziva Zastupničkoga doma bio je i veliki broj zastupnika koji su napuštali stranke ili koalicije kojima su do tada pripadali, postajući neovisni zastupnici.

Za predsjedatelja i zamjenike predsjedatelja Zastupničkoga doma izabrani su: Šefik Džaferović, Borislav Paravac i Bariša Čolak. Ubrzo nakon toga Borislava Paravca, koji je imenovan za člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine, zamijenio je Nikola Špirić, a Barišu Čolaka, koji je imenovan za ministra u Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, zamijenio je Martin Raguž.

Za predsjedatelja i zamjenike predsjedatelja Doma naroda izabrani su: Velimir Jukić, Mustafa Pamuk i Goran Milojević.

Za razliku od prethodnih saziva kada je mandat zastupnika i izaslanika trajao dvije, sada je njihov mandat prodljen na četiri godine. Stoga ne iznenađuje što je Zastupnički dom održao čak 85, dok je Dom naroda održao 63 sjednice. Na petoj sjednici Zastupničkoga doma, održanoj 23. prosinca 2002. godine, potvrđeno je imenovanje Adnana Terzića predsjedateljem Vijeća ministara Bosne i Hercegovine.

Stranačka struktura Zastupničkog doma – saziv 2002.–2006.

U 2003. godini zastupnici i izaslanici usvojili su veliki broj prijedloga zakona, od kojih valja izdvojiti: Zakon o uvozu i izvozu oružja i vojne opreme, Zakon o ministarstvima i drugim tijelima uprave Bosne i Hercegovine, Zakon o Agenciji za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Zakon o ovršnom postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine, Zakon o odličjima Bosne i Hercegovine, Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Prijelazni zakon o spajanju carinskih uprava i osnivanju Uprave za neizravno oporezivanje, Zakon o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, Zakon o komunikacijama, Zakon o sustavu neizravnog oporezivanja u Bosni i Hercegovini, Zakon o sudskim pristojbama u postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine te Zakon o zrakoplovstvu Bosne i Hercegovine. Usvojeni su i zakoni koje je nametnuo visoki predstavnik: Zakon o izmjeni Zakona o državljanstvu Bosne i Hercegovine, Zakon o kaznenom postupku Bosne i Hercegovine, Kazneni zakon Bosne i Hercegovine, Zakon o sudbenoj policiji, Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka.

U ovome su razdoblju zastupnici i izaslanici prihvatali više izmjena i dopuna ranije donesenih zakona. Među njima ističemo: Zakon o izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine i raseljenim osobama u Bosni i Hercegovini; Zakon o

međunarodnom i međuentitetskom cestovnom prijevozu; Zakon o Centralnoj banci Bosne i Hercegovine; Zakon o prijenosu, regulatoru i operateru sustava električne energije; Zakon o politici izravnih stranih ulaganja u Bosne i Hercegovine; Zakon o slobodnim zonama u Bosni i Hercegovini, Zakon o udruženjima i zakladama Bosne i Hercegovine, Zakon o uvozu i izvozu oružja i vojne opreme, Zakon o državnoj službi u institucijama Bosne i Hercegovine, Izborni zakon Bosne i Hercegovine i Zakon o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine. Dana je suglasnost za ratificiranje velikoga broja raznih sporazuma, ugovora, konvencija, protokola i memoranduma (najviše problema izazvalo je ratificiranje Sporazuma između Bosne i Hercegovine i Sjedinjenih Američkih Država u vezi s predajom osoba Međunarodnom kaznenom sudu, ali je nakon dulje rasprave dana suglasnost i za njegovo ratificiranje).

Od drugih značajnih momenata valja izdvojiti: usvajanje Plana mjera i radnji na poboljšanju sigurnosne situacije u Bosni i Hercegovini (s tim je bilo povezano i podržavanje dokumenta "Sigurnosna politika Bosne i Hercegovine" koji je dostavilo Predsjedništvo Bosne i Hercegovine), dugotrajne rasprave o Koridoru V-c, rasprave o slučaju tzv. državnog udara, što je za posljedicu imalo i osnivanje povjerenstva za ispitivanje ovoga slučaja, te imenovanje ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine. Od najvećeg je značaja bilo usvajanje Zakona o obrani Bosne i Hercegovine potkraj 2003. godine.

Sjednice obaju domova održane u 2004. godini obilovale su usvajanjem brojnih zakona, od kojih izdvajamo: Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini; Zakon o Obavještajno-sigurnosnoj agenciji Bosne i Hercegovine; Zakon o policijskim službenicima Bosne i Hercegovine; Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini; Zakon o osnivanju Kompanije za prijenos električne energije; Zakon o važnosti javnih isprava; Zakon o Visokom sudbenom i tužiteljskom vijeću Bosne i Hercegovine; Zakon o računovodstvu i reviziji Bosne i Hercegovine, Zakon o vanjskotrgovinskoj politici Bosne i Hercegovine; Zakon o Javnom radiotelevizijskom servisu Bosne i Hercegovine; Zakon o carinskoj politici Bosne i Hercegovine; Zakon o Državnoj graničnoj službi Bosne i Hercegovine; Zakon o financiranju institucija Bosne i Hercegovine; Zakon o porezu na dodanu vrijednost; Zakon o porezu na promet proizvoda i usluga kao i Zakon o trošaricama. K tomu su usvojene izmjene i dopune niza ranije usvojenih zakona.

U istom su razdoblju oba doma dala suglasnost za niz sporazuma, ugovora, konvencija, protokola i memoranduma (najčešće gospodarski ugovori s europskim državama te nekoliko kreditnih sporazuma s Europskom bankom za obnovu i razvoj). Od ostalih događanja valja izdvojiti česte rasprave o

načinima zaštite domaće proizvodnje (planovi u sklopu projekta "Kupujmo domaće"), nastavak razgovara o Koridoru V-c, zatim rasprave o nužnosti reformi u Bosni i Hercegovini kao i o potrebi uravnoteženosti kadrova u institucijama Bosne i Hercegovine po nacionalnom principu.

Ipak, ono što je obilježilo parlamentarni život u ovome razdoblju i čemu je posvećeno najviše vremena jest reforma obrane, i to donošenjem Zakona o obrani, imenovanjem prvog ministra obrane Bosne i Hercegovine (čime je Vijeće ministara Bosne i Hercegovine prošireno na devet ministarstava) i potvrđivanjem imenovanja kandidata na generalske položaje u Oružanim snagama Bosne i Hercegovine, što je uspješno obavljeno do polovice 2004. godine. Treba izdvojiti usvajanje Izjave o ispunjavanju obveza Bosne i Hercegovine iz Studije izvodivosti radi započinjanja pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju s Europskom unijom.

U vremenu do kraja ovoga mandata parlamentarnu proceduru uspješno su prošli i usvojeni su: Zakon o poštama Bosne i Hercegovine; Zakon o konkurenciji te Zakon o željeznicama Bosne i Hercegovine. Treba spomenuti i

Intoniranje himne pred početak sjednice četvrтoga saziva Zastupničkog doma

Hol u prizemlju zgrade Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine

usvajanje izmjena i dopuna ranije usvojenih zakona: Zakona o Centralnoj banci Bosne i Hercegovine; Zakona o radu u institucijama Bosne i Hercegovine; Zakona o Državnoj agenciji za istrage i zaštitu; Zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina; Zakona o porezu na dodanu vrijednost, Zakona o zaštiti tajnih podataka; Zakona o osnovama sigurnosti prometa na cestama u Bosni i Hercegovini; Zakona o postupku prisilne naplate neizravnih poreza u Bosni i Hercegovini; Zakona o Upravi za neizravno oporezivanje; Zakona o službi u Oružanim snagam Bosne i Hercegovine; Zakona o Javnom RTV servisu Bosne i Hercegovine; Zakona o zaštiti potrošača Bosne i Hercegovine; Zakona o izmirenju obveza po osnovi računa stare devizne štednje; Zakona o klasifikaciji djelatnosti u Bosni i Hercegovini; Zakona o zaštiti tajnih podataka i Zakona o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini.

Aktualnost pitanja angažiranja Oružanih snaga Bosne i Hercegovine u mirovnim misijama također je zaokupljala pozornost članova obaju domova. Dana je suglasnost za ratificiranje većega broja raznih sporazuma, ugovora, konvencija i memoranduma s državama, bankama i kreditnim zavodima. Članom Predsjedništva Bosne i Hercegovine iz hrvatskoga naroda imenovan je Ivo Miro Jović.

U tome vremenu vođene su zanimljive rasprave na sjednicama o izdavanju i izgledu putovnica i registarskih pločica automobila. Brojne polemike izazvali

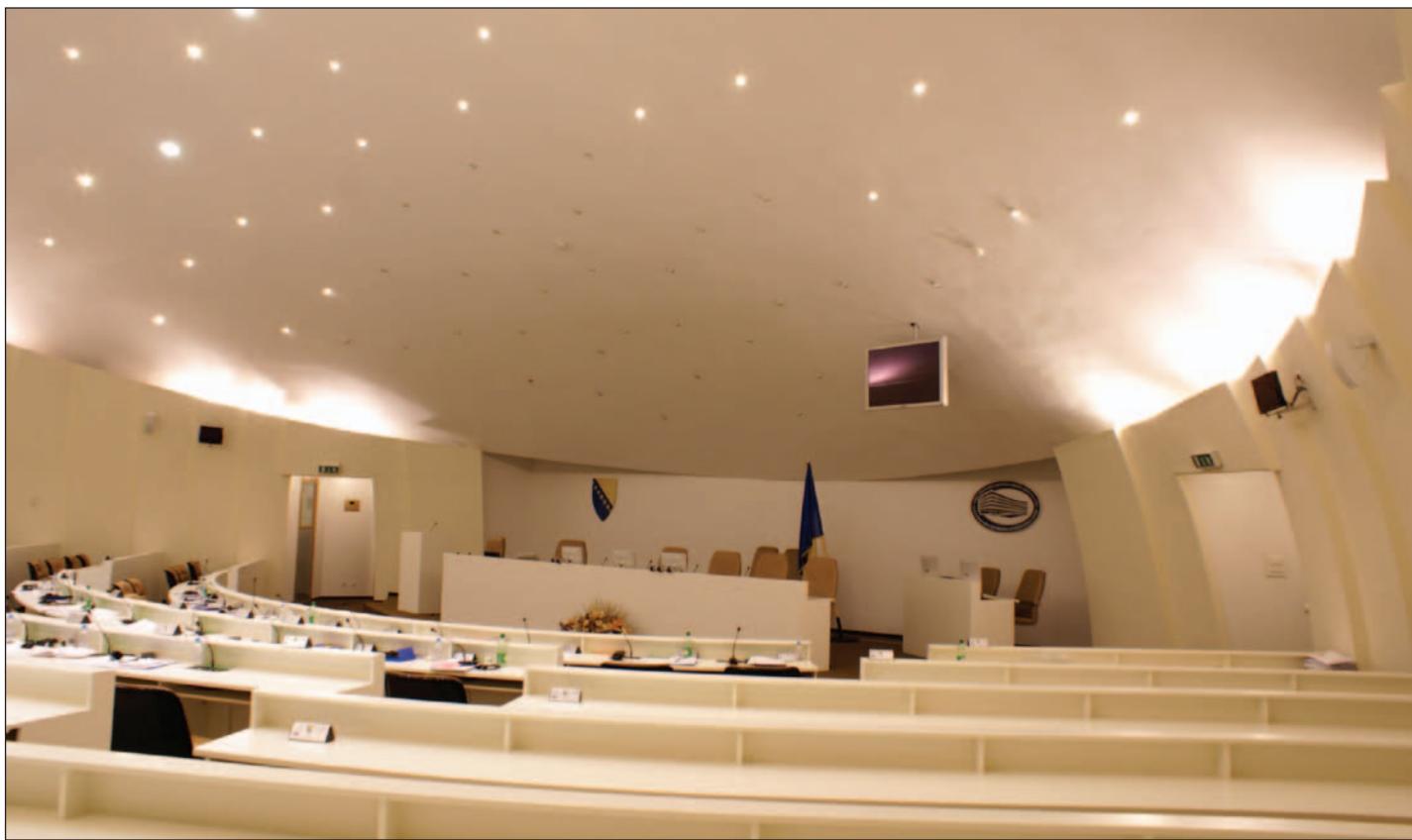
su i analiza vanjskotrgovinskog deficitu naše zemlje, s posebnim osvrtom na analizu rezultata odluke Vijeća ministara o privremenoj obustavi nulte carinske stope po ugovoru o slobodnoj trgovini sa Srbijom i Crnom Gorom odnosno Hrvatskom, Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, donacije koje je Bosna i Hercegovina dobila u razdoblju od 1996. do 2005. godine, a nakon burnih rasprava usvojena je i Rezolucija o antifašizmu.

Među ostalim parlamentarnim uspjesima mogu se navesti usvajanje: Odluke o prihvaćanju Sporazuma o preustroju policijskih struktura u Bosni i Hercegovini, Odluke o ustrojstvu Tajništva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, Odluke o osnivanju Vijeća nacionalnih manjina Bosne i Hercegovine i Dokumenta o politici dodjele koncesija u Bosni i Hercegovini. Valja istaknuti i odbijanje Informacije o pravnim učincima uvođenja poreza na dodanu vrijednost za razdoblje siječanj-ožujak 2006. godine. Prilična je pozornost poklonjena aktivnostima Obavještajno-sigurnosne agencije Bosne i Hercegovine, sudjelovanju Oružanih snaga Bosne i Hercegovine u mirovnim operacijama, Koridoru V-c i Javnom RTV sustavu.

Ono što je obilježilo parlamentarni život u 2006. godini bio je pokušaj ustavne reforme koncem travnja (travanjski paket ustavnih promjena). Tome je prethodio sporazum šest političkih stranaka (SDA, SDPBiH, SDS, HDZ, SNSD i PDP) potpisani 18. ožujka. Temeljem toga sporazuma Predsjedništvo Bosne i Hercegovine utvrdilo je Prijedlog amandmana na Ustav Bosne i

*Zasjedanje četvrтoga saziva
Doma naroda*

*Od 2004. godine sjednice četvrtega
saziva počele su se održavati
u obnovljenoj Bijeloj dvorani*

Hercegovine i dostavilo ga u parlamentarnu proceduru. Prema ocjeni mnogih, bio je to najznačajniji politički događaj u Bosni i Hercegovini nakon potpisivanja *Daytonskog sporazuma*. Cilj ove ustavne reforme bio je uspostaviti učinkovitije i racionalnije državne institucije na putu naše zemlje prema članstvu u Europskoj uniji i NATO-u. Rasprava o tome vođena je na sjednici Zastupničkoga doma, održanoj 25. i 26. travnja. Prvoga dana sjednica je trajala čak do 2 sata poslije ponoći, dok je nastavak uslijedio sutra u poslijepodnevnim satima. Na kraju nakon brojnih izlaganja, replika i iznošenja stavova klubova i zastupnika, obavljeno je glasovanje, pri čemu je za usvajanje amandmana glasovalo 26, dok je protiv bilo 16 zastupnika. Amandmani nisu usvojeni, jer je za njihovo usvajanje potrebna dvotrećinska većina.

Četvrti saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine uradio je mnogo s aspekta provedbe ustavnih funkcija na rješavanju nagomilanih problema. Nesumnjivo, najvažnije je bilo usvajanje Zakona o obrani Bosne i Hercegovine, u sklopu reforme oružanih snaga, kao i početak reforme policijskih snaga u Bosni i Hercegovini, koja je svoj epilog doživjela nešto kasnije, u sljedećem sazivu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. K tomu, pozornost zaslzuje i pokušaj ustavne reforme, koja je doživjela svoj neuspjeh na zasjedanjima koncem travnja 2006. godine.

PETI SAZIV PARLAMENTARNE SKUPŠTINE BOSNE I HERCEGOVINE (2006.-2010.)

Nakon izbora održanih početkom listopada 2006. godine, devet zastupničkih mesta u Zastupničkom domu dobila je SDA, dok je Stranka za Bosnu i Hercegovinu također postigla odličan izborni rezultat dobivši osam mandata. Najbolji izborni rezultat u Republici Srpskoj postigao je SNSD dobivši sedam mesta.

SDPBiH dobio je pet mandata u Zastupničkom domu, dok su tri mesta pripala HDZ – Hrvatskoj koaliciji – HNZ. Isti broj mandata dobio je i SDS.

S liste Hrvatsko zajedništvo (HDZ 1990 HZ-HSS- HKDU-HDU-Demokršćani) izabrana su dvojica kandidata, dok su po jedno mjesto dobili: PDPRS, DNZBiH, Narodna stranka Radom za boljšitak, DNS i BPS.

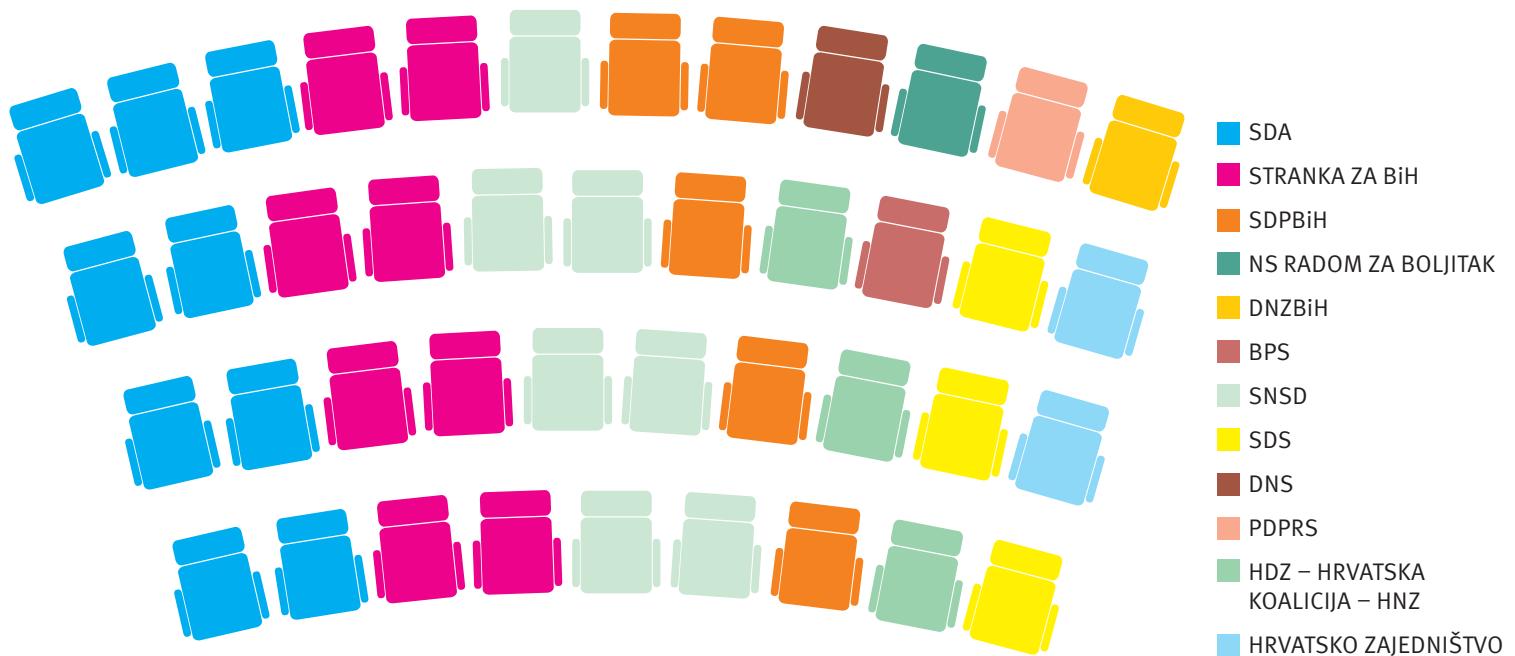
Za članove Kolegija Zastupničkoga doma, koji čine predsjedatelj i dva zamjenika, izabrani su: Milorad Živković, Niko Lozančić i Beriz Belkić.

Kako je i utvrđeno Ustavom, u određenom roku obavljeno je i delegiranje u Dom naroda. U Kolegij Doma naroda

Kolegij petoga saziva Zastupničkog doma

Stranačka struktura Zastupničkog doma – saziv 2006.–2010.

izabrani su: Sulejman Tihić, Mladen Ivanić (kojega je 2009. godine zamijenila Dušanka Majkić, jer je PDP prešao u oporbu) i Ilija Filipović.

*Izaslanici petoga saziva Doma naroda
prigodom intoniranja himne*

*Zasjedanje petoga saziva
Zastupničkog doma*

U ovom mandatu održane su 83 sjednice Zastupničkoga doma i 49 sjednica Doma naroda. Uz redovit parlamentarni rad, članovi obaju domova angažirani su i u brojnim povjerenstvima, s ciljem što bržeg i učinkovitijeg rada koji će pridonijeti bržem usvajanju zakona i drugih akata potrebnih za ispunjavanje europskih standarda i približavanje naše zemlje euro-atlantskim integracijama.

Velikim uspjehom može se smatrati potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s Europskom unijom, kao jednim od koraka na putu k punopravnom članstvu u Europskoj uniji. U tom je procesu veoma važnu ulogu imala Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, koja je u listopadu 2008. godine dala suglasnost za ratificiranje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s Europskom unijom.

Kada je riječ o ovome sazivu državnoga parlamenta, ne smije se zaobići ni usvajanje zakona o policijskim strukturama u Bosni i Hercegovini, čime je okončana i reforma policijskih snaga u našoj zemlji. Valja istaknuti i usvajanje Amandmana I. na Ustav Bosne i Hercegovine. K tomu, veliku pozornost zastupnika i izaslanika i dalje je zaokupljalo pitanje zaštite domaće proizvodnje.

* * *

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je za desetljeće i pol koliko postoji prešla dugačak put, od institucije za koju je u početku bio uspjeh samo okupljanje izabralih zastupnika i izaslanika, preko manje ili više učinkovitog rada, pa sve do danas kada se od nje očekuje donošenje zakona koji će omogućiti bolji život svih građana Bosne i Hercegovine, bez obzira na njihovu nacionalnu ili vjersku pripadnost, kao i približavanje Europskoj uniji.

Značajnu ulogu u radu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u ovome razdoblju imao je Ured visokog predstavnika. Visoki predstavnik nemetnuo je jedan broj zakona, koji su naknadno razmatrani i potvrđivani u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine.

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine za ovih je petnaestak godina opravdala svoje postojanje provedbom brojnih funkcija koje ima prema Aneksu 4. Mirovnoga sporazuma. U budućnosti se pred Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine postavljaju zahtjevi i zadaci za jačanje državne vlasti, razvoj i stabilizaciju našega društva i bržu provedbu reformi na putu euro-atlantskih integracija.

*Rotacija predsjedatelja
u Kolegiju Doma naroda*

Mr. sc. Aranđel Smiljanić

NA PUTU EURO-ATLANTSKE INTEGRACIJE

Proces europskih integracija zahtijeva sveobuhvatnu prilagodbu politika, institucionalnog okvira i pravnog sustava s ciljem dosezanja europskih standarda na svim područjima. Perspektiva članstva u Europskoj uniji iznimno je snažan poticaj za nastavak već započetih reformi u Bosni i Hercegovini i pokretač procesa koji treba omogućiti stvaranje ekonomske, pravne, organizacijske i socijalne strukture sposobne za djelovanje u skladu s pravilima Europske unije. Vodeća uloga Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u procesu europskih integracija ogleda se u njezinoj zakonodavnoj aktivnosti u prijenosu pravne stečevine Europske unije, kao i u informativnoj aktivnosti radi uspostavljanja što prisnijeg odnosa s građanima, promicanja europskih vrijednosti i pridobivanja javnoga mnijenja.

Prvi značajniji korak u približavanju Bosne i Hercegovine europskim integracijama je prijam u Vijeće Europe. Na temelju zahtjeva za članstvo, podnesenog 1995. godine, višegodišnjeg statusa specijalnog gosta i ispunjenja potrebnih uvjeta, Bosna i Hercegovina primljena je u članstvo najstarije europske institucije 24. travnja 2002. godine.

Tražeći načine jačanja regionalne suradnje i uključenja zemalja jugoistočne Europe, među kojima i Bosne i Hercegovine, u europske integracije, Europska unija je na posebnom zasjedanju ministara vanjskih poslova, predstavnika međunarodnih organizacija, institucija i regionalnih inicijativa u Kölnu 10. lipnja 1999. godine uspostavila Pakt o stabilnosti za jugoistočnu Europu, koji je političku potvrdu dobio na samitu u Sarajevu 30. srpnja iste godine, kada je državama regije obećana perspektiva euro-atlantskoga puta. Pakt o stabilnosti za jugoistočnu Europu prihvaćen je u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine kao projekt mira, stabilnosti i organiziranog uključivanja u europske integracijske tokove, na dobrobit svih država, naroda i građana u regiji.

Rezolucijom o europskim integracijama i Paktu o stabilnosti za jugoistočnu Europu, koju je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine usvojila srpnja 1999. godine, u potpunosti se naglašava značaj kontinuiranog, organiziranog i argumentiranog razgovora i najšireg dijaloga o europskoj budućnosti Bosne i Hercegovine. Na sastanku u Sofiji 27. veljače 2008. godine izvršena je primo-predaja ovlasti s Pakta o stabilnosti na Vijeće za regionalnu suradnju (*Regional Cooperation Council* - RCC), čime je dovršen proces afirmacije načela regionalnog vlasništva.

Specijalni odnosi Bosne i Hercegovine i Europske unije uspostavljeni su Deklaracijom Europske unije o Bosni i Hercegovini iz 1998. godine. Prvim sastankom Izaslanstva Parlamentarne skupštine i predstavnika Europskoga parlamenta u Strasbourg, na kojem su izraženi zajednički interesi za uključivanje Bosne i Hercegovine u europske integracije, intenzivira se politički dijalog Bosne i Hercegovine i Europske unije kao dio projekta za stabilnost i pridruživanje Europskoj uniji. Naime, još u svibnju 1999. godine, na prijedlog Europske komisije, Europska je unija usvojila dugoročnu politiku za Bosnu i Hercegovinu i ostale zemlje regije (Republiku Albaniju, Republiku Hrvatsku, Republiku Makedoniju i tadašnju Saveznu Republiku Jugoslaviju), pod

*Svečanost u povodu prijama
Bosne i Hercegovine u Vijeće Europe
24. travnja 2002. godine*

Samit održan u Sarajevu 30. srpnja 1999. godine, kojemu su nazočili najviši svjetski, europski i regionalni dužnosnici, dao je političku potvrdu Paktu o stabilnosti

nazivom Proces stabilizacije i pridruživanja za jugoistočnu Europu. Time se mijenja dotadašnja politika prema ovome dijelu Europe, a nova politika predviđa sklapanje sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju kojima zemlje stječu status pridružene članice Europske unije. Svim zemljama uključenim u proces stabilizacije i pridruživanja, među kojima i Bosni i Hercegovini, Europsko vijeće je na sastanku u Santa Maria da Feirai 19. i 20. lipnja 2000. godine dodijelilo status potencijalnog kandidata za članstvo u Europskoj uniji. Sastanak na vrhu, koji je održan 24. studenoga iste godine u Zagrebu, stavio je pečat na proces stabilizacije i pridruživanja, jer je na njemu podcrtana spremnost zemalja regije za provođenje potrebnih reformi u kontekstu europskih integracija. Solunski samit o Zapadnom Balkanu, održan u lipnju 2003. godine, potvrdio je i ojačao potporu Europske unije europskoj perspektivi zemalja ove regije.

Istodobno Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, usvajanjem zaključaka u travnju 2003. godine, prema kojima postoji potpuni politički

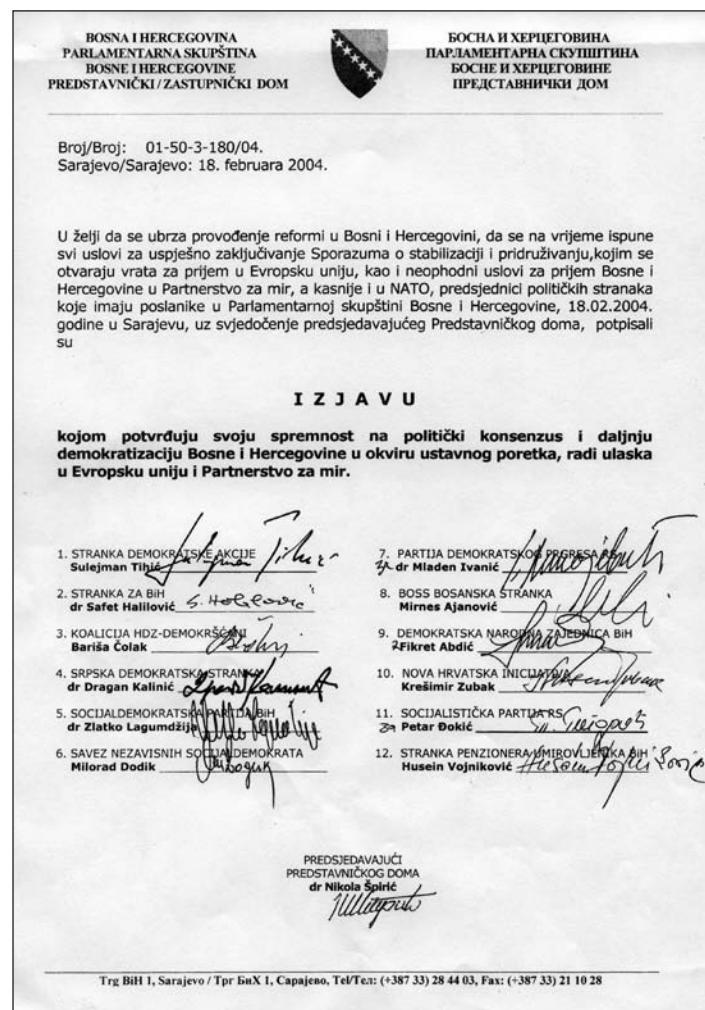
konsenzus o pristupanju Bosne i Hercegovine Europskoj uniji, taj proces definira kao najveći mogući prioritet. Osnovni pravci i aktivnosti vanjske politike podrazumijevaju daljnje približavanje i institucionalizaciju odnosa s Europskom unijom u skladu s procesom stabilizacije i pridruživanja. Deset mjeseci kasnije (18. veljače 2004.) i najviši predstavnici 12 političkih stranaka zastupljenih u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine potpisuju zajedničku izjavu kojom potvrđuju svoju spremnost na politički konsenzus i daljnju demokratizaciju Bosne i Hercegovine u okviru ustavnog porekla, radi ulaska u Europsku uniju i Partnerstvo za mir.

U regionalnom kontekstu, vodeći se procesom stabilizacije i pridruživanja, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine sudjeluje na sjednicama COSAP-a (Konferencija parlamentarnih odbora za europske integracije država obuhvaćenih procesom stabilizacije i pridruživanja). Cilj ovih skupova jest redovita razmjena stечenih iskustava i stavova o pitanjima koja se tiču procesa stabilizacije i pridruživanja zemalja u regiji. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, njezino izaslanstvo i radna povjerenstva vrlo djelatno sudjeluju u ostvarivanju bilateralne i multilateralne suradnje, osobito sa susjednim zemljama te ostalim zemljama u regiji i Europi.

Pregovori o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju između Bosne i Hercegovine i Europske unije službeno su otvoreni

u studenome 2005. godine. Istim potrebu za prihvaćanjem i razumijevanjem procesa ubrzavanja europskih integracija u političkome životu i u javnosti kao najcijelovitijeg razvojnog projekta u koji trebaju biti uključene sve snage bosanskohercegovačkog društva, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine usvojila je 2008. godine Rezoluciju o ubrzavanju procesa pristupanja Bosne i Hercegovine u članstvo Europske unije.

Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju Bosne i Hercegovine i Europske unije u srpnju 2008. godine Bosna i Hercegovina stupila je u

*Zajedničkom izjavom potpisanim
18. veljače 2004. godine čelnici svih
političkih stranaka zastupljenih u
Parlamentarnoj skupštini Bosne i
Hercegovine potvrdili su zajedničku
potporu ulasku Bosne i Hercegovine u
Europsku uniju i Partnerstvo za mir*

prvi ugovorni odnos s Europskom unijom. Oba doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine su u listopadu iste godine dala suglasnost za ratifikaciju Sporazuma. Na taj je način otvoreno novo poglavlje u odnosima s Europskom unijom, a realizacija potpisanih sporazuma nije samo važan korak za Bosnu i Hercegovinu u dalnjim naporima približavanja europskim integracijama nego istodobno i velika odgovornost.

Radi primjene i provedbe potписанog sporazuma i uključivanja zemlje u punopravno članstvo Europske unije, nužno je provesti sveobuhvatnu reformu, u čemu je uloga Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine ogromna. Kao državno zakonodavno tijelo, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine daje puni doprinos ubrzanju usklađivanja bosanskohercegovačkoga zakonodavstva s pravnom stečevinom Europske unije (*acquis communautaire*) kao i jačanju institucija koje će provoditi usvojene propise. Također je izražena spremnost za puni doprinos ispunjavanju političkih kriterija, čime će Bosna i Hercegovina potvrditi opredijeljenost za poštivanje temeljnih vrijednosti na kojima djeluje Europska unija. O svim pitanjima vezanim uz proces pristupanja Bosne i Hercegovine u članstvo Europske unije kontinuirano se vode

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Bosne i Hercegovine i Europske unije parafiran je 4. prosinca 2007. u Velikoj dvorani zgrade Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, a potписан 16. lipnja 2008. godine u Luxembourgu

rasprave u stalnim i zajedničkim povjerenstvima obaju domova Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

Novi zamah europskoj perspektivi Bosne i Hercegovine i ostalih zemalja regije dao je sastanak na visokoj razini zemalja Europske unije i zapadnog Balkana, održan 2. lipnja 2010. godine u zgradi u Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Biti domaćinom ovakovome *summitu* za Bosnu i Hercegovinu značilo je još jednu potvrdu i ohrabrenje u njezinim naporima da provođenjem potrebnih reformi u doglednoj budućnosti podnese zahtjev za članstvo, a potom i postane članicom Europske unije.

Još jedan vanjskopolitički prioritet jest članstvo u NATO-u, s čime se slaže najveći dio bosanskohercegovačke javnosti. Zemlje koje žele ući u ovu vojnopolitičku asocijaciju moraju provesti političke, demokratske i vojne reforme, te imati dobre odnose sa svojim susjedima, što se u velikoj mjeri podudara s reformskim koracima što ih diktira napredak k europskim integracijama. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine donijela je cijeli niz bitnih zakona iz područja obrane, a upravo je u ovoj sferi postignut možda i najveći reformski napredak.

Pored redovitog sudjelovanja u radu Parlamentarne skupštine NATO-a putem stalnog parlamentarnog izaslanstva, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine ratificirala je i iznimno značajan Sporazum o statusu snaga (SOFA) s NATO-om. Također je potpisana i provodila se Sporazum o sigurnosti informacija s NATO-om, čime je omogućena razmjena povjerljivih informacija te rad Misije Bosne i Hercegovine u sklopu Glavnog stožera NATO-a u Bruxellesu.

U prosincu 2006. godine Bosna i Hercegovina primljena je u program NATO-a *Partnerstvo za mir*. Na *summitu* NATO-a u Bukureštu travnja 2008. godine naša je zemlja pozvana da započne Intenzivirani dijalog (ID) s NATO-om. Nakon što je zahtjev za članstvom podnesen u listopadu 2009., na sastanku ministara vanjskih poslova zemalja Alijanse u Tallinnu u travnju 2010. odobren je Akcijski plan za članstvo Bosne i Hercegovine u NATO-u (MAP). MAP predstavlja posljednju fazu na putu punopravnog članstva u NATO-u, a očekuje se da će ojačati unutarnju koheziju Bosne i Hercegovine i njezinu stabilnost, ali i njezin položaj u regiji. Ovakav pozitivan slijed događaja rezultat je svakako i brojnih aktivnosti koje na putu k članstvu u NATO-u čini Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine.

Inače, o opredijeljenju za NATO svjedoči širok konsensus u javnosti i među političkim čimbenicima. Posljednja istraživanja javnog mnijenja u Bosni i Hercegovini pokazuju da priključenje NATO-u podupire 74% stanovništva.

Parlamentarni skupština Bosne i Hercegovine

MEĐUNARODNE AKTIVNOSTI

Aktivnosti Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine na planu provođenja vanjske politike potpuno odražavaju vanjskopolitičke pravce i prioritete Bosne i Hercegovine koje i na multiletalnom i na bilateralnom planu utvrđuje Predsjedništvo Bosne i Hercegovine. Pri tome se posebna pozornost posvećuje pristupanju Bosne i Hercegovine euro-atlantskim integracijskim procesima; sudjelovanju Bosne i Hercegovine u multilateralnim aktivnostima, posebice u sklopu sustava Ujedinjenih naroda (UN), Vijeća Europe (VE), Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESE), Organizacije islamske konferencije (OIC), te promicanju Bosne i Hercegovine kao partnera u međunarodnim ekonomskim odnosima i aktivnostima koje će omogućiti prijam Bosne i Hercegovine u Svjetsku trgovinsku organizaciju (WTO) i druge međunarodne organizacije i asocijacije.

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine održava kontinuitet bilateralnih kontakata, prije svega sa susjednim zemljama, zemljama regije, članicama Europske unije i parlamentima zemalja, koji mogu biti poticajem razvoju i unapređenju ukupne političke, ekonomske i drugih oblika međudržavne suradnje.

U kontekstu jačanja i unapređenja odnosa, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine usvaja okvirne planove međunarodnih aktivnosti s precizno utvrđenim kriterijima o načinu njihove provedbe i na osnovi valjanih podzakonskih akata, prvenstveno Pravilnika o međunarodnim aktivnostima Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine povezana je s parlamentima svijeta i putem svojih tijela: povjerenstava, izaslanstava i kolegija. Na taj način pridonosi razvoju parlamentarne diplomacije i stvaranju imidža Bosne i Hercegovine uopće. Posebno je to bitno u smislu razvijanja veza s parlamentarcima država članica Europske unije i NATO-a, k čijem članstvu Bosna i Hercegovina stremi. Stoga je svaki međunarodni skup ujedno prilika za djelovanje

na pridobivanju potpore za aspiracije Bosne i Hercegovine prema članstvu u euro-atlantskim integracijama, kao aktualnom prioritetu svih prioriteta.

U sklopu multilateralnih aktivnosti Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine sudjeluje u realizaciji vanjskopolitičkih ciljeva Bosne i Hercegovine posredstvom svojih stalnih izaslanstava:

- Izaslanstva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u Parlamentarnoj skupštini Vijeća Europe
- Izaslanstva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u Parlamentarnoj skupštini Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS)
- Izaslanstva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u Parlamentarnoj skupštini Srednjoeuropske inicijative (SEI)
- Izaslanstva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u Parlamentarnoj skupštini Sjevernoatlantskog saveza (NATO)
- Izaslanstva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u Interparlamentarnoj uniji (IPU)
- Izaslanstva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u Parlamentarnoj skupštini Mediterana (PAM).

Osim navedenih međunarodnih organizacija i parlamentarnih asocijacija, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine ostvaruje komunikaciju i suradnju s tijelima u kojima nema stalna izaslanstva, kao što su: Skupština Zapadnoeuropejske unije (WEU) u kojoj Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine

Članovi Izaslanstva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine na zasjedanju u Parlamentarnoj skupštini Vijeća Europe u Strasbourg

Izaslanstvo Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine na zasjedanju Parlamentarne skupštine NATO-a u španjolskome gradu Valenciji

ima status promatrača, Euromediterska unija (EMPA) i Proces suradnje u jugoistočnoj Europi (SEECP), kao najznačajniji forum u regiji.

U ostvarivanju vanjskopolitičkih prioriteta Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine značajnu ulogu imaju: Povjerenstvo za vanjske poslove i Povjerenstvo za vanjsku trgovinu i carine Zastupničkoga doma te Povjerenstvo za vanjsku i trgovinsku politiku, carine, promet i veze Doma naroda.

S ciljem razvoja i unapređenja parlamentarne suradnje, početkom 2009. godine u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine oformljene su skupine prijateljstva. Zamišljeno je da one budu pokretač neposrednjih odnosa između parlamenta te jačanja formalnog, preglednijeg i svrshishodnijeg okvira za suradnju s pojedinačnim zemaljama ili skupinama zemalja.

Budući da se Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine prema broju parlamentaraca svrstava u male europske parlamente, pri formiranju skupina prijateljstva poštovan je regionalni pristup. Na taj način oformljene su skupine za susjedne zemlje, zatim za zemlje zapadne Europe, za zemlje srednje i istočne Europe, za Aziju, za Afriku i zemlje Bliskoga istoka, te za Sjevernu i Južnu Ameriku. Zahvaljujući razmjeni izaslanstava skupina prijateljstva između Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i drugih zemalja u sklopu bilateralne suradnje, za koju su utvrđeni određeni parametri radi poticanja buduće ekonomske suradnje, bilježi se stalni napredak.

Izaslanstvo Bosne i Hercegovine na europskoj konferenciji predsjednika parlamenta održanoj 2004. godine, u organizaciji Vijeća Europe

PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BOSNE I HERCEGOVINE I GRAĐANI

Javnost rada Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine više je od obvezе što ju nalažu Ustav i poslovnici domova. Sjednice svih parlamentarnih tijela su javne i otvorene za medije, a iznimke su tek sastanci koji se bave osjetljivim pitanjima iz domene obrane i nacionalne sigurnosti kao i individualnim pravima pojedinaca koja su zaštićena zakonima.

Stalno podizanje transparentnosti rada Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i veliki trud koji se ulaže za ostvarenje toga strateškog cilja nisu tek nastojanja da se i u ovom segmentu njeguju standardi razvijenih društava Europske unije i drugih. Više od toga, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine snažno želi udovoljiti temeljnim demokratskim normama koje podrazumijevaju da se građanima maksimalno približi proces krovnog odlučivanja o njihovoј sadašnjosti i budućnosti. Postizanjem toga cilja građani će biti u mogućnosti suvereno procijeniti što i na koji način mogu tražiti od bilo kojeg izabranog dužnosnika i od Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine kao svojeg najvišeg zakonodavnog tijela.

Neprestani proces jačanja transparentnosti podrazumijeva i korištenje već uspostavljenih i stalno traganje za novim komunikacijskim kanalima kako bi se javnosti na što prihvatljiviji način pružile objektivne informacije o tome što, kako i s kojim ciljem rade članovi Parlamentarne skupštine. U skladu s tim pomacima mijenjala se i strategija komuniciranja Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Od informacija koje su imale za cilj prije svega uporno promicati parlament i ukazati na njegov značaj u društvu, vremenom su poruke koje se iz Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine šalju javnosti prerasle u konkretnu, preciznu i brzu prezentaciju radnih procesa državnog zakonodavnog tijela. Pokrenuta je prva parlamentarna internetska stranica,

a stalni rast želje građana da saznaju kako i što radi državni parlament bio je signal da se od 2007. godine otvore za javnost sve sjednice povjerenstava i drugih radnih tijela.

Djelovanje Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine svakodnevno prati nekoliko desetina izvjestitelja. Službe Tajništva trude se biti snažnom i kvalitetnom podrškom novinarima, te im osigurati optimalne uvjete za rad. U tu svrhu Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine osposobila je novinarsku sobu, a za tiskovne je konferencije dizajnirana i tehnički opremljena posebna dvorana koja može ugostiti oko 50 novinara i snimatelja.

Krupan korak u približavanju Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine najširim slojevima građana je pokretanje projekta "Otvoreni parlament" 2005. godine, kao prvog osmišljenog programa grupnih posjeta jednoj instituciji zakonodavne vlasti u Bosni i Hercegovini. Za goste je pripremljen jednostavan i sadržajan program, zahvaljujući kojemu oni relativno brzo saznaju više o osnovnim parlamentarnim funkcijama, upoznaju karakteristične prostore parlamentarnog zdanja i, naravno, razgovaraju sa zastupnicima odnosno izaslanicima kao svojim glavnim domaćinima.

*Član Kolegija Zastupničkoga doma
u razgovoru s najmlađima u posjetu
Parlamentarnoj skupštini Bosne i
Hercegovine*

Najmlađi u posjetu Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine

Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine najradije posjećuju srednjoškolci i studenti, ali nerijetko u zastupničke klupe nakratko sjednu i učenici nižih razreda osnovnih škola. Broj posjetitelja neprestano raste, a zabilježeno je da su Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine, osim iz Bosne i Hercegovine, posjetili gosti iz više od 30 zemalja sa svih strana svijeta.

Rezultat želje da se krovna zakonodavna institucija dodatno otvori prema građanima je i opremanje Centra za posjetitelje u jesen 2009. godine. Riječ je, inače, o prvom prostoru bilo koje od institucija na svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini koji je isključivo namijenjen za prihvrat organiziranih grupa gostiju. Posjetiteljima Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine u Centru je omogućeno da prate multimedijalne prezentacije o značaju, osnovnim funkcijama i aktualnom radu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, a to je i idealno mjesto za nerijetko vrlo zanimljiv dijalog gostiju s parlamentarcima. Na koncu, to je i prostor u kojem se mogu dobiti brojne publikacije i bilteni u produkciji Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine kao i organizirati prigodne izložbe.

Prvi puta se o radu bosanskohercegovačkog parlamenta putem njegove internetske stranice moglo doznati početkom 2004. godine. Međutim od tada se ovaj oblik učinkovite komunikacije s građanima stalno unapređuje i nadograđuje. U svega četiri godine prezentacija je dva puta potpuno redizajnirana, no i dalje se neprestano nadograđuje novim aplikacijama. Cilj je da *web*-prezentacija Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine bude ne samo sadržajna nego i jednostavna za pristup, kako bi njezini posjetitelji na što lakši način doznali praktično sve što ih zanima o radu ove institucije. *Web*-prezentacija Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine vjerojatno je najsloženija internetska stranica jedne institucije vlasti u Bosni i Hercegovini. Ona, što je u Bosni i Hercegovini također pionirski korak, omogućava građanima da putem interneta, u realnom vremenu, prate sjednice domova Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, ali i brojne javne rasprave, kao sve zastupljeniji demokratski način pripreme zakona iz različitih područja života.

Potkraj 2000. godine na snagu je stupio Zakon o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini, prema kojem svaka informacija u posjedu javnog tijela predstavlja javno dobro kojemu neometano može pristupiti svaki građanin, neovisno o motivu zbog kojeg mu je ta informacija potrebna.

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine dosljedno provodi odredbe ovoga zakona, doživljavajući ga isključivo kao snažan instrument demokratske kontrole rada ne samo parlamenta nego i rada svakog pojedinog izabranog zastupnika i izaslanika.

Centar za posjetitelje

U suradnji s državnim javnim emiterom realiziran je serijal TV-emisija Otvoreni parlament

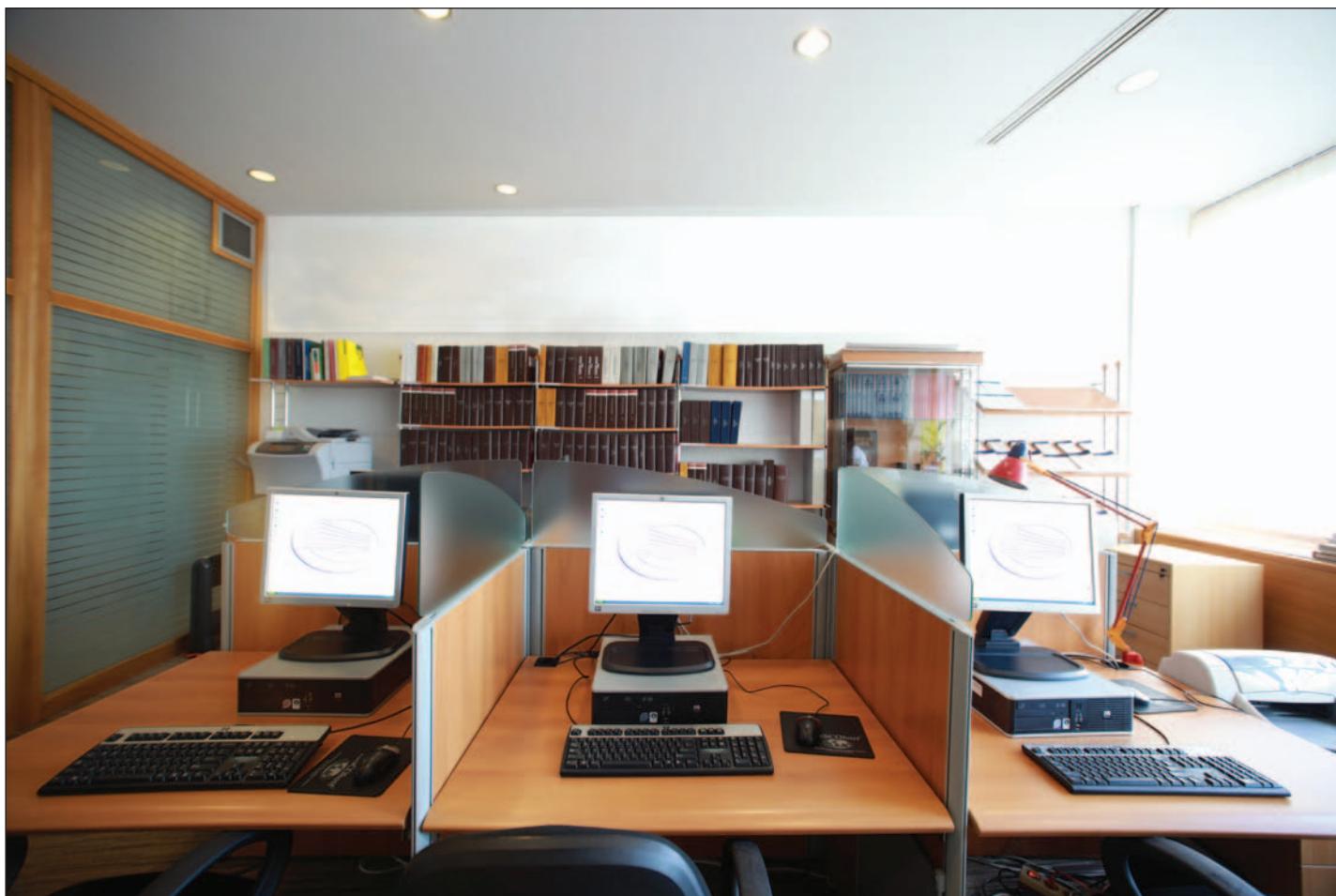
Budući da je jedan od prioriteta Tajništva informirati građane i javnost o radu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i zakonodavnom procesu uopće, u svrhu što boljeg prezentiranja ove institucije i njezinih aktivnosti do sada je objavljeno više publikacija različitih sadržaja i namjene. Publikacije o aktualnim sazivama Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine tipa "tko je tko", informativne brošure o njezinim povjerenstvima, priručnici različitih namjena, te brošure za mlade i najmlađe – sve su to izdanja kojima se kontinuirano nastoji približiti i objasniti rad Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i njezina zakonodavna djelatnost. Bitno je napomenuti da uz pobrojane publikacije, redovito, svaka dva mjeseca, izlazi i Bilten Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine kojim se nastoje obuhvatiti, predstaviti i sažeti sve aktivnosti domova, radnih tijela, izaslanstava i Tajništva, pružajući i statističke podatke i pokazatelje o dvomjesečnom učinku domova i povjerenstava. Među stalne publikacije, iako elektroničke, svrstava se i parlamentarni *newsletter* kao tjedni pregled aktivnosti Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

KNJIŽNICA PARLAMENTARNE SKUPŠTINE BOSNE I HERCEGOVINE

Parlamentarna knjižnica osnovana je polovicom prošloga stoljeća. Raspolažala je bogatim bibliotečnim fondom koji su činile knjige iz društvenih područja, s posebnim naglaskom na socijalistički politički sustav. Posjedovala je također i bogatu enciklopedijsku zbirku te oko stotinu naslova periodike kojima su obuhvaćene sve dnevne i tjedne novine i stručni časopisi koji su izlazili u tadašnjoj Jugoslaviji, a u fondu su se mogla pronaći i rijetka izdanja, što svjedoči o velikoj brizi za pisani riječ. Posebnu vrijednost imale su

stenogramske bilješke sa zasjedanja Savezne i skupština svih republika kao i svi službeni listovi u kojim su objavljivani savezni i republički propisi.

Tijekom ratnih razaranja u razdoblju od 1992. do 1995. godine Knjižnica je devastirana, a bibliotečni fond gotovo potpuno uništen. Dio fonda koji je izmješten naknadno je stradao od vlage, poplave i požara, a rekonstrukcija fonda je onemogućena jer nisu sačuvani lisni katalozi.

Knjižnica Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine počela je raditi 2002. godine nakon što je donacijom kanadske vlade uspostavljena i opremljena Čitaonica, a iduće godine i Istraživački centar, s 500 naslova knjiga, računalima i mjestima za korisnike. U početku su fond činile pojedinačne donacije prijateljskih zemalja i Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, koja je posebno doprinijela razvoju parlamentarne knjižnice. Doprinos u kreiranju bibliotečnoga fonda imali su članovi Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine koji su Knjižnici donirali značajan broj knjiga, a uspostavljena je specijalna zbirka raritetnih izdanja koja zastupnici i izaslanici primaju kao darove, a koji se čuvaju u Knjižnici.

Bibliotečni fond stalno se obnavlja nabavom referentnih izdanja, a donacije i međuknjižnična razmjena i dalje su okosnica u stvaranju fonda. Osim ove, oformljene su još dvije zbirke: zbirka zapisnika sjednica Zastupničkoga i Doma naroda i zbirka publikacija Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Knjižnica je postala članicom IFLA-e (Međunarodna federacija bibliotekarskih društava) – Sekcija za parlamentarne knjižnice i EIFL-a (Elektroničke informacije za knjižnice).

Razmjenjujući iskustva s kolegama iz regije i svijeta te pretplatama na baze podataka Knjižnica je uspjela nadomjestiti manjak knjižnog fonda. Sav bibliotečni fond dostupan je putem mreže COBISS, aktivirana je automatska posudba knjiga, čime je Knjižnica Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine jedna od četiriju knjižnica u Bosni i Hercegovini koja je automatizirala sve segmente rada. Prva tiskana publikacija *Jačanje parlamentarne uloge u zaštiti ljudskih prava u Bosni i Hercegovini* iz 2002. godine licencirana je u sklopu EBSCO baze podataka, čime se Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine kao izdavač prvi puta predstavila širokoj svjetskoj javnosti.

Knjižnica Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine omogućava i olakšava pristup svim svojim korisnicima, prije svega parlamentarcima kao i službenicima u Tajništvu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i u drugim institucijama Bosne i Hercegovine, osobama koje se bave

Depo Knjižnice Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine

znanstvenoistraživačkim radom i svim zainteresiranim građanima. Knjižnica raspolaže mnoštvom informacija o radu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, te o ustavnim, pravnim i političkim sustavima drugih država. Njezin fond čini 3.000 bibliotečnih jedinica, 10 baza podataka, sva službena glasila koja izlaze u Bosni i Hercegovini, stručne i znanstvene publikacije, te tjedni i dnevni listovi.

Prostor Knjižnice moderno je opremljen prema standardima specijalnih knjižnica. Svojim korisnicima nudi usluge tematske pretrage, pretrage *online* kataloga, dostupnih baza podataka i odnedavno selektivne diseminacije informacija. Na taj je način Knjižnica postala nezaobilaznim resursom u svim istraživanjima i prikupljanju informacija.

*Pokretne police u depou Knjižnice
Parlamentarne skupštine
Bosne i Hercegovine*

TAJNIŠTVO PARLAMENTARNE SKUPŠTINE BOSNE I HERCEGOVINE

U prvom sazivu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (1996.-1998.) poslove tehničke i stručne pripreme, organizacije i praćenja rada domova i radnih povjerenstava obavljali su službenici Skupštine Republike Bosne i Hercegovine i Narodne skupštine Republike Srpske koji su radili na raznim lokacijama. Rad se odvijao u otežanim uvjetima, uz nedostatak rukovođenja i koordinacije složenih skupštinskih stručnih poslova.

Nakon adaptacije dijela skupštinske zgrade na Marijin Dvoru koncem 1998. godine u njoj se počinju održavati sjednice domova Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i radnih povjerenstava. U djelomično obnovljenom zdanju, u samo dva ureda smještaju se stručne službe.

Vremenom su se uvjeti rada poboljšavali, skromne prostore zamijenili su znatno uvjetniji, tako da je Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine bila u mogućnosti raditi i izvršavati zadatke u normalnijim okolnostima.

U ožujku 1999. godine Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine donijela je Odluku o osnivanju Privremenog tajništva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Tajništvo je imalo šest članova i bilo je nadležno za pružanje pomoći kolegijima domova u osiguranju pravilnog funkcioniranja Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, uključujući i pripremu materijala za sjednice domova i povjerenstava.

Početkom 2000. godine Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine usvojila je Odluku o ustrojstvu Tajništva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, temeljem koje su imenovana tri člana Kolegija Tajništva, koji rukovodi njegovim radom. Tajnikom Zajedničke službe imenovan je Vedran Hadžović, tajnicom Zastupničkoga doma Branka Todorović i tajnikom Doma naroda Jadranko Tomić, dotadašnji članovi Privremenog tajništva. Unutar

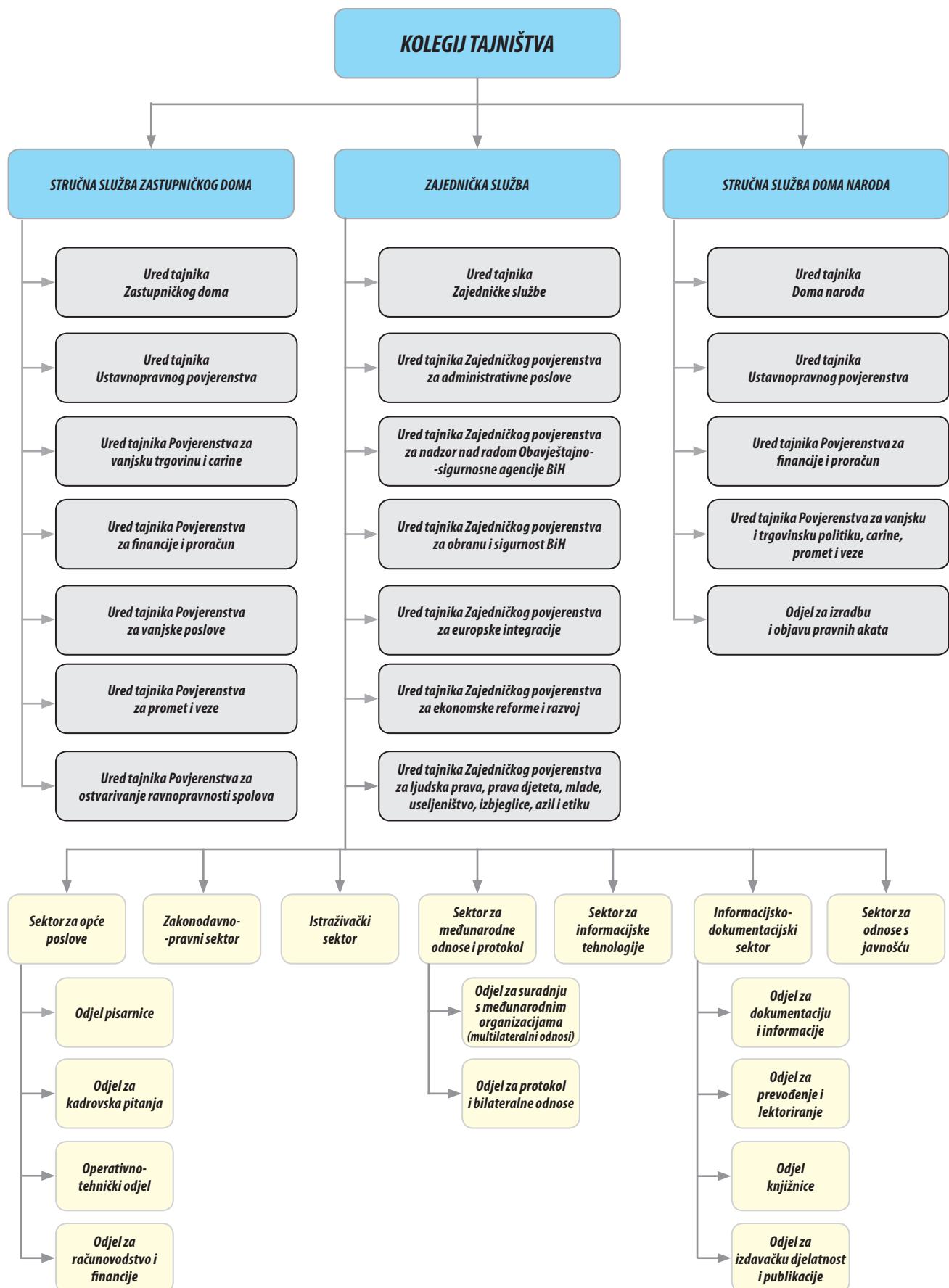

Tajništva posao je organiziran tako da su ustanovljene organizacijske jedinice: Stručna služba Zastupničkoga doma, Stručna služba Doma naroda i Zajednička služba Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Parlamentarna skupština je 2005. godine usvojila novu odluku o ustroju Tajništva, kojom je uspostavljeno trenutačno ustrojstvo i nakon čega su imenovani: tajnikom Zajedničke službe Aljoša Čampara, tajnicom Zastupničkoga doma Branka Todorović i tajnikom Doma naroda Marin Vukoja.

Kolegij Tajništva ima funkciju stručnog tijela i raspravlja o načelnim pitanjima iz svoje nadležnosti, koordinira rad službi i unutarnjih organizacijskih jedinica, te brine o transparentnom trošenju finansijskih sredstava namijenjenih za financiranje rada Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Kolegij Tajništva donosi propise za koje je zakonom ovlašten, te odlučuje o pravima, obvezama i odgovornostima zaposlenih u Tajništvu.

Tajništvo obavlja brojne poslove za potrebe Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine na način kojim se osigurava: zakonito, stručno, učinkovito, racionalno i pravovremeno provođenje njezinih funkcija i za svoj rad odgovara Zastupničkom domu i Domu naroda. Uglavnom su to stručni, administrativno-tehnički, organizacijski, finansijski, informativni, konzultantski

*Sastanak Kolegija Tajništva
Parlamentarne skupštine Bosne i
Hercegovine*

i drugi poslovi za potrebe Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, a naročito poslovi: pripreme, sazivanja i praćenja sjednica domova i povjerenstava; razmatranja prijedloga akata i njihove usklađenosti s Ustavom i pravnim sustavom Bosne i Hercegovine; davanja stručnih mišljenja o materijalima i aktima koje razmatraju domovi i njihova povjerenstva; zatim pripreme, izradbe, prevođenja i lektoriranja tekstova nacrta i prijedloga akata, izvješća i zapisnika kao i drugih materijala na jezicima u službenoj uporabi u Bosni i Hercegovini i, prema potrebi, na strane jezike; te pripreme usvojenih akata za objavljivanje u *Službenom glasniku Bosne i Hercegovine*. Tajništvo obavlja stručne i protokolarne poslove za potrebe parlamentarnih izaslanstava i prijama stranih izaslanstava; poslova iz područja odnosa s javnošću, informiranja javnosti o radu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i objavljivanja cjelovitih zapisnika rasprava u oba doma; suradnje s institucijama Bosne i Hercegovine i entitetskim i drugim tijelima, kao i druge poslove koji proizlaze iz Ustava, zakona, poslovnika, zaključaka, smjernica, programa rada i drugih akata domova.

Uz to, Tajništvo pruža svu stručnu pomoć zastupnicima i izaslanicima u njihovu radu. Njegov temeljni cilj je dostići maksimalni profesionalizam, nepristranost, stručnu sposobljenost i odgovornost u obavljanju poslova uz

poštivanje i primjenu načela zakonitosti, transparentnosti, javnosti, učinkovitosti i ekonomičnosti u radu.

Tajništvo Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i tajništva institucija Bosne i Hercegovine kao i tajništva entitetskih parlamenata redovito razmjenjuju bitne informacije u vezi s aktualnim i značajnim pitanjima iz njihovog rada, a povremeno se održavaju seminari u kojima sudjeluju stručnjaci i državni službenici iz administracije ovih institucija.

Državni službenici primani su u radni odnos na temelju javnog natječaja odnosno oglasa i provedene provjere radne sposobnosti. Temeljem Pravilnika o unutarnjem ustrojstvu Tajništva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, 2001. godine imenovano je posebno nepristrano natječajno povjerenstvo. Bio je to prvi javni natječaj proveden u bilo kojoj instituciji Bosne i Hercegovine i prije donošenja Zakona o državnoj službi 2002. godine kojim je osnovana Agencija za državnu službu, a koja osigurava i provodi postupke zapošljavanja državnih službenika. Zapošljavanje je teklo postupno. U prvoj fazi, tijekom 2000. godine, uslijed ograničenih financija i prostora, Tajništvo je imalo 20 zaposlenika. U sljedećim fazama radna su mjesta popunjavana postupno, po prioritetima. Broj zaposlenika se povećavao, posebno u pogledu jačanja zakonodavne, kontrolne, međunarodne i informativne aktivnosti.

Usvajanjem poslovnika domova 2000. godine, utemeljenim na načelima rada europskih nacionalnih parlamenata, rad Tajništva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine znatno je unaprijeden, pri čemu su edukativnu i stručnu pomoć Tajništvu pružile brojne međunarodne institucije. U proteklih deset godina održan je trend stalnog unapređenja rada i razvoja Tajništva Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine koji, iako u prosjeku malobrojniji od sličnih institucija u bližem i daljem okruženju, danas predstavlja respektabilnu snagu koja uspješno, u stručnom i tehničkom smislu, pruža potporu i prati sve bogatiji i složeniji rad Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, njezinih domova, povjerenstava, izaslanstava i drugih oblika njezinih aktivnosti.

ZGRADA PARLAMENTARNE SKUPŠTINE BOSNE I HERCEGOVINE

Nakon oslobođenja Sarajeva 1945. godine Zamaljsko antifašističko vijeće Bosne i Hercegovine (ZAVNOBiH), kao preteča buduće Narodne skupštine, bilo je smješteno u zgradi današnje Centralne banke u Titovoj ulici. Zbog naraslih potreba Narodne skupštine Bosne i Hercegovine, 1952. godine izgrađen je objekt u sarajevskom naselju Bistrik, no ubrzo je procijenjeno da ni njegovi kapaciteti dugoročno ne mogu udovoljiti potrebama ove institucije. Stoga je već 1954. godine odlučeno započeti pripreme za izgradnju nove skupštinske zgrade na lokalitetu Marijin Dvora koji je odranije planiran za buduće administrativno-političko središte grada.

Iste godine raspisan je natječaj za dostavljanje arhitektonskih rješenja buduće zgrade Narodne skupštine Narodne Republike Bosne i Hercegovine, na kojem je pobijedio projekt arhitekta Juraja Neidhardta. Na temelju ovoga projekta uskoro je izrađen i investicijski plan, koji je 1956. godine i prihvaćen.

Iako su konkretne pripreme za izgradnju skupštinske zgrade na Marjin Dvoru u Sarajevu započele još 1954. godine, ona je izgrađena tek 28 godina kasnije. Razlozi za tako dugo prolongiranje izgradnje bili su dvojaki. S jedne strane, nesumnjivo su na odgađanje izgradnje utjecali ekonomski razlozi, budući da se radilo o veoma ambicioznom gradjevinskom poduhvatu. S druge strane, u međuvremenu se rodila zamisao o izgradnji objekta u kojem bi bila smještena sva republička tijela uprave. Tako je 1964. godine odlučeno pristupiti izradi investicijsko-tehničke dokumentacije za izgradnju objekta u kojem bi bila smještena sva republička tijela uprave, a koji bi bio izgrađen neposredno uz buduću skupštinsku zgradu. Neboder ovakve namjene je, prema tadašnjim planovima, trebao biti instalacijski i tehnički povezan sa skupštinskom zgradom, a bilo je planirano i formiranje zajedničke službe koja bi

administrativno-tehnički opsluživila Skupštinu, Izvršno vijeće i ostala republička tijela uprave.

Međutim, unatoč svemu, ponajviše iz ekonomskih razloga, početak izgradnje zgrade Skupštine, sada već Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, odgađan je sve do 1978. godine. U međuvremenu se razbolio i autor projekta zgrade Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, tako da je gradnju zdanja na Marijin Dvoru nastavio profesor Hamdija Salihović.

MONUMENTALNO DJELO JURAJA NEIDHARDE

Zgrada Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, neboder institucija Bosne i Hercegovine i u njihovom okružju Trg Bosne i Hercegovine, osobenim likovnim govorom i kreativnim potencijalom manifestiraju koherentni prostorni ansambl u jedinstvenoj arhitektonskoj kompoziciji.

Zgrada parlamenta «sa strukom» (Marilyn Monroe), kako je autor Juraj Neidhardt govorio i naglašavao, prezentira jedan od najvažnijih domaćih autorova stvaralačke dimenzije, koja omogućuje arhitektu da senzibilitetom prostorne organizacije artikulira i oblikuje umjetnički i dinamični arhitektonski korpus.

Pasionirano traganje i novo otkrivanje suvremenog konceptualnog pristupa ideji zgrade parlamenta sa «silnicama» okruženja, te respektabilna urbanističko-arhitektonska i enterijerska analiza rezultiralo je sintezom više prostorno-plastične i umjetničke kvalitete, kako u enterijeru, tako i eksterijeru.

Pri tome ne treba izgubiti iz vida jedinstvenu cjelinu ansambla koja se ostvaruje kontrastom horizontale zgrade parlamenta i vertikale nebodera institucija Bosne i Hercegovine s prostorom trga i čini suvremenu morfološku sintagmu.

Kao blizak suradnik Le Corbusiera, a ujedno i autor koji je zajedno s Dušanom Grabrijanom, inspiriran likovnim i oblikovnim vrijednostima graditeljskog nasljedja Bosne, Neidhardt je slijedio stvaralačku misao svoga velikog francuskog učitelja koji kaže: «Arhitektura je uvek djelo pojedinca, pojedinca koji vidi i shvaća, koji odlučuje i stvara, ono je uzvišeni moment krisitalizacije, koja se stvara u dubinama čovjekove unutrašnjosti, kao u nekoj livnici.»

Zgrada parlamenta interpretira kreativan stvaralački i skulpturalni čin u dinamičnoj arhitektonskoj kompoziciji, kao sintezi funkcionalnih zahtjeva i prostorne organizacije epistrukture u modeliranju semantičkog karaktera.

Ovakva neponovljiva Neidhardtova suvremena graditeljska umjetnost konceptualnom imaginacijom pokazuje maštovitost igrom linija, ploha, volumena i oblika, skladnim mjerilom i proporcijskim odnosima.

Neidhardt, kao kreator prostorne umjetnosti svoga najznamenitijeg djela, osobenim je likovnim govorom i prostorno-plastičnim jezikom harmonično i suvremeno artikulirao izvanvremensku arhitektonsku kvalitetu.

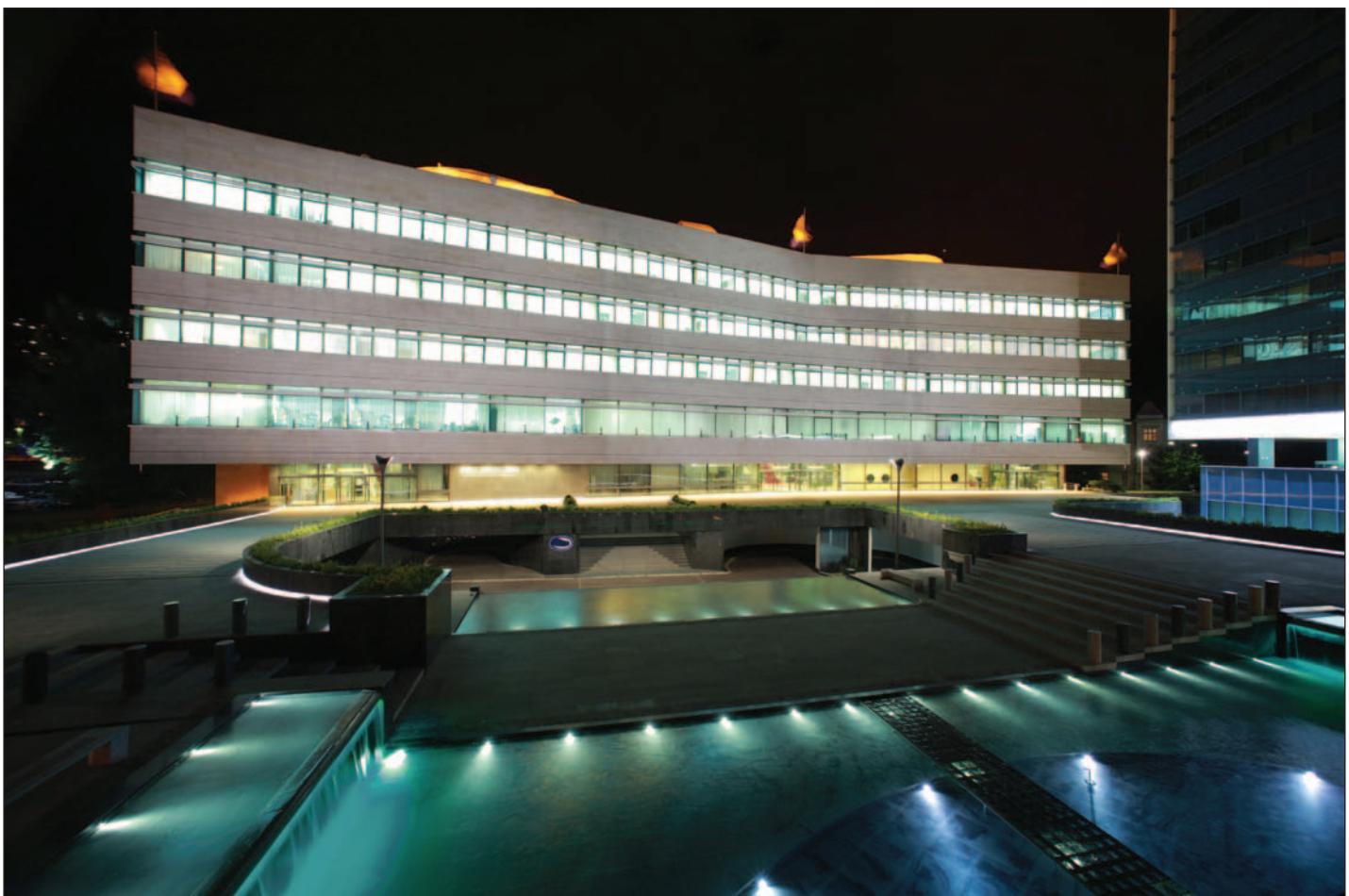
Redizajn pročelja zgrade Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine djelo je pisca ovih redaka i imao je intenciju primjene načela potenciranja horizontalne tendencije u arhitektonskoj kompoziciji.

Dodavanjem stakla azurne boje ispred postojećih prozora i bijelih horizontalnih brisoleja u paru, ugrađivanjem razdjelnica na kamenim parapetima, željelo se potencirati horizontalizam u vizuelnoj komunikaciji.

Ugrađivanjem crnoga granita (umjesto bijelih kamenih ploča) u suterenu i prizemlju htjelo se povezati ovaj dio građevine s istom materijalizacijom trga s jedne strane, te primjeniti kontrast boja kamene obloge s druge strane, čime se dobio vizualni dojam «lebdeće» arhitekture.

Sarajevo, 10. ožujka 2010.
Prof. dr. Hamdija Salihović, dipl. ing. arb.

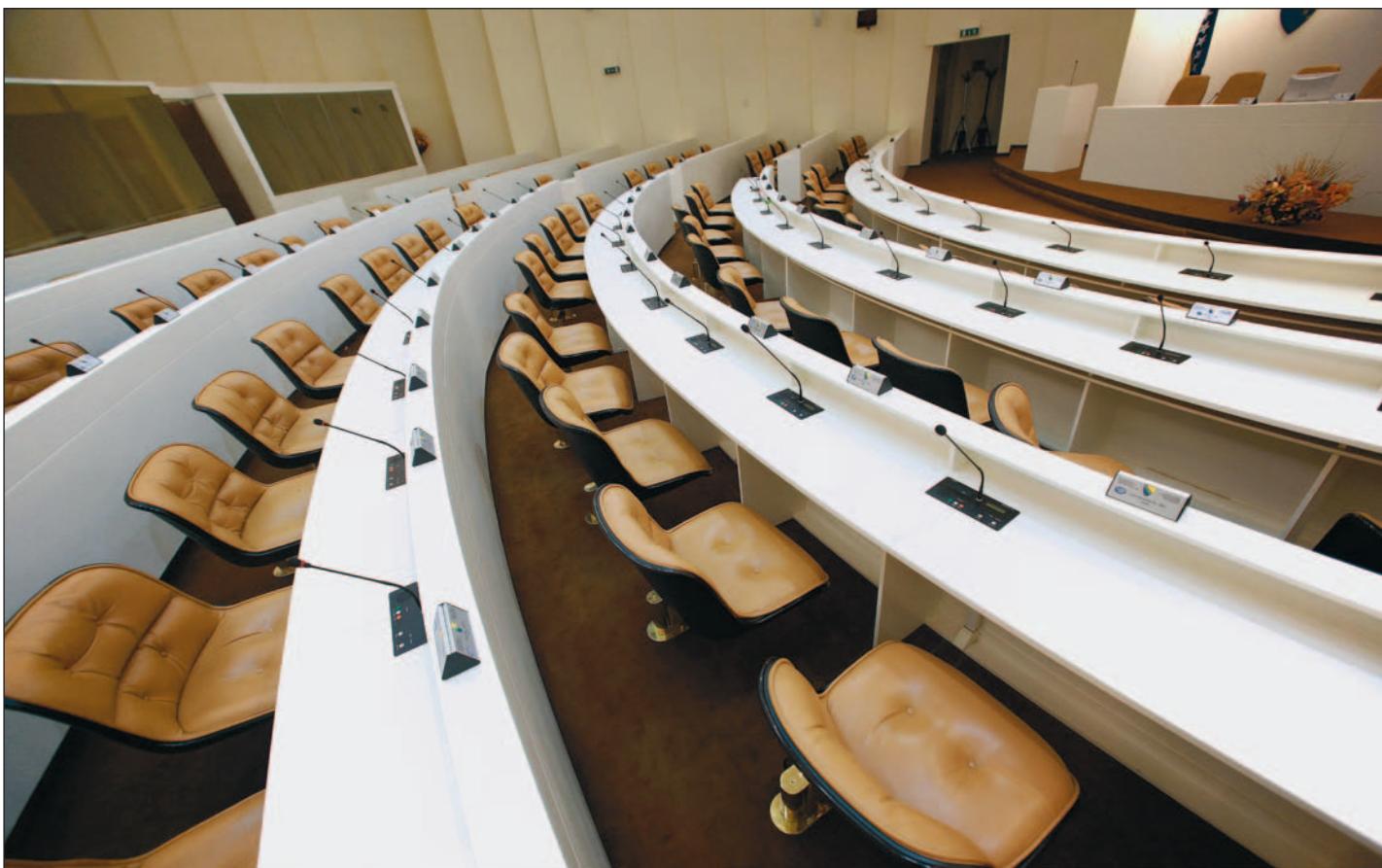
Maketa prvotnoga projekta zgrade Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine

Današnja zgrada Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine je završetkom izgradnje 1982. godine postala sjedištem Skupštine tadašnje Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. Budući da se radilo o skupštini koja je imala složenu organizacijsku strukturu, i unutar koje je djelovao veliki broj vijeća i komisija, ova zgrada morala je odgovoriti vrlo složenim funkcionalnim zahtjevima, ali i vizualnim kriterijima. U vrijeme završetka njezine izgradnje zgrada Skupštine Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine bila je u ovome dijelu Europe jedina građevina takve namjene projektirana u stilu *moderne*.

Bitno je napomenuti da je konačni izgled skupštinske zgrade u izvjesnoj mjeri odstupao od prvotnoga projekta, koji je na anonimnom natječaju 1954. godine osvojio prvu nagradu. Današnja zgrada je za cijeli jedan kat viša, a načinjene su i naknadne izmjene izgleda samoga pročelja. Vjerojatno najveće odstupanje od projekta nastalo je izostavljanjem segmentnog oblika nad glavnom dvoranom, koji je u obliku lјuske trebao simbolizirati okupljanje. No, unatoč svemu, izgrađeni objekti skupštinske zgrade i republičkih tijela uprave ipak su zadržali najvažnije elemente prvobitne ideje i vizije.

Inače, skupštinska zgrada koncipirana je po principu kontrapunkta, kao, prema Neidhardtovim riječima, "najkvalitetnijeg elementa arhitektonskog oblikovanja". Osmišljena je kao zgrada "sa strukom", odnosno "organski shvaćena arhitektura", što je, prema autoru projekta, bio upravo suprotan oblikovni koncept u odnosu na neboder Izvršnog vijeća koji je, svojom oblikovanom

dvodjeljivošću u vidu dva moćna obeliska, trebao likovno simbolizirati Bosnu i Hercegovinu s njezine dvije regionalne cjeline.

Središnji unutarnji prostor zgrade Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine modeliran je kao polivalentan prostor, s više značnim prostorno-likovnim i plastičnim osobenostima. Ovaj prostor smatran je jednim od najljepših ove vrste u Bosni i Hercegovini i regiji a, prema kazivanjima istovremenika, bio je jedan od najzahtjevnih zadataka i preokupacija autora, inače nesklonog jednovalentnim arhitektonskim oblicima.

Zgrada Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i danas je jedna od najmonumentalnijih i najreprezentativnijih građevina u ovoj zemlji. Ovaj objekt svojom blizinom i funkcionalnom povezanošću sa Zgradom prijateljstva između Grčke i Bosne i Hercegovine, u kojoj je smješten veliki broj institucija Bosne i Hercegovine, čini jedinstvenu arhitektonsku kompoziciju i upravnu cijelinu smještenu u središnjem dijelu Sarajeva.

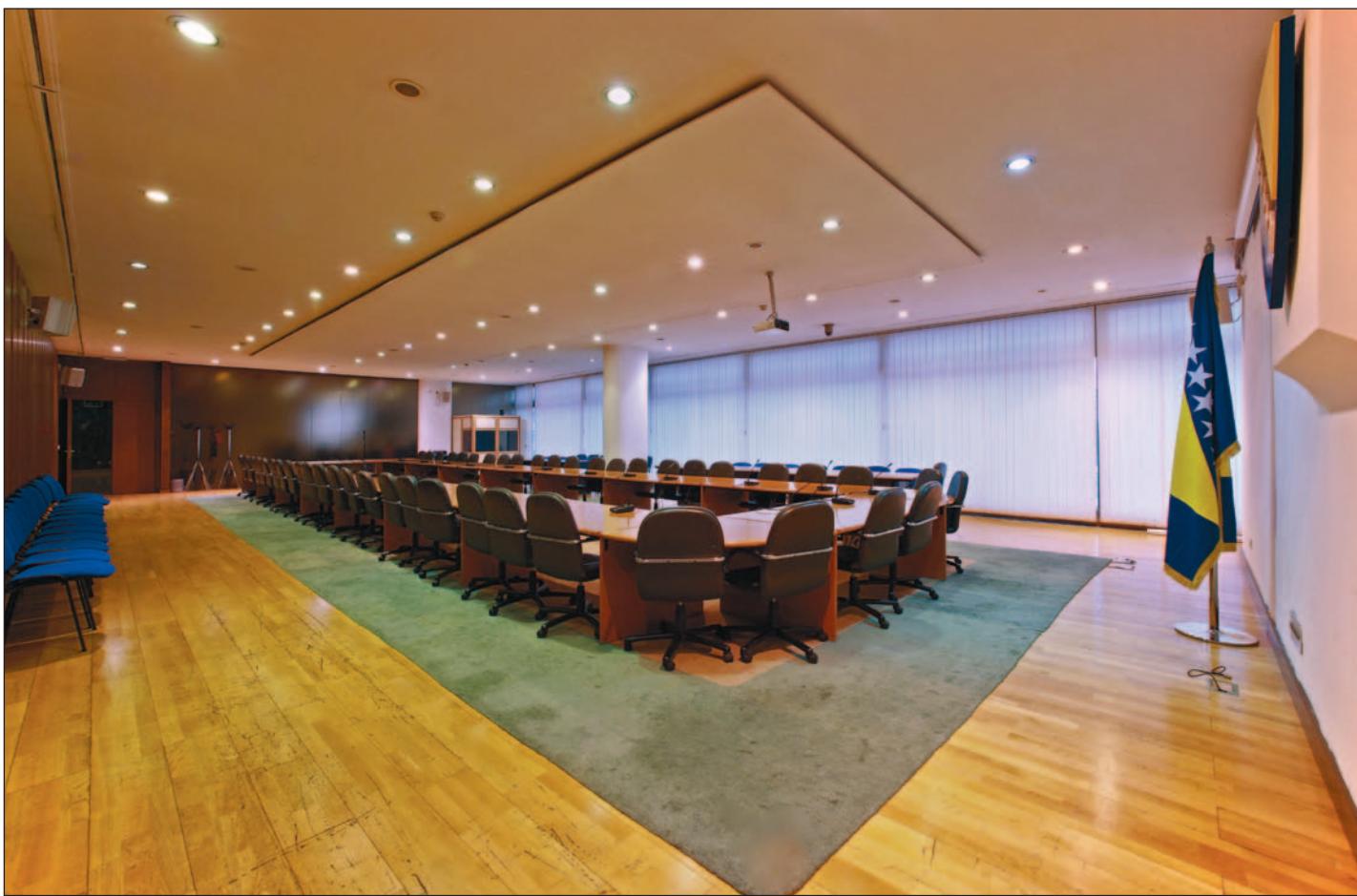
Četverokatna građevina dužine 107 metara, korisne površine približno 25.000 četvornih metara, i danas udovoljava potrebama Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i svih njezinih tijela i službi, a u njoj su čak smješteni i pojedini organizacijski dijelovi Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i

*Bijela dvorana Parlamentarne skupštine
Bosne i Hercegovine*

drugih institucija Bosne i Hercegovine. Osim Velike dvorane za zasjedanja, koja raspolaze s 526 mjesta i dodatnih 112 mjesta na galeriji za posetitelje i novinare, te 17 mjesta za prevoditelje, u zgradi se nalaze i Bijela dvorana sa 180 mjesta, u kojoj zasjeda Zastupnički dom, te Plava dvorana sa 126 mjesta, u kojoj zasjeda Dom naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

Za vrijeme ratnih događanja u Bosni i Hercegovini (1992.-1995.) zgrada Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine nalazila se praktično na prvoj crti bojišnice, što je prozrokovalo velika oštećenja i njezinog pročelja i unutrašnjosti. To je svakako bio jedan od razloga zbog kojih prvi poslijeratni saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine nije zasjedao u skupštinskoj zgradi. Prvi radovi na obnovi oštećenoga zdanja započeli su u jesen 1996. godine, i to obnavljanjem kupole. Početne radove na obnovi zgrade Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine finacirala je Europska komisija i njihova je svrha bila ograničena na zaštitu od padalina i vlage i stavljanje bar dijela oštećenog objekta u kakvu-takvu funkciju zbog rastućih potreba institucija Bosne i Hercegovine.

Tek je drugi poslijeratni saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine počeo ponovno koristiti skupštinsku zgradu. U njoj je 26. studenoga 1998. godine održana prva sjednica jednog od domova Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, točnije konstituirajuća sjednica drugoga saziva Zastupničkoga doma. Cjelokupan rad stručne službe ove institucije, koju je u tome razdoblju činilo svega desetak zaposlenika, odvijao se u dva ureda. Ostatak zgrade koji je bio u funkciji u tome trenutku koristile su druge institucije Bosne i Hercegovine.

U ožujku 2004. godine okončana je obnova Bijele dvorane. Time su nakon 12 godina stvoreni uvjeti da se zasjedanja domova ponovno održavaju u za to namijenjenim i projektiranim prostorima. Sve do 22. ožujka 2004. godine, kada je u renoviranoj dvorani održana zajednička sjednica obaju domova Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, sjednice njezinih domova održavane su u salonu na prvom katu zgrade, koji je prije rata služio za potrebe protokolarnih i svečanih događaja.

1995.

2009.

1996.

2010.

Obnova Bijele dvorane imala je i izvjesno simboličko značenje, budući da su zasjedanja u njoj bila i iskorak k etabriranju i jačanju ove zakonodavne institucije Bosne i Hercegovine. Troškove obnove snosila je Europska unija na temelju sporazuma o financiranju "Obnova 2000 – Europa za Sarajevo".

Godinu i pol dana kasnije, 30. rujna 2005. godine, uz pomoć vlade prijateljske Kraljevine Norveške, konačno je obnovljena i Velika dvorana zgrade Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine. Dvorana u kojoj je prije rata zasjedala Skupština Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, za vrijeme oružanih sukoba pretrpjela je golema oštećenja. Na odluku Vlade Kraljevine Norveške da na ovaj način pomogne institucionalnu obnovu Bosne i Hercegovine u velikoj je mjeri utjecalo zalaganje i volja tadašnjega predsjednika Parlamenta Kraljevine Norveške Jorgena Kosma, uz svesrdnu pomoć tadašnjega norveškoga veleposlanika u našoj zemlji Henrika Ofstada. Oni su zasluzni za niz ranijih donacija norveške vlade, uz čiju su pomoć uređene arhivske prostorije, uredski prostori te uvedena internetska mreža u zgradu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

Posljednja obnovljena dvorana Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine – Plava dvorana – stavljena je u funkciju rujna 2008. godine, a njezina je obnova u cijelosti financirana proračunskim sredstvima Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

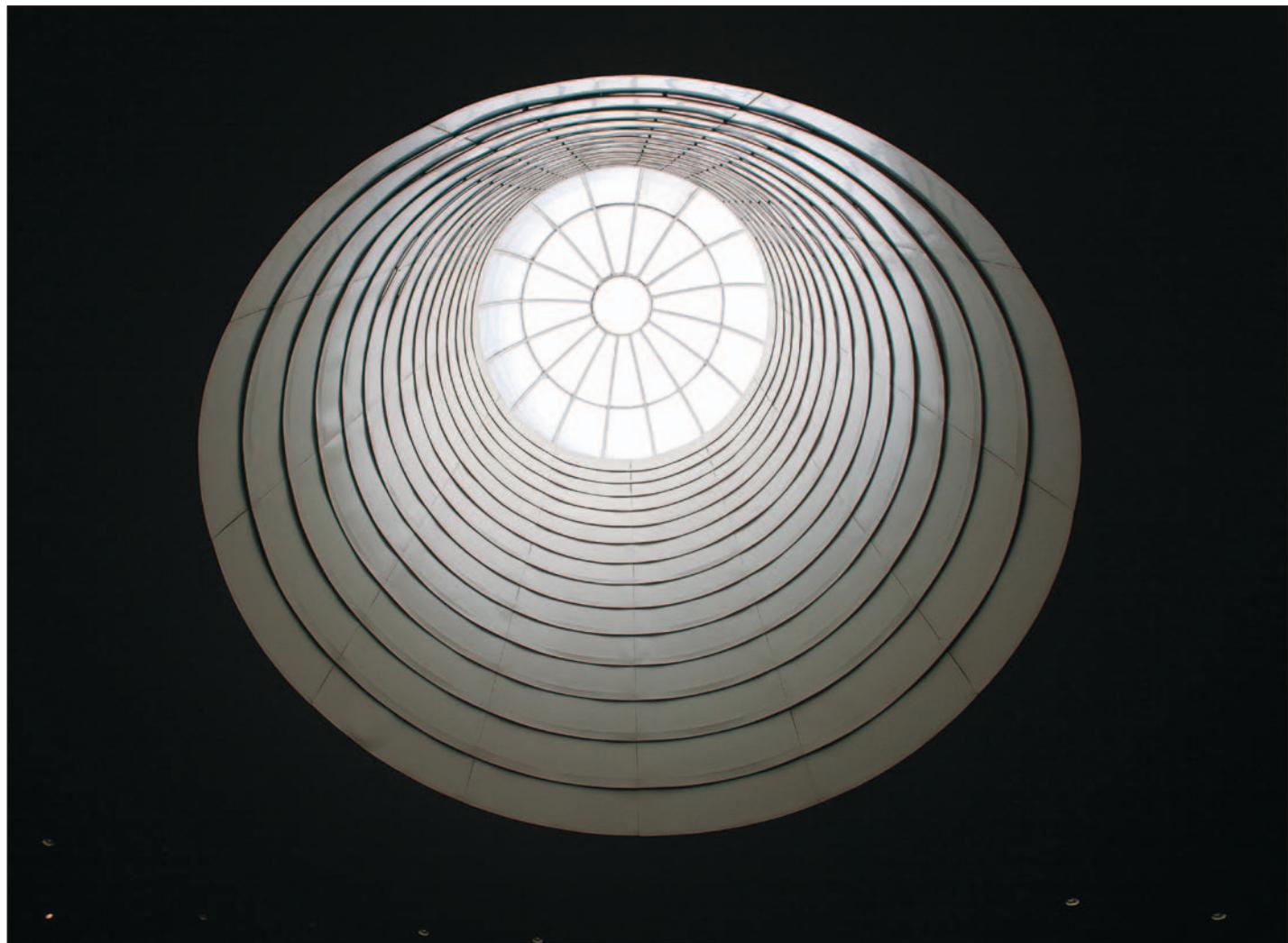
Međutim dugo se, uslijed objektivnih okolnosti i nedostatka potrebnih finansijskih sredstava, moralo čekati i na obnovu vanjskoga izgleda zgrade Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, zapravo sve do 29. svibnja 2008. godine kada je potpisani Sporazum između Bosne i Hercegovine i Kraljevine Norveške o financiranju rekonstrukcije i obnove pročelja zgrade. Time je Kraljevina Norveška još jednom dala snažnu potporu poslijeratnoj obnovi i jačanju Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

Dugotrajna i obuhvatna obnova zgrade, koja je trajala 11 godina, okončana je tek početkom 2009. godine kada je završena sanacija njezinog pročelja. Tijekom obnove načinjene su određene izmjene na pročelju, koje su bile u funkciji moderniziranja i poboljšanja izgleda zgrade.

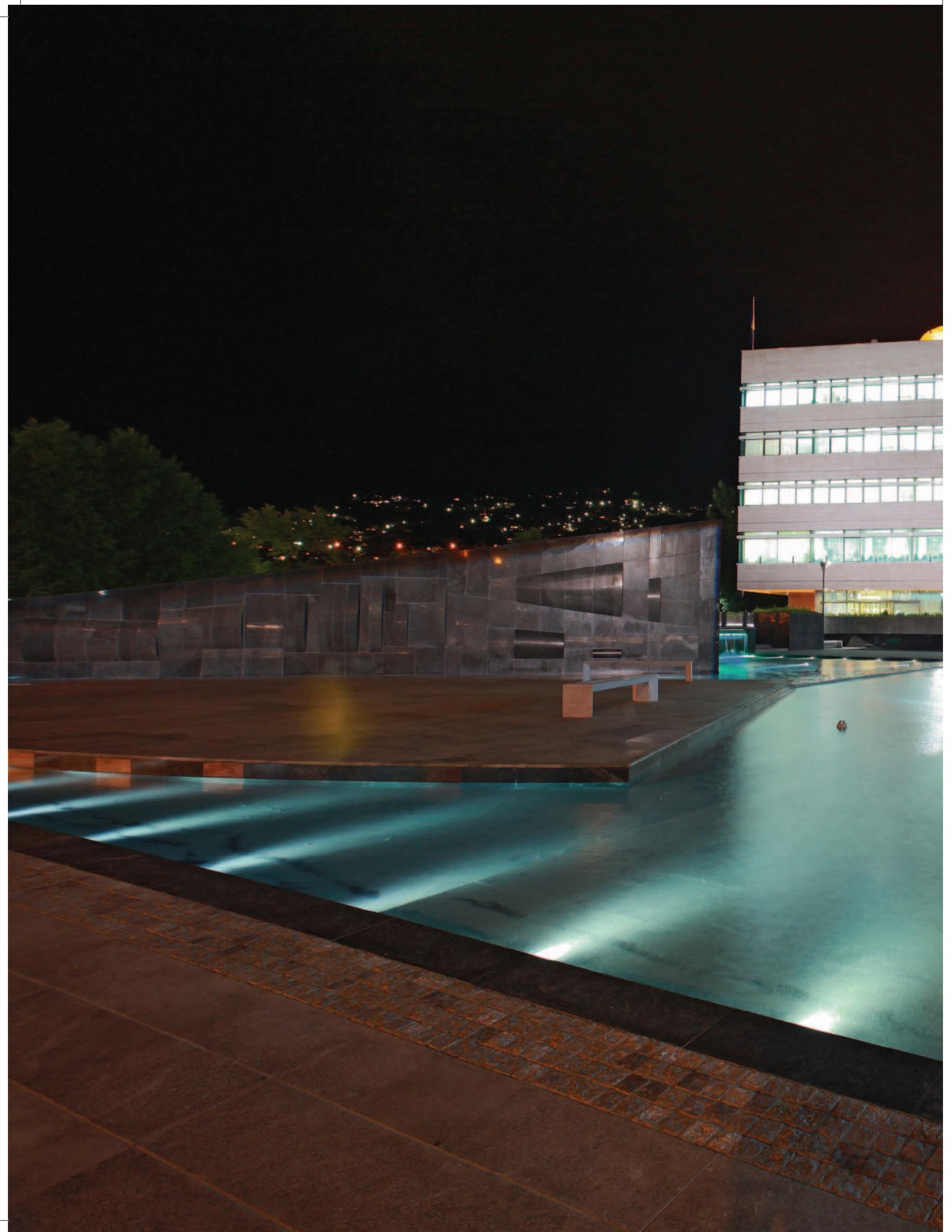
Budući da su u međuvremenu obnovljene obje zgrade upravno-administrativnog kompleksa u središtu Sarajeva, u čijem sastavu je i zgrada Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, tek kada su svibnja 2010. godine okončani radovi na obnovi Trga Bosne i Hercegovine, ova arhitektonska cjelina konačno je povratila svoju kompaktnost i potpunu vizualnu upečatljivost.

Obnova Trga financirana je iz proračuna institucija Bosne i Hercegovine i obuhvaćala je isključivo zahvate koji su bili potrebni da bi se trgu vratio njegov prijeratni izgled, kako ga je projektirao arhitekt Dušan Džamonja. Time je Bosna i Hercegovina vlastitim sredstvima obnovila trg koji nosi njezino ime, a Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine dobila ambijent dostojan uloge koju ova institucija treba imati u bosanskohercegovačkom društvu.

Skupina autora

REGISTAR POLITIČKIH STRANAKA

Nazivi političkih stranka, zastupljenih u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine u pet mandata u periodu 1996.–2010., kako su registrirane u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine:

1. **BPS - Sefer Halilović** (mandat 2006.–2010.), Bosanskohercegovačka patriotska stranka (BPS) – (mandat 2000.– 2002.)
2. **BOSS – Bosanska stranka** (mandat 2002.–2006.)
3. **Demokratska narodna zajednica – DNZ BiH** (mandat 2006.–2010.), Demokratska narodna zajednica BiH (mandat 2002.–2006.) – Demokratska narodna zajednica BiH - DNZ BiH (mandat 2000.–2002.) Demokratska narodna zajednica BiH (mandat 1998.–2000.)
4. **Demokratska stranka penzionera Bosne i Hercegovine** (mandat 2000. –2002.)
5. **DNS - Demokratski narodni savez** (mandat 2006.–2010.)
6. **HDZ BiH – Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine** (mandat 2000–2002.), HDZ BiH (mandat 1998.–2000.), Hrvatska demokratska zajednica (mandat 1996.–1998.)
7. **Narodni savez za slobodan mir (Savez za mir i progres)** – (mandat 1996.–1998.)
8. **Narodna stranka Radom za boljšak** (mandat 2006.–2010.)
9. **Nova hrvatska incijativa – NHI** (mandat 2000.–2002. i 2002.–2006.)
10. **PDP RS – Partija demokratskog progresa Republike Srpske** (mandat 2006.–2010 i 2002.–2006.), PDP RS – Mladen Ivanić (mandat 2000.–2002.)
11. **Radikalna stranka Republike Srpske** (mandat 1998.–2000.)
12. **Savez nezavisnih socijaldemokrata – SNSD - Milorad Dodik** (mandat 2002.–2006. i mandat 2006.–2010.)
13. **SDA - Stranka demokratske akcije** (mandat 2006.–2010. i 2002.–2006.), Stranka demokratske akcije (mandat 2000.–2002.), SDA (mandat 1996.–1998.)

14. **SDP - Socijaldemokratska partija BiH - Socijaldemokrati** (mandat 2006.–2010.), SDP- Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine – Socijaldemokrati (mandat 2002.–2006. i 2000.–2002.), SDP- Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine (mandat 1998.–2000.)
15. **Socijaldemokrati BiH** (mandat 1998.–2000.)
16. **Socijalistička partija Republike Srpske** (mandat 2000.–2002. i 2002.–2006.)
17. **SDS – Srpska demokratska stranka** (mandat 2006.–2010., 2002.–2006., 2000.–2002.) SDS LISTA (mandat 1998.–2000.), Srpska demokratska stranka /Srpskih zemalja/ (mandat 1996.–1998.)
18. **Srpski narodni savez RS – Biljana Plavšić** (mandat 2000.–2002.)
19. **Srpska radikalna stranka Republike Srpske** (mandat 1998.–2000. i 2002.–2006.)
20. **Stranka penzionera umirovljenika BiH** (mandat 2002.–2006.)
21. **Stranka za Bosnu i Hercegovinu** (mandat 2006.–2010., 2002.–2006. i 1996.–1998.), Stranka za BiH (mandat 2000.–2002.)

KOALICIJE

1. Ekonomski blok HDU - za boljšitak (mandat 2002.–2006.)
2. HDZ-Hrvatska koalicija - HNZ (mandat 2006.–2010.)
3. Hrvatsko zajedništvo (HDZ 1990 HZ –HSS–HKDU–HDU–DEMO-KRŠĆANI) – (mandat 2006.–2010.)
4. Koalicija HDZ - Demokršćani (mandat 2002.–2006.)
5. Koalicija SNSD - DSP (mandat 2000.–2002.)
6. Koalicija za cjelovitu i demokratsku Bosnu i Hercegovinu (SDA BiH, S BiH, Liberali BiH, GDS) - (mandat 1998.–2000.)
7. Nova hrvatska incijativa – HKDU (mandat 1998.–2000.)
8. SLOGA (mandat 1998.–2000.)
9. Združena lista BiH (SDP BiH, UBSD, HSS, MBO, Republikanci) – (mandat 1996.–1998.)

BIBLIOGRAFIJA

Arhivska građa

Arhiv Bosne i Hercegovine (Sarajevo), Sabor Bosne i Hercegovine

Arhiv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (Sarajevo)

Arhiv Unsko-sanskog kantona (Bihać)

Bosanskohercegovački zemaljski sabor. Stenografski izvještaji o sjednicama Bosanskohercegovačkog sabora, I zasjedanje, 1910. Sv. 1, od I do XXIV sjednice. Sarajevo : Zemaljska štamparija, 1910.

Bosanskohercegovački zemaljski sabor. Stenografski izvještaji o sjednicama Bosanskohercegovačkog sabora, I zasjedanje, 1910/1911. Sv. 2, od XXIV do LIII sjednice. Sarajevo : Zemaljska štamparija, 1911.

Bosanskohercegovački zemaljski sabor. Stenografski izvještaji o sjednicama Bosanskohercegovačkog sabora, I zasjedanje, 1910/1911. Sv. 3, od LIV do VCII sjednice. Sarajevo : Zemaljska štamparija, 1911.

Bosanskohercegovački zemaljski sabor. Stenografski izvještaji o sjednicama Bosanskohercegovačkog sabora, II zasjedanje, 1911/1912. od I do XXIII sjednice. Sarajevo : Zemaljska štamparija, 1913.

Bosanskohercegovački zemaljski sabor. Stenografski izvještaji o sjednicama Bosanskohercegovačkog sabora, III zasjedanje, 1912/1913. od I do XXI sjednice. Sarajevo : Zemaljska štamparija, 1913.

Bosanskohercegovački zemaljski sabor. Stenografski izvještaji o sjednicama Bosanskohercegovačkog sabora, IV zasjedanje, 1913/1914. od I do XXXI sjednice. Sarajevo : Zemaljska štamparija, 1915.

Bosna i Hercegovina. Zemaljski ustav (štatut) za Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo : Srpska diociška štamparija, 1910.

Dnevni avaz. (Sarajevo)

Dokumenti (prepisi) o poljoprivrednoj politici Austro-Ugarske u Bosni i Hercegovini / priku-pio i priredio Nikola Jarak. Sarajevo, 1959.

Gazi Husrev-begova biblioteka (Sarajevo)

Historijski muzej Bosne i Hercegovine (Sarajevo)
Informaciono-dokumentacioni sektor Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (Sarajevo)
Oslobodenje. (Sarajevo)
Sarajevski list. God 1. (februar 1910.), br. 44.
Turistička organizacija grada Banje Luke (Banja Luka)

Literatura :

- Aličić, Ahmed. Uređenje Bosanskog ejaleta od 1789. do 1878. godine. Sarajevo : Orijentalni institut, 1983.
- Arnautović, Suad. Političko predstavljanje i izborni sistemi u Bosni i Hercegovini u XX stoljeću. Sarajevo : Promocult, 2009.
- Bilandžić, Dušan. Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije : glavni procesi 1918-1985. Zagreb : Školska knjiga, 1978.
- Boban, Ljubo. Sporazum Cvetković-Maček. Beograd : Institut društvenih nauka, 1965.
- Borovčanin, Drago. Izgradnja bosansko-hercegovačke državnosti u uslovima NOR-a. Sarajevo : Svjetlost, 1979.
- Čaušević, Dženana. Pravno politički razvitak Bosne i Hercegovine : dokumenti sa komentatorima. Sarajevo : Magistrat, 2005.
- Čulinović, Ferdo. Jugoslavija između dva rata. Knj. I i knj. II. Zagreb : Historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 1961.
- Đorđević, Jovan. Politički sistem : prilog nauci o čoveku i samoupravljanju. Beograd : Savremena administracija, 1980.
- Džaja, Srećko M. Politička realnost jugoslavenstva (1918-1991) s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo ; Zagreb : Svjetlo riječi, 2004.
- Ekmečić, Milorad. Uticaji balkanskih 1912.-1913. ratova na društvo u Bosni i Hercegovini. // Marksistička misao (Beograd), br. 4 (1985), str. 137-158.
- Filandra, Šaćir. Bošnjaci i moderna : humanistička misao Bošnjaka od polovine XIX do polovine XX stoljeća. Sarajevo : Bosanski kulturni centar, 1996.
- Gligorijević, Branislav. Parlament i političke stranke u Jugoslaviji 1919.-1929. Beograd : Institut za savremenu istoriju; Narodna knjiga, 1979.
- Gross, Mirjana. Hrvatska politika u Bosni i Hercegovini od 1878-1914. // Historijski zbornik (Zagreb). Knj. XIX-XX (1966/67.), str. 9-68.
- Hadžibegović, Ilijas. Ideja o naseljavanju ratnih zarobljenika njemačke nacionalnosti u istočnoj Bosni krajem 1915. i početkom 1916. godine. // Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine (Sarajevo). God. 39 (1988), str. 155-161.
- Hauptmann, Ferdo. Privreda i društvo Bosne i Hercegovine u doba austrougarske vladavine (1878-1918). // Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine. (Posebna izdanja / Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine ; knj. LXXIX. Odjeljenja društvenih nauka ; knj. 18), str. 99-221.

- Hauptmann, Ferdo. Reguliranje zemljišnog posjeda u Bosni i Hercegovini i počeci naseljavanja stranih seljaka u doba austrougarske vladavine. // Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine (Sarajevo). God. 16 (1965), str. 151-171.
- Imamović, Mustafa. Pravni položaj i unutrašnjo-politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878. do 1914. 2 izd. Sarajevo : Bosanski kulturni centar, 1997.
- Imamović, Mustafa. Historija Bošnjaka. Sarajevo : Preporod, 1997.
- Imamović, Mustafa. Historija države i prava Bosne i Hercegovine. Sarajevo : Magistrat, 2001.
- Juzbašić, Dževad. Nacionalno-politički odnosi u bosanskohercegovačkom Saboru i jezičko pitanje : (1910-14). Sarajevo : Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1999.
- Juzbašić, Dževad. Politika i privreda u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom. Sarajevo : Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2002.
- Juzbašić, Dževad. Uticaj Balkanskih ratova 1912./1913. na Bosnu i Hercegovinu i na tretman agrarnog pitanja. // Radovi / Filozofski fakultet u Sarajevu. Knj. XII (2000), str. 195-206.
- Kamberović, Husnija. Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1918. godine. Zagreb : Hrvatski institut za povijest; Sarajevo : Institut za istoriju, 2003.
- Kamberović, Husnija. Mehmed Spaho : (1883.-1939) : politička biografija. Sarajevo : Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, 2009.
- Kapidžić, Hamdija. Agrarno pitanje u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske uprave (1878-1918). // Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine (Sarajevo). God. 19 (1971/72.), str. 71-96.
- Kraljačić, Tomislav. Povratak muslimanskih iseljenika iz Bosne i Hercegovine u toku Prvog balkanskog rata. // Naučni skup Migracioni procesi u Bosni i Hercegovini od ranog srednjeg vijeka do najnovijih dana – njihov uticaj i posljedica na demografska kretanja i promjene u našoj zemlji. Sarajevo, 1990.
- Malcolm, Noel. Povijest Bosne. Zagreb : Erasmus Gilda, Novi liber ; Sarajevo : Dani, 1995.
- Masleša, Veselin. Mlada Bosna. Sarajevo : Veselin Masleša, 1964.
- Mesihović, Salmedin. Dezitijati : kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba : doktorska disertacija. Zagreb : Filozofski fakultet, 2007.
- Purivatra, Atif. Jugoslovenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Sarajevo : Svetlost, 1977.
- Radušić, Edin. Agrarno pitanje u bosanskohercegovačkom Saboru. // Prilozi / Institut za istoriju u Sarajevu. God. 34 (2005), str. 124-161.
- Šarac, Nedim. Uspostavljanje šestojanuarskog režima 1929. godine s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu. Sarajevo : Svetlost, 1975.
- Šehić, Nusret. Bosna i Hercegovina (1918 -1925) : privredni i politički razvoj. Sarajevo : Institut za istoriju, 1991.
- Šišić, Ferdo : Jugoslavija između dva rata. Tom I i II. Zagreb : Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, 1961.
- Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine. Dokumenti. Knj. I (1943-1944), Dokumenti II (1945). Sarajevo : Veselin Masleša, 1968.
- Zovko, Ljubomir. Bosna i Hercegovina (1918-1943). Mostar : Pravni fakultet, 1990.